ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: • HAZİRAN '99 • 500.000 TL (KDV DAHİL)

insancıl

104

İNSANCIL OKURU ÖZNE OLMAK ZORUNDADIR

ZİHNİ ANADOL.... O'NSUZ YAŞAMAK

ŞİİRDE SİMGE KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

SAVAŞ KİMİN İÇİN

BİR ŞARKI... BİR ŞARKI DAHA

DİLİN BOZULMASININ ANLAMI

A. KANTARİA ve R. ERDURAN İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	İNSANCIL OKURU ÖZNE OLMAK ZORUNDADIR	1
	ZİHNİ ANADOL ... O'NSUZ YAŞAMAK	2
Afşar TİMUÇİN	ŞİİRDE SİMGE KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA	3
Erik STINUS	SAVAŞ KİMİN İÇİN	7
Şota NİŞNİANİDZE	MUCİZE (ŞİİR)	8
Berrin TAŞ	BİR ŞARKI... BİR ŞARKI DAHA	9
Ali FİL	DİLİN BOZULMASININ ANLAMI	13
Müştak ERENUS	DUVAR (ŞİİR)	14
Mehmet ESATOĞLU	YOLCUNUN ÖYKÜSÜ	15
M. Kaya CANPOLAT	BEYAZ DURMAK (ŞİİR)	18
İsmet ALICI	ŞU GÜNLERDE YENİDEN DOSTOYEVSKİ	20
Zühtü BAYAR	MAVİ SAKAL METİNLERİ	24
Server ACİM	DAĞINIK BİR YAZI	25
Halidun ŞEN	YANIT	26
Andrey VOZNESENSKİ	IRMAĞI GERİ ÇEVİR (ŞİİR)	27
Ekrem ATAER	KİRLİLİĞİN İÇİNDE BİLE	28
Aslı KAYHAN	ORTAÇAĞ MÜZİĞİNİN TOPLUMSAL TEMELLERİ	29
S.Sırrı KAZDAL	DİNLE (ŞİİR)	32
Werner HEINITZ	REJİSÖRLER SÖYLEŞİSİ	33
Ruşen HAKKI	GÜNLER / KİTAPLAR / DERGİLER	42
Nevruz UĞUR	SEVMİYORUM (ŞİİR)	43
Mehmet AYDIN	ANILARDAN BOYUTLU BİR DEMET	44
Mehmet AKKAYA	TÜRKÜLER	45
Hikmet KAVASOĞLU	KENDİNİ HAYKIR (ŞİİR)	47
Eren OMAY	AKADEMİK HAYATA BAŞLADIN KARDEŞİM	48
Hüseyin TOPÇUGİL	TOHUM (ŞİİR)	55
Mustafa YAKUT	TİYATRO ÜZERİNE SÖYLEŞİ	56
Özgürel ÖZDEMİR	KUTLAMA (ÖYKÜ)	59
M.Akif TUTUMLU	YARILMA (ŞİİR)	60
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	61
Yusuf VAROL	SONRASIZ (ŞİİR)	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Sayfa Sekreteri
ÖZNUR ERMAN

Düzelti
SERKAN ÇAVUŞOĞLU

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Ofset Hazırlık
ADIM GRAFİK

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres : Mollafenari Sok. Der Han (Eski Nadir Han.) No. 40-42 Kat. 5 Cağaloğlu / İSTANBUL Tel.: (0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94
İlan Koşulları: Arka Kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (iç) 140 milyon TL.
iç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ilan (5cm.x5cm.) 20 milyon TL.

ABONE KOŞULLARI

ISSN 1300-4158

Yurtiçi yıllık abone bedeli : 5.000.000. TL
Yurtiçi ödemeler için
Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul Hesap No. 148 6002323-6
T.İş Bankası Cağaloğlu- İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki : 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli : 150 DM. ya da 84 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy- İstanbul 11 37 30100 317 9305 (Mark Hesabı)
Yaşarbank Bayrampaşa - İstanbul 6101756/6 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL OKURU ÖZNE OLMAK ZORUNDADIR

Durum

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları "imtiyazsız, sınıfsız bir toplum" ülküsüyle harekete geçtiler. Ama bugünün Türkiyesi "sınıfsız, imtiyazsız" bir toplum değil. Bırakın imtiyazlı, sınıflı bir toplum olmayı, Türkiye, tel tel dökülen, her kurumunda yolsuzluk üstüne yolsuzluk yapılan... korkunun egemen kılındığı bir toplum derkesine düşürüldü.

1923'lerde şöyle yapılsaydı, 1999'da böyle olmazdı diye olguya karşı, varsayım üretmenin gereği yok. Bugün Türkiye, en basit sorunları bile çözemeyen... en küçük kümesinden, en büyük kümesine kadar birbirini tehdit eden, canı burnunda insanlar ülkesi oldu.

Peki, bütün bunların sorumlusu kim. Sözü fazla uzatmadan bütün bunların sorumlusunun Türkiye'yi yöneten burjuva sınıfı olduğunu söylemek gerekiyor.

Burjuva sınıfı, "Ben bu topraklarda yaşayan insanları cumhuriyet ülküsü doğrultusunda insanca yaşatacağım" diye harekete geçmedi. Bu bilinçten yoksun burjuva sınıfı, zengin olmaktan başka hiçbir şey düşünmedi. Karikatürlere konu olan "hacıağa" tipi Türkiye'nin maddi manevi bütün kaynaklarını kişisel çıkarı için kullandı. Bilir misiniz Türkiye'nin doğusu, kalkındırılacak bölge değil, memurlar için sürgün yeriydi, bir zamanlar.

Türkiye'yi yöneten burjuva sınıfı halkın tek bir sorununu çözmedi. Halkın sorunlarını, şiirle, resimle, oyunla, romanla, öyküyle, yazıyla dillendiren aydınlar da hep tepelendi.

Burjuvazi bugün bile ayıkmış değil. Geçen gün İstanbul'un semtlerinde birinde özel bir hastanenin kocaman ilanını gördüm. Bu ilanda "Doğum Kampanyası 60 milyon", diyordu. Önce durumu anlamadım. Doğum denetimine karşı, "herkes durmadan doğursun" kampanyası açıldı sandım. Sonra ayıktım, hastane doğum parasında kamping yapmışmış. Bu, Türkiye burjuvazisinin ülküsünü gösteriyor. Sokakları pislikten geçilmeyen o semtte "koruyucu hekimlik kampanyası" açılacağına, pis sokaklarında zehirlenecek yeni bebekler için kampanya açılıyor. Hiç kuşku yok, doğum parasından yapılan indirimi, bebek hastalıklarından karşılamanın hesabı yapılmıştır.

Çeşitli ürünlerde dampinglerle, halkın sorunları çözülmezdi. Çözülmedi de.

Çözümsüzlüğün burgacında bunalan halk, sert bir tepkeyle geriye savruldu son seçimlerle.

Şimdi karanlık bir yoldayız.

Bu karanlık yolun sorumlusu burjuva sınıfıdır. Ama bu işin bir sorumlusu daha var. Öbür sorumlusu soldur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkesi "sınıfsız, imtiyazsız" bir toplum ülküsüdür. Bu ülküyü halkın iyice kavraması için aydınlanma hareketi başlatmayan... sınıfsız, imtiyazsız toplum ülküsünü doğrudan doğruya halkın gerçekleştirmesi için halkla birlikte politika üretmeyen sol bugünden sorumludur.

Şimdi soru şudur. Halkın ters tepkisiyle girilen bu karanlık yoldan nasıl çıkacağız.

Her şeyden önce karanlığın ortasında, hiçbir içsel çöküntüye uğramadan dik durmak gerekiyor.

İlk iş bu. Dik durmak... **İnsancıl** okuru dik durmak zorundadır. İçsel çöküntüye yolaçacak hiçbir gerekçeyi kabul etmiyorum. Köşe bucak saklanarak bu karanlıktan kurtulacağını hesaplayan varsa, bu mümkün olmayacak. Karanlığı aydınlatamazsak, bu karanlık, köşe bucak bütün ülkeyi boğacak. Bundan ötürü, kaçmaya kararlı **İnsancıl** okuru varsa, bu okurun son noktaya kadar peşini bırakmamaya kesin kararlı olduğumun bilinmesini isterim.

Dik durmak... kıpırdamak gerekiyor. Geçen sayıdaki yazımdan sonra bile kıpırdamayanlara söylüyorum. Karanlık geçecek diye bekleme. Korkak böcekler gibi sağa sola saklanma. Karanlığı kovmak için **İnsancıl**'ın karanlıkla mücadelesinde özne ol.

Özne Olmak Ne Anlama Geliyor

Aydınlanma mücadelesi çeşitli aşamalardan geçerek devam edecek... Birinci aşama **İnsancıl**'ın yolarkadaşlarını çoğaltmak. Nasıl bizler burda gece gündüz **İnsancıl**'ı düşünüyorsak, **İnsancıl** okuru da gündelik hayatın sorunlarından sıyrılıp gece gündüz **İnsancıl**'ı düşünecek, maddi manevi bütün gücüyle **İnsancıl**'a yeni yolarkadaşları bulacak.

Böylece ülküsüz yaşayan... gündelik hayatın sorunlarında savrulup giden ya da kendini kurtarmanın boş çabasıyla bunalan insan, **İnsancıl**'la kendine gelecek. Dik durmanın... insan olmanın gücünü kavrayacak.

Bugün kazanmamız gereken ilk nokta karanlığa karşı dik durmak... insan olmanın gücünü kavramaktır.

İnsancıl okuru, geleceğin aydınlık Türkiye'si için özne olmanın gerektirdiği bütün koşulları eksiksiz uygulamalı... karanlığın boğmak için harekete geçtiği insani emeği... o güzel ışığı elbirlikçi bir eylemle karanlıktan kurtarmalıdır.

Bu, özne olmakla mümkündür.

İnsancıl okuru, özne olmak zorundadır.

İkinci aşama için... herkesin kişiliğini özgürce geliştireceği... insanca yaşayacağı eksiksiz... tam bir demokrasinin gerçekleşmesi mücadelesi için şimdi çoğalmak gerekir.

ZİHNİ ANADOL...
O'NSUZ YAŞAMAK...

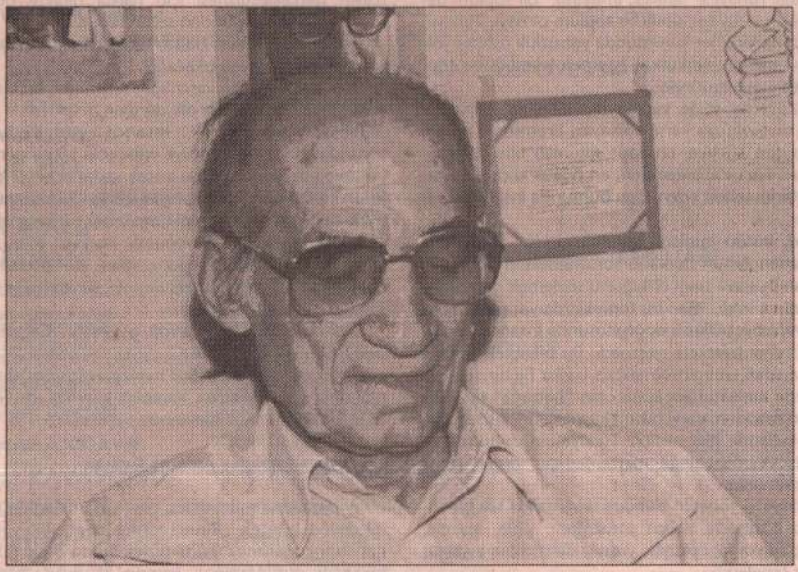

12 Mayıs 1999 perşembe günü Zihni Anadol'u yitirdik... Böylece bizler için O'nsuz bir hayat başladı.

Zihni Anadol, maddi manevi bütün gücünü, insanın esenlikli yaşayacağı, sınıfsız, sömürüsüz bir dünya ülküsüne odaklayan örnek bir kişilikti.

Hiçbir tatsızlıkta milim ödün vermeden... milim sapmadan, insanlığın yarattığı... bir gün mutlaka gerçekleştireceği o yüce değer için yaşadı.

Bizler Zihni Anadol'un anısı önünde saygıyla eğilirken... insanlığın bir gün mutlaka gerçekleştireceği o yüce değerin taşıyıcısı olacağımızın bilinmesini isteriz.

O'nsuzluğun bizim hayatımızda yarattığı boşluğu, onun ülküsünü... insanlığın yüce değerini dik tutmakla kapatacağımıza inanıyoruz.

İnsancıl Emekçileri

ŞİİRDE SİMGE KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

- Sana simgeci şair diyebilir miyiz?

- İlle bir şeyleri kalıplara yerleştirmek gerekiyorsa diyebiliriz, neden diyemeyelim. XX. yüzyılda hangi şair simgeci değil ki. Bir yüzyıldır yalnız şiirde değil tüm sanatlarda simgesel anlatım öne geçti. Simgesel anlatım bir yetkinlik belirtisidir. Kendilerine simgeci diyenler yalnızca simgesel anlatımı geçerli sayarlar. Ben öyle kalıplara sokamam kendimi. Ben hiçbir zaman böylesi katılıklar içinde olmadım. Sanat besinini özgürlükten alır. Ancak, simge gerçek sanatın dilidir, özellikle bugün için böyledir.

- Eskiden de simgecilik yok muydu?

- Olmaz olur mu hiç! Tarih öncesinde bile vardı. Av hayvanlarının resmini yapanlar neden onların kalçalarını yusyuvarlak ve kocaman çiziyorlardı? Onları güçlü gösterebilmek için. Sanatta her zaman simgecilik geçerli olmuştur, en genel anlamında simgecilik geçerli olmuştur. Bugünkü özel anlamında simgecilik bir yüzyıllık bir iştir.

- En genel anlamda simgecilik...

- "En" demesek de olur. Genel anlamda simgecilik özel olarak simgeler oluşturmak değil de bilinen simgeleri kullanmak demektir. Yalnız sanatta değil, gündelik yaşamda da bu genel simgeler bol bol vardır. Yakasında terazi rozeti taşıyan adam hukukçu olmalıdır. Bruegel *Atasözleri* tablosunda tam iki yüz elli atasözünü iki yüz elli simgeyle anlatmıştı. Onun kullandığı simgeler özgün simgelerdi ama anlamı dışlaştırmak açısından genel bir görünümleri de vardı. Daha belirgin bir örnek verelim. Jan Van Eyck'in bir tablosunda bir gelinle bir damat görürsünüz. Tablodaki köpek bağlığı simgeler. Damadın ayakkabılarını çıkarmış olması "kutsal yer"e basmak adınadır. Arkada görülen yatak mutluluğu anlatır. Bu simgeler genel simgeledir. Sanatçının özel olarak oluşturduğu simgeler, özel simgeler böylesi bir genelgeçerliliği düşündürmez, tersine onların birinci nitelikleri özgün olmalarıdır. Her simge bir başka örneği olmayan özel bir yapı ortaya koyar.

- Bir yapıt, örneğin senin bir şiirin tek bir simgeyle ya da bir iki simgeyle mi kurulur?

- Olur mu hiç! Her yapıt birçok simgeyi içerir, derinliğine ve genişliğine göre. Sanat yapmak soyutlamalar yapmaktır. Soyutlamalar yaparken sanatçı simgeler oluşturur. Tek ya da bir iki simgeli yapıtlar çok azdır, yok denilecek kadar az. Baudelaire'in *Albatros* şiirinde belirgin bir tek simge vardır, bir "albatros" simgesi vardır. *İnsan ve deniz*'de de iki simgesel öge tek bir simge oluştururcasına bütünleşmişlerdir: bilinmez derinlik.

- Benzetmeler simge oluştururlar mı?

- Oluşturmazlar. Benzetmeyi simgeyle karıştırma. Oluşturur gibi yaparlar ama oluşturmazlar. Edmond Rostand'ın *Cyrano de Bergerac* oyunundaki şu dizeler örneğin: *Nedir ki puse? Biraz daha yanyana/Yapılan bir vaattir. Yemindir kanmayana./Bir itirafın candan bir delil bulmasıdır;/Sevişmek mastarının gül pembe noktasıdır./Bir sırdır ki söylenir ağza kulak yerine./Bir gönül hazzıdır ki hep derinden derine/Yayılır. Bir visaldir karanfil lezzetinde/Biraz kalpten koklaşmak ve en nihayetinde/Dudakların ucundan tutmaktır ruhu biraz."* Sabri Esat beyin güzel çevirisiyle. Ya da Muhibbi'nin o ünlü gazeli: *"... Nebatum sükkerim gencüm cihan içinde bî-recüm/Azizim Yusuf'um varum gönül Mısr'ındaki hanum//Stambul'um, Karaman'um ..."* Bunlar çok ilginç ama düz benzetmelerdir.

- Öyleyse benzetmelerle de şiir kurulabilir?

- Neden olmasın! Şairler "gibi"yi sık sık kullanırlar. Önemli olan şiiri yakalayabilmektir. Şiirin belli bir reçetesi yok. Çağımızın şiiri simgeseldir derken bir kuralkoyucu olarak davranmıyoruz, bir gerçeği saptıyoruz. Evet, şiiri yakala da nasıl yakalarsan yakala. Ayrıca simgeci anlatımda şiiri yakalamak garanti mi?

- Bizim şiirimiz simgeye pek alışık değil sanki?

- Pek değil evet. Bizde şiir düz anlatımdan simgesel anlatıma çok zor geçti, tam da geçemedi. Örneğin Faruk Nafiz'in *Sen neredesin?* şiirinde oluşturduğu simgesel anlatım gibi anlatımlara şiirimizde pek raslayamuyruz, Faruk Nafiz şiirinde de çok raslayamıyoruz.

- Simge anlatımı aydınlık mı kılıyor? Kolaylaştırıyor mu anlam iletimini?

- Hayır, tersine, simge böylesi bir rahatlığı sağlamakta çok zaman eksik kalık. Önemli olan kolaylık değil yoğunluktur, "anlatılamazı anlatabilmek"dir. Yoksa, Bayer'in dediği gibi *"Simgeler her zaman aydınlık olmaktan çok karanlıktır ya da yarı karanlıktır."*

- Bu durum sanatı seçkinci işi kılmaz mı? Herkes şiirden anlamaz gibi yargıları gerektirmez mi?

- Herkes şiirden anlıyor mu? Herkes şiirin tadına varabiliyor mu? Oh, ne güzel! İş oraya kadar geldiyse bu dünyanın sırtı yere gelmez. Dünyada kolay elde edilebilen hiçbir gerçek değer yoktur, sanat ne diye bir kolaylıklar alanı olsun? Çiğnenmiş lokma arayanların sanattan uzak durmaları iyi olur. İşi on derste cin-

selliğe ya da kırk derste ingilizceye kadar indirgeyenler var ama görüyorsunuz olmuyor. Yok öyle avanta. Adam hiç düşünmemiş, hiç okumamış, sanatın tadına varmamış, şairin yazdıklarından, romancının yazdıklarından haz duyabilmek için hiçbir çaba göstermemiş, biz bu salak için şiir yazacağız, herifin şiir gereksinimini karşılayacağız. Olmaz öyle şey! Bir şairin tadını alabilmek için ona göre geliştirilmiş, ona göre düzenlenmiş bir bilinç gerekecektir. Çokları hiç şiir bilmedikleri, hiç şiir sevmedikleri halde aptal işi siyasal heyecanla ilaç içer gibi Nazım Hikmet şiirleri okudular. *"Akıyordu suuu..."* diye diye. Şöyle bir dolaşın, dünyada Nazım Hikmet'den başka şair olmadığını söyleyebilecek çok aptal bulursunuz.

- Nazım Hikmet'de simge kuruculuk ne ölçüdeydi?

- Nazım Hikmet şiirlerini tepeden tırnağa simgelerle oluşturmadı, zaten buna gerek de yoktu, gerektiği yerde simgeyi de yerine oturtmayı bildi. O yüzden örneğin onun *Makinalaşmak istiyorum* diyen şiiri de yanlış anlaşıldı, kıçına motor takmak olarak anlaşıldı. Kimse tepeden tırnağa simgeci olmak zorunda değil. Çağımızın şiirine girmek istiyorsanız simge sorunundan uzak duramazsınız. Sorun budur. Bir şiir güzeldir ya da değildir, onun nasıl kurulduğu sorunu izleyiciyi bağlamaz.

- Genç şairler simge oluşturmak yolunda başarılı olabiliyorlar mı?

- Genç şairlerin çoğu şiir oluşturma yolunda yüzde yüz başarısız. Onlar her şeyden önce şiir için gerekli temel bilgilerden uzaklar, şiirin bilgisinden de. Şiir tadı almıyor damakları. Şiirin gerektirdiği içtenlikli yönelim onlarda kesinlikle yok. Simge oluşturmaya özeniyorlar ve dili eğip bükerek bunu yapabileceklerini sanıyorlar. Bir kere dünyayı şair gözüyle göremeyecek kadar sanattan ve düşünceden uzaklar. Sözcüklerle koşmaca oynuyorlar. Şiirin nerede yakalanabileceğini sezemiyorlar. Bugün artık gündelik bilinçle sanat yapamazsınız, yaptığınız sanat halkbilimcileri bile ilgilendirmez. Evrensel bilince ulaşmış olmak gerekiyor.

- Sana göre şiirimiz hiç de iyi durumda değil.

- Dünyada şiir iyi durumda değil. İnsanlar şair olmanın ağır yüküne katlanmak istemiyorlar, şair olmadan şair diye bilinmek istiyorlar. Şairlik uzun iş. Önce yılmadan, bıkmadan çalışacaksın, bir yer gelecek şiirin ışıkları parlamaya başlayacak, ondan sonra gerçekten şiire başlayacaksın. Uzun iş...

- Sen nasıl çalışıyorsun? Sende simgeler nasıl oluşuyor.

- Gelini ata bindirmişler, ya kısmet demiş. Kısmetinde ne varsa kaşığına o çıkar. Kısmette varsa gelir Hint'den, Yemen'den...

- İş raslantıya mı kaldı?

- Raslantıya kalmadı da işin kesinliği yok, yüzde yüz olacak diye bir şey yok. Zaten olursa her olgu gibi evre evre gerçekleşir. Değil mi? Her şeyin kendine göre oluşum evreleri vardır. Diyelim bir kız koca arıyor, çok kötü korkuyor evde kalmaktan, geç kalmadan başgöz edilsin istiyor. Bunu bir çırpıda sağlayabilir mi? Birbirini izleyen süreçler boyunca sağlar sağlarsa. Gene de kesin değil. Birinci evrede birini gözüne kestirecek ve o kişiye güzel görünmeye hem de onunla bağlantı kurmaya çalışacak. İkinci evrede ona hoş görünmek için elinden geleni yapacak, onda *eşsiz bir kız* imgesi oluşturacak ve onu kendine bağlayacak. Üçüncü evre huysuzlanma evresi olacak. Kız o evrede huysuzlanacak, hatta ipe sapa gelmez işler yapacak ve karşısındakine *haydi artık* işareti vermeye çalışacak. Dördüncü evrede şu türküyü söyleyecek: *"Kıyıdan kenardan/Yollar çamur olmadan/Alacaksan al beni/Zalim babam duymadan."* Beşinci evrede tehdit olsun diye öfkeyle çekip gidecek. Altıncı evrede bir kere daha yüzünü gösterecek, ama acelesi olduğu da iyiden iyiye belli edecek. Gene bir sonuç alamadıysa bir başka şiire, pardon birbaşka aşka geçecek...

- Yani?

- Yani arayacak, hep arayacaksın. Yapıtlarından kolay kolay hoşnut olmamak gibi bir alışkanlığın olacak. Değişik deneylere gireceksin, bir de şöyle söylemeyi deneyeceksin. Bir şiir üzerinde üç yıl dört yıl çalıştığın olacak. Hiçbir sanat yapıtı bir çırpıda oluşmaz. Kolay elde edemeyiz değerli şeyleri. Evet, her sanat yapıtı çeşitli gelişim evreleri boyunca gerçekleşir. Öyle olur ki birinci biçimle sonuncu biçim arasında hiçbir benzerlik bulamazsın: birçok ara evreden geçilmiştir.

- Pekiyi sen nasıl yapıyorsun, önce anlamı bulup sonra ona göre bir simge mi oluşturuyorsun?

- Olur mu öyle şey! Anlam tek başına gelmez, çırılçıplak gelmez, biçimlenmiş olarak gelir, örneğin simgelere dönüşmüş olarak gelir. Şair de ortaya koyduğu anlamı biçimlenmişliği içinde görür tanır. Boş bilinç olmadığı gibi çıplak anlam da yoktur. Şair, sessiz ya da sesli şairce konuşur, çünkü şairce düşünür. Müzikçi de müzik diliyle düşünür ve konuşur. Daha doğrusu düşündüğü şeyi müzik sanatının koşulları ya da gerekleri içinde düşünür. Bir müzikçi bir anlamı seslere bağlama çabası içinde olmaz hiçbir zaman. (Söze ezgi uydurmayı ayrı koyalım.) Müzikçi seslerle düşünür ve seslerle duyar. Ustalaşmak da bu demektir. Artık seslerle, sözlerle, renklerle ve biçimlerle düşünebiliyor olmak demektir. Henri Delocroix şöyle de: *"Ruhbilimsel bir mucize sözkonsu değildir. Sanatçıda yaşam, anlatım, biçim her zaman sıkı sıkıya birbirine bağlıdır."*

- Yazdıklarını durmadan değiştiriyorsun ama.

- Şiir yazmak gaipten gelen sesleri kayda geçirmek değildir. Yazdıklarını durmadan değiştirmek şairce bir gerekliliğin yerine getirilmesidir. Şair şiirini yazarken anlamlar ortaya koyar. Bir sözcüğün üstünü, bir dizenin üstünü çizip yenisini yazmak anlamı biçimlemektir. Her değişiklik anlamın açınlanması için yapılır. Her değişiklikte anlam değişir ya da yenilenir. Soyut ya da öncesel bir anlam yoktur. Atacan'ın ayağına ayakkabı uydurmaya benzemez bu iş. Hep yeni olanaklar içinde yeni anlamlar aranır. Bu yeni anlamlar dışlaştıraca-

ğımız fikri en iyi açıklayan anlamlar olacaktır. Evet, soyut bir anlam yoktur, anlam dizede, somut olanda, söz'de biçimlenmiştir. Bir başka dizede bir başka anlam oluşur. Şiirde değişiklik yapmak anlamla oynamaktır, bir fikri, temel fikri daha iyi anlatabilmek için.

- Her şiir belli bir fikri mi açınlayacak yani?

- Elbette. Çehov'un *Martı*'sında Dorn genç yazar Treplev'e şunları söyler: *"Size şunu söylemek istiyorum: siz konunuzu soyut fikirler düzeyinden seçtiniz, iyi de ettiniz; bir sanat yapıtı büyük bir fikirden yola çıkmalıdır. Ancak ciddi olan güzeldir."* Treplev sorar: *"Yani bu işi sürdürmeli miyim, ne dersiniz?"* Öbürü yanıtlar: *"Elbette. Evrensel düzeyde önemli olanı anlatmalısınız."* Daha sonra şunları söyleyecektir: *"Bir şey daha var: tüm yapıtta apaçık biçimde tanımlanmış bir fikir varolmalıdır. Neden yazdığınızı bilmelisiniz, yoksa bu belli bir amacı olmayan tantanalı yolu izlerseniz yitip gidersiniz, yeteneğiniz de yarı yolda bırakır sizi."*

- Öyleyse gerçek sanat büyük sorunların sanatıdır diyebilir miyiz?

- Büyük sorunların değil de bütün insan için önemli sorunların. Yoksa hangi sorunun büyük hangisinin küçük olduğunu nasıl anlayacağız? Herkesi ilgilendiren sorunlar önemlidir. Bütün büyük yapıtlar evrensel sorunlar üzerine kurulmuştur. Buna göre La Harpe'ın dediği gibi, en iyi sanat kuramı her zaman başyapıtların ayrıştırılmasına dayanacaktır.

- Simgelerin ayrıştırılmasına ya da ?

- Simgelerin ayrıştırılmasına. Simgeleri anlamaya. Simgelerle anlamaya.

- Simge bir çeşit imge midir?

- Ta kendisi. Simge bir imgedir ama özel bir imgedir. Özel olarak oluşturulmuş bir imgedir. Sanattaki simge bir defalığına oluşturulmuş bir imgedir. Bir anlamı dışlaştırmak adına vardır.

- Bu imgenin yani simgenin, simge dediğimiz imgenin algıda oluşan imgeyle bir ilgisi var mı?

- Simgeye temel olan imge algısal olmaktan çok kurgusaldır. Algısal imgeyle bir ilişkisi yok diyemeyiz elbette. Bilinç hem bir dünyanın bilincidir, hem de kendi kendinin bilincidir. Doğa en çok bir çıkış noktası olabilir, o yüzden sanatsal etkinlikle ya da yaratmayla ilgili her edim her şeyden önce bilinci ilgilendirir. Simge imgelemin ürünüdür, daha geniş çerçevede bilincin ürünüdür. Bilinç kendindeki bir veriden giderek de doğadaki bir veriden giderek de yani bir özlem duygusundan giderek de bir kuş ya da güneşin batışı imgesinden giderek de bir simge oluşturmaya varabilir. Doğada sanat yoktur. Doğadaki güzel sanatsal güzeli sağlamaya yetmez. Lalo der ki: *"Doğaya uladığımız her çeşitten değerler doğada olan değil de bizde olan değerlerdir. Doğanın estetik ilgisizliği, tıpkı ahlaki ya da mantıksal ilgisizliği gibi mutlak bir ilgisizliktir. Doğa kendinde olmayan bir şeyi öğretemez. Doğa kendinde bulunmayan bir estetik yöntemi sanatçıya benimsetemez. Doğa, hiç kuşku yok, sanatçı için en büyük esinlenme kaynağıdır."*

- Pekiyi, bize bir simge ayrıştırması denemesi yapabilir misin?

- Neden olmasın. Ama önce sözümü bitireyim. Demek ki imgenin iki kaynağı var ya da buna göre iki çeşit imge var: algısal imge ve kurgusal imge. Bir kuşu gördüğüm zaman gözümün önünde oluşan imge algısaldır ya da bir anımı anımsadığım zaman. Ama iki kafalı, dört kuyruklu bir canavar tasarladığım zaman oluşturduğum imge kurgusaldır. Simge algısaldan çok kurgusalda kurulur. Örneğe gelince, şiir kitaplarımdan birinde herhangi bir örnek seçeyim. Önce örneği okuyalım. *Bu sevda böyle gider* adlı şiir kitabımdan.

BİR ŞİİR BİR MEVSİM

Geçen zamanın içinden
Sağılır gibi bir mevsim
Çakılıp kaldım içimden
Geçtiğin yerde ağır
Bir vuruşla çıkarıldım kendimden

Gözünün değdiği anda
Rüzgar gibi duyuldu yok gibiydi
Doğrusu ne yakıştırdım kendime
Ne de bekledim senden
Bir vuruşta yazıldı
İnsanın duyup da diyemediği şiir

Bu neymiş bilir misiniz
Üstüne ateş koyup
Çıkarmak bütün yangını
Ya da bir kalakalmada
Bir tek kaygının adına
Dağıtmak bütün kaygıyı

Uçarken yedim kurşunu
Yerimde şöyle bir döndüm
Baktım bakışın içimde
Yaramı güzelce öptüm
Bıraktım kendimi
Ülkene sevincine
Tarlana yasak bölgene
İndim süzüle süzüle

- Şimdi yorumla bakalım şiiri.

- Yorumlayalım. Bu şiirde bence...

- Sence mi?

- Öyle ya, bence. Bence bu şiirde aşk bir av imgesine götürülerek açıklanıyor. Ancak, alışılmışın dışında bir av imgesi. Şiirin daha başlarında mutlu bir av imgesi beliriyor. Avcı her zaman mutludur doğal olarak, ama avın mutlu olması ne anlama geliyor? Burada mutlu olan avcı değil avlanandır. Şiir bize şunu duyuruyor: aşk denilen avda vurulmak da güzeldir. Aşk için bir raslantı gerekir. Bu raslantı geçen zamanın içinden bir mevsimin sağılması ya da elde

edilmesi gibi bir şey olmalıdır. Ve aşkın birdenbireliği belirginleşir: bir vuruşta kendinedn çıkarılmak. Sonra aşkın beklenmedik oluşumları kendinden gösterir. İnsan aşık olduğu kişiyi daha önce herhangi bir kişi olarak algılamış olabilir. Ancak aşk bir vuruşta gerçekleşince şiir gibi bir şey mayalanıverir. Şiirde aşkın tanımına benzer yaklaşımlar kendini gösterir, ancak bunlardan hiçbirinin aşkı karşılamadığı bellidir. Kaldı ki yangınla aşkı özdeşleştirmek bayağılıktan başka bir şey değildir. Sonra kesin belirleme gelir: *"Kaçarken yedim kurşunu"*. Yarasını öpen av hayvanı ya da aşık, aşkın onuruyla süzüle süzüle yere iner. Yere ya da sevgilinin ülkesine.

- Bu şiir başka türlü de yorumlanamaz mı?
- Yorumlanır elbette.
- Kesinliği yok?
- Elbette.
- Başka nasıl yorumlanabilir örneğin?
- Kenti ayılar bastı. Erkek ayılar ve dişi ayılar. Her yanda ayı görünümleri, ayı kılları, ayı konuşmaları. Her şey kirli, başta sokaklar, sonra insanların yürekleri. Elleri kirli, neye dokunsalar kirletiyorlar. Bu arada birilerini pis olmakla suçluyorlar. Pisliğe alışanlar temizliği özler gibi yapıyor. Evlere, yalnızlıklara, boşluklara sığınılıyor, değersizlikleri değer bilen insanlara sığınılıyor...
- Kes gevezeliği! Benimle alay ediyorsun değil mi?
- Evet, sen de anladın bir başak yorumun benim yorumumdan dağlar kadar uzakta olamayacağını. Öyleyse, anlam kaygan da olsa belirleyicidir.

ÇÖL
BÜTÜN ŞİİRLERİ 1

BÖYLE SÖYLENMELİ BİZİM TÜRKÜMÜZ BÜTÜN ŞİİRLERİ 3

DESTANLAR
BÜTÜN ŞİİRLERİ 2

SAVAŞÇI TÜRKÜLERİ
BÜTÜN ŞİİRLERİ 4

SAVAŞ KİMİN İÇİN

Erik STINUS

Savaş bir doğa felaketi değildir. Çünkü insana ve doğaya karşı insanlarca tasarlanır, hazırlanır ve başlatılır. ABD Dışişleri Bakanı, ABD Başkanı'nın istemini yankılandırarak "biz kara savaşına da hazırız" diyor. Ama yankılanma bununla bitmiyor, İngilizlerin yankısı ilkin, partiye damgasını vuran imaj adamı başbakanlarınca dile getirildikten sonra, bu yankı ta Washington'a kadar uzanıyor. Öyle ki bu yankı, yankı olmaktan çıkıp, bağımsız büyük güçlerin sesini gösterişli bir düet'te birleştiriyor.

Küçük ülkeler homurdanıyorlar. "Gereksinim duyulursa biz de kara savaşına katılmak istiyoruz" diyor Danimarka Dışişleri Bakanı. "Hiç kuşkusuz savaşa doğrudan katılmamız istenecek." Danimarka Dışişleri Bakanı kararlı bir şekilde "Biz savaşa hazırız" diyor. "Baksana" diyor Amerikalılar, "Yankı küçük Danimarka'da bile etkisini gösterdi." "Biz binlerce askerimizi Sırbistan'a yönelik yapılacak kara operasyonu için bölgeye gönderdik, Danimarka da bize 200 ile 300 arası askerle katılacak, böyle küçük bir ülkeden daha fazla katkı beklenemez." Çok şükür "Bütün Danimarka'nın başkanı" (başbakan) kısa bir süre önce daha fazla asker gönderilmesini kibarca istedi. 30 bin ABD askeri, artı İngiliz birliği ve birkaç yüz Danimarka askeri savaş makinalarını kullanacaklar.

Tıpkı hayvan sürüsünün kaç hayvandan oluştuğunu sayar gibi, askerlerin de kaç erkekten oluştuğu sayılıyor. Aslında bir kişiyi övmek için oluşturulan "erkek gibi" kavramı, insan soyunun kendi buluşudur. Çok sayıda halk övünmeyi ve zamanla gökyüzü ile doğanın yüceliğini kabullenmeyi de erkeklik olarak benimsedi. Bu şöyle anlaşılmalı: Savaş çığırtkanları düşünceli ve duyguludur. Bu yetenekleri onlara çok ağır sorumluluklar yüklüyor. Düşünceli ve duygulu olan, ürettiği ile onur duyabilir, ama ürünü zamanla yıkım getirici ya da yıkıma yol açıcı işleve bürünürse utanç da duyabilir. Erkek gibi kavramı, değişmez bir biçimde işi ve işlevi gereği, düşmez yenilmez anlamına gelir. Düşünce ve duygular erkek kişinin kafasının en derinlerine saklanırlar, kişi bunalıma girip yardıma gereksinim duyarsa, düşünce ve duyguları derinden çıkarıp görünür kılmak gerekir. Danimarka Dışişleri ve Savunma bakanlarının 3000, Napolyon'un 10 bin, Milosoviç ve İngilizlerin bilmem kaç bin büyüklükteki birliklerini ve Clinton'un çok kısa sürede daha fazla askerle takviye edebileceği 30 bin askerini saymak istemezseniz, onlara yalnızca insan malzemesi adı verebilirsiniz. Bütün bu üniformalı ve şimdilik sesini pek çıkarmayan üniformasız insan malzemesi, halklarından yetki aldıklarını söyliyerek kendilerine "biz" diyorlar ve savaşın yol açtığı sonuçlara karşın, televizyon ekranında ellerini sallayarak gülümsüyorlar.

Paralar yeni, en iyi, en şaşmaz, en yıkıcı, en hızlı ve öldürücü silahlara yatırılıyor. Zengin ülkelerin en verimli bataklığı şimdi yerlebir edilmelidir. Yeni silahlar iyi vuruyor, iyi sonuç alıyor. Bu savaş, gelecek savaşın genel bir provasıdır.

Bu insan malzemesinin iç açıcı olmayan bir tarihi vardır ve yüzyıllar öncesine uzanır. Halklar, insan hakları kavramını oluşturduktan sonra da bu insan malzemesinin tarihinde bir arpa boyu ilerleme olmamıştır. Savaşın ve ambargonun faturasını insanlar ödemek zorunda kalırken, insan malzemesi de bu savaştan kendi ülkelerine büyük yarar sağlayamayacaktır.

Savaşta insan hakları devre dışı bırakılır. Ama savaşa "çocuklarımız için" başvuruyoruz, diyor Clinton ve yankısı Albright. Milosoviç'in de aynı doğrultuda ve tonda açıklama yapması beni hiç şaşırtmıyor.

Gücünü göstermek istediği ya da savaşa başvuracağı zaman, ABD'nin her defasında en az iki tane neden bulmasını yadırganacak bir şekilde anlamakta güçlük çekiyorum. ABD'nin çok sık başvurduğu ve inandırmak istediği nedenlerden biri, "ABD'nin çıkarları dünya toplumunun çıkarlarıdır" anlayışıdır. Bu süper gücün binlerce mil uzaktaki denizler ötesi çıkarlarının, küçük ülkeleri ilgilendirdiği doğrudur. İç politikaya malzeme yaratmak ya da büyük güç olma hastalığından kendini kurtaramadığı için savaşa başvuran ABD'nin, olası bir yanlışlık sonucu göreceği sıradan bir zarar, küçük bir ülke için çok büyük bir yıkım olabilir. Ama bu savaşta Danimarka'nın çıkarları olmadığı gibi, ne savaşa katılma isteği ne de zorunluluğu vardır. Yoksa küçük Danimarka büyük gücün hizmetçisi, Danimarka askerleri de yabancı paralı asker olurlar.

Bu savaşı tasarlayan ABD ve silah arkadaşlarının amacı, bir cezalandırma eylemini uygulamaktır; bu uygulamanın sonucu, öngürüldüğü gibi Sırbistan diktatörünü ulusal kahraman yapmak, Sırp halkını bu insanlık dışı yönetimde yaşamaya mahkum etmek ve dünya halkları arasında eşit koşullarda yer almasını ertelemek olsa gerek.

Bizim seçtiklerimiz, yani kendilerine "biz" diyenler ve şimdi tekrar savaş makinelerini denemek isteyenler, bu yüzyıl boyunca silah zoruyla dünyanın her yerinde birbiri ardından diktatör yarattılar. Kimi diktatörleri kısa bir süre sonra çöpe attılar, kimilerini ise kendi amaçları uğruna hiç utanmadan bir insan yaşamı boyunca ya da daha fazla kullandılar. Demokrasi adına. Ne yazık ki halklar adına, ne yazık ki bizim adımıza.

Bertolt Brecht'in önder ve arkasından gelenlerle ilgili, ama ne yazık ki bugün de güncel olan çok sayıda şiirden birini kolayca seçebilirdim. Ama ben kısa süre önce ölen İsveçli meslektaşım Werner Aspenström'ün savaşın yengi ile sonuçlanmasını anlatan bir şiiri ile yazımı tamamlamak istiyorum.

Hey utku kazanmış olanlar!
Hiç bitmeyecek mi
bu bizans çağı?
Altın tahtlarda oturuyor
imparatorlar
gümüş koltuklarda ise
komutanlar
zebercet masalar çevresinde,
cesaret madalyaları var
göğüslerinde
yemekte hizmet edenlerin bile;
toplanıyorlar şölenden sonra
silah kırallarının bahçelerinde:
taşıtların
hayatta kalmış askerler ile
parçalanmış kadın ve çocuk ölülerini
derin izler bırakarak taşıdığı
bataklıklar ve çöllerin
ve savaş alanlarının
sezsizliğini boğan
bülbül ezgilerini dinlemek için.

Çeviren: **Hüseyin DUYGU**

ŞOTA NİŞNİANİDZE

MUCİZE

Dün perceremin önünden bir kız geçti,
Parlak şeftali dalı saplandı sanki yüreğime,
Ona benziyordu, tümüyle ona... (Tanrım,
nasıl sevindim!)
Çocukluğumda çılgınca sevdiğime.
Yüreğim, niçin utanıyorsun, aptal, sefil
yüreğim,
Sevinmiyor musun bu koru koruduğuna?
Mezarımdan mı doğruldum
Gece mi bitti yoksa?
Kayıp cennetim
Geri döndü sandım.
Gökyüzü, ne yaptın böyle bana
Senin şarkılarını söyleyen dostuna,
Yaşlı başımı
Delikanlı sandım

Ah, o göksel mucizeyi
Yarın, öbür gün ya da gelecek yıl,
Yineleyemezsen bile, - düşlememi sağla
hiç değilse...

Seni buldum ve anladım, kör olduğumu
şimdiye dek,
ya da karanlıktı her yer,
O sesle anladım, sağır olduğumu
şimdiye dek,
ya da sessizlik içindeydi her yer.
Lakin geldin, doldurdun boşluğu
Ve seninle anladım kim olduğumu...

Gürcüce'den Çeviren: **Fahrettin ÇİLOĞLU**

BİR ŞARKI... BİR ŞARKI DAHA GÜNEŞ DOĞACAK BİRAZDAN

Berrin TAŞ

AYŞEGÜL SAVAŞTA

Basında bir kaç aydır kadınlardan daha sık söz edilmeye başlandı. Kadınlar politikada, kadınlar sosyal yaşama giriyor, kadınlar doğuda okuma yazma öğreniyor.

Tüm bunlar bana çocukken okuduğum masal kitaplarını anımsatıyor. Ayşegül Okulda, Ayşegül Tatil de, Ayşegül Evde, Ayşegül Oynuyor, Ayşegül Arkadaşlarıyla... Bu kitaplar daha çok çocukların oyalanması için yazılıyor. Bugün de var bunlardan. Cici cici yaşamdan uzak iğreti bir dünyada yaşamanın sonsuz zevki aşılanır çocuklarımıza.

Kadınlara da böyle iğreti bir düş dünyası sunuluyor. Kadın da bu düş dünyasının çekiciliğine kapılıp ortalarda dolaşıyor. Kendince başarılı bir yolda olduğunun yanılsamasını yaşıyor. Açın hafta sonları gazetelerinin verdiği ekleri. Orasını burasını açmış, erkeklerin bakışlarına ve cüzdanlarına kendilerini sunan kadınlar tumturaklı sözcüklerle sanattan sözedebiliyorlar. Bu kadına sunulan yeni bir kimlik. Kadının metalaştırılmasının farklı alanlarda farklı görüntülerde yasallaştırılması.

Uyanın bayanlar... baylar. Unuttunuz kadınlar tecavüze de uğruyor. Üstelik yalnız savaşın getirdiği olağanüstü koşullarda değil. Günlerden bir gün içeri alındıklarında ya da adamın birini sevmeye kalkıştıklarında görülmemiş biçimde vahşetle karşılaşabiliyorlar. Kadınlar savaşıyor... canlı bomba da oluyorlar üstelik. Hiç düşündünüz mü canlı bombalar neden hep kadınlardan seçiliyor. Kadın kendini erkeğe adadığı gibi inançları uğruna da adayabiliyor. Sonuna kadar kararlı davranarak yaşamını gözden çıkarıyor... gözünü bile kırpmadan ölüme gidebiliyor. Şiddeti onaylamıyorum elbette ama kendi bedenini hedef tahtası durumuna getiren adanmışlığı anlayabiliyorum.

Şimdi de Kosova'dan kaçıyorlar kadınlar. Yanlarında çocukları... üç beş eşyalarıyla birlikte saatler sürecek yolculuklara çıkmak zorundalar. Kadınlar sorumlu çocuklarının geleceğinden. Kadınlar kaçıyorlar tecavüze uğrama korkusundan. Kaçtıkları ülkelerde de başlarına neler geleceğinden emin değiller. Açlık... horlanmak... kullanılmak hepsi olabilir. Dünyanın dengesi sarsıldı. Adına insan dediğimiz yaratık ötekine dilediğini yapabilir nasılsa. İktidarı ele geçiren gücünü kanıtlamak için egemenlik kurduğu ötekinin (zayıfın) üstünde tüm gücünü deneyecektir artık.

Ne dersiniz... Ayşegül serisine yeni bir kitap eklemenin zamanı gelmedi mi. Dünya kanıyor... savaş... açlık... vahşet. Geleceğimiz katlediliyor. Evet yeni kitabın adı "Ayşegül Savaşta" olmalı. Savaştaki çocukların nasıl oynadığını anlatsın bu kitap. Ana baba kaybedilince nasıl ağıt yakılır onu da öğretebilir belki

KADINLAR POLİTİKADA

Ne istiyor bu kadınlar. Savaşın ortasında ne isteyebilirler. Çocuğunun sevdiklerinin karnının doyması ve yaşamasıdır birincil ereği kadının. Peki kadını vitrinlerde görmek istiyenler kadından ne bekliyorlar. Hiç... vitrinlere kadının yumuşak uysal görüntüsü gerek. Partiler kadınları yanlarına almaya uğraşıyorlar. Kadınlar da bu davete uymaya eğilimli görünüyorlar. İyi... bence sakıncası yok. Kadınlar politikaya girmeli elbette... ama partilerin erkek egemen zihniyetini yerle bir edecek bilinç yetkinliğiyle donanmış bir güçle girmeliler. Aksi daha önce de gördüğümüz gibi kadın giysileriyle ortalıkta dolaşan ama erkeğin binlerce yıllık iktidarını pekiştiren politikalar izleyen kadın tiplerinin oluşmasına zemin hazırlayabilir. Çünkü bugün gördüğüm kadarıyla ne kadınlar ne de erkekler kadın sorunlarına temelden çözüm getirecek bir yaklaşım içinde değiller. Kadınlar henüz neyi sorun ettiklerini anlatabilecek düzeyde değiller. Tepkisel bir davranışla bizde varız diyorlar. Evet saygı duyuyorum bu başkaldırı isteğine ama diyorum ki başkaldırının başarılı olabilmesi için bu koskoca evrenin ortasında hangi yollardan geçerek bugünlere geldiğimizi iyi bellememiz gerekir.

İNSAN OLMA ONURU

Kadın sorunlarını tek başına irdelemenin doğru olmayacağını düşünüyorum. Eğer bugün kadınların her alanda - politika, edebiyat, iş yaşamı, ev, felsefe - sorunları olduğunu düşünüyorsak bu sorunların kökenlerini irdelemek gerekir. Madem ki yüzeysel bile olsa kadın mücadelesine sıcak bakmak uygar bir toplum olmanın önemli bir bileşeni... o halde sorunları konuşmaya başlamalı. (Anımsıyorum 1988'de Avrupa Standartlarına uymak gerektiğinde kadınlara verilen ehliyet sayısının artması gerekmişti.)

Bana sorarsanız kadın ve erkeği birbirleriyle ilişkileri içinde irdelemek daha doğru bir yaklaşım. Benim bu dünyayla sorunlarım varsa bu sorunlar kendi başı-

na değerlendirilemez. Bu sorunlar öteki cinsle ilişkim içinde beni aciz... zavallı yada ezik bir duruma sokuyor. O halde bu ilişkinin niteliğini irdelemeli. Kadının ve erkeğin ilişkisinin niteliği insani değil. Kadın ve erkek birbirleriyle etik ve estetik bir düzlemde insan olma ayrıcalığıyla... insan olma onuruyla buluşamıyorlar. Peki aleti yapan... ateşi bulan... yollar açan... köprüler inşa eden insan neden öteki cinsiyle birlikte dünyayı yaşanılır kılmanın kıvancını yaşayamıyor. Bu sorunun yanıtını ben veremem. Kolay yanıtlara da sığınamam. Yanıtı birlikte arayacağız.

GÖRÜCÜ USULÜ EVLİLİK

Kadın ve erkeğin karşılıklı ilişkisi metalaşmış bir ilişkidir. Evlenme yöntemlerimiz bu metalaşmış ilişkinin dış çerçevesini oluşturur. Nedir bu çerçeve. Biliyorsunuz at satın alırken de atların dişlerine bakarlar. Birileri ömür boyu cinsel gereksinimlerinin karşılanması... ana ya da baba olmak... yalnızlığını gidermek isteğiyle evlenmek ister. Bu isteğin dışavurumu kızlarda ve erkeklerde farklı biçimlerde kendini gösterebilir. Anadolu'da çoğunlukla kızlar birilerinin kendine görücü gelmesini bekleyen konumdadırlar. Erkekse sağa sola bakınır uygun bir kısmet arar. Üniversitelerde okurlar yüksek bilmem ne mühendisi... doktoru... avukatı olurlar. Bu onların kültürel yaşamlarında büyük değişikliklere yol açmaz. Diplomayı ellerine aldıkları gibi ana babalarının yanına giderler. Zaten ana babaları da sağa sola bakınarak oğluna kısmet olacak namuslu... eli yüzü düzgün kızı aramaya başlamışlardır. Burdaki beklenti erkeğin hatta erkeğin ailesinin kriterlerine uyan kızı bulmaktır. Genellikle kızın ailesi erkeğin karekteriyle pek ilgilenmez. Birincil sorun erkeğin ekonomik durumu... kızlarına nasıl takılar takılacağı... damadın mesleğidir. Dilekleri damadın onları utandırmayacak bir konumda olmasıdır.

Peki sorun nerdedir bu durumda. Burda kız eylemsizdir... tıpkı dişlerine bakılmasını bekleyen atın konumundadır ama bu eylemsizlik erkekten ekonomik beklentiler öne çıkarılarak giderilir. Yani insani özelliğini yitiren ilişki biçimi metalaşmış ilişkiyle yer değiştirir. Burda erkek korunmuş bekaretiyle birlikte bir genç kızı satın alan konumundadır. Genç kız da gönüllü olarak pazarlanmaya razı olmuştur. Binlerce yıllık gelenek kadınlara kendini pazarlamayı öğretmiştir. Anaları aracılığıyla kızlarına pazarlamanın yöntemleri belletir. Burda kadın ve erkeğin ilişkisi al gülüm ver gülüm ilişkisine dönüşür giderek. Kadın tüm yaşamıyla... yaşamdan tüm beklentileriyle... özgürlüğünü teslim ettiği erkeğe adanmıştır. Bu adanmışlıkta kadın asla karşılığını alamayacağı bir özveriyle emeğini katar erkekle başlayan yeni yaşamına. Artık baba evindeyken düşlediği kendisiyle ilgili yapmak istediği kimi projeler rafa kaldırılmıştır. Evlilik kadının asli görevidir. Bu arada erkek iş yaşamını... kendi kişisel gelişimini sürdürür. Bu anlamda erkeğin gelişiminin koşulları göreceli olarak daha kolay oluşur. Kadın çalışsa da evde otursa da sonuç değişmez. Evde oturanın sorunlarıyla çalışanların sorunları niceliksel farklılıklar gösterir. Temelde bir değişiklik yoktur. Evdeki kadının sosyal yaşamı ev kadınları ve çocuklarıyla sınırlıdır genellikle. Çalışan kadın da işten koşturarak eve gelmek zorundadır. Evde çocuklar yemek beklemektedir. Her ne kadar kadın çalışsa da gerçekte evin geçiminden erkek sorumludur. Çalışan kadınlar eve ekmek götürmek zorunda kalmayan ev kadınlarına sinirlenerek bakarlar. Zihinlerinde eve erkeğin bakması düşüncesi hakimdir. Sanki ev ve çalışma yaşamı arasında bölünmüşlüklerinden pişman gibidirler. Haksız olduklarını da kimse söyleyemez. Çünkü çalışma yaşamı kadının ekonomik özgürlüğünü sağlamaya katkıda bulunsa bile bu özgürlüğü kendini geliştirebilmek için kullanabilmesine zaman bırakmıyor. Çünkü kadın ve erkek, ilişkileri içinde ortaya çıkan sorunları birlikte çözebilecek bir eğilim içerisinde değiller. Erkek para kazanıp evin geçimini üstlenirken ev ve evle ilgili sorunlarla ilgilenmeye gerek görmez pek. O kendisi için yaşamaktadır. Çocukları varsa eğer durum biraz değişir. Onların beslenmesi... okul masrafları ve harçlıklarının sorumluluğunu ister istemez taşır. O bu sorumluluğu taşımak istemese bile kadın ona sorumluluklarını kesinlikle anımsatacaktır. Zira kadın evde otursa bile psikolojik yapısıyla çocuklarının yaşam güvencesinin ağırlığını derinden hisseder. Bu ağırlığı kendi başına taşıyamayacaksa eğer elbette - ilişkilerin niteliğinin zorunlu bir sonucu olarak - erkekten beklentilerini sürdürecektir.

Etik ve estetik temelde kurulmayan kadın ve erkeğin birlikteliği, adına aile dediğimiz, kurumlaşma içinde sağlıklı bir paylaşımı hazırlayabilir mi... kesinlikle hayır.

Peki o halde ne yapacağız. Kadın ve erkeğin insani ilişkiler kurarak birarada yaşayamadığını söyleyip başımıza gelenleri olduğu gibi kabullenecek miyiz. Hayır... hayır... hayır. Onursuz yaşamaya hayır.

Ne yapacağız o zaman. Binlerce yıl önceden konulmuş kuralları... köhnemiş anlayışları... bugün yaşamı karşılamayan değer yargılarını yerlebir edeceğiz. Kendimizi ve birbirimizle ilişkilerimizi yeniden kurma yolunda istekli ve kararlı olacağız. Aşkı, dostluğu, arkadaşlığı, evlenme modellerini yeniden gözden geçireceğiz. İnsan onuruna yaraşmayan ne varsa geçersiz kılacağız hiç düşünmeden.

Beğenmediklerini değiştirmek insanın elindedir. İnsan ateşi bulan ilkel insandan bugüne değişen değişe gelmiştir. Evet dünya henüz insanileşememiştir. Evet insan, iktidarı elinde tutanlar eliyle yerlerde sürünmektedir. Olsun köhnemiş yargıları yerlebir ederek yeni insanın değerlerini geçerli kılma yolunda henüz yapılabileceklerin hepsi tükenmemiştir.

İnsan... insan olma onuru ve bilinciyle insani değerleri yaşamın etkin ogeler durumuna getirme yolunda eylemek zorundadır. Eylemenin birincil koşulu işe kendinden başlamaktır. Şöyle bir yoklayın kendinizi bakalım siz hangi köhnemiş değerlerle yaşıyorsunuz

DEĞERLER

Değerlerden sözedince Tagore'u anımsadım. Tagore "İnsan ilişkilerinin en kutsalı aşktır" der. "Kutsal kitaplar ne derse desin aşk anlayışımız ahlak kurallarına uygun değildir; çünkü yalnızca bir yönün kendini denetlemesini, kendinden fedakarlık etmesini, yalnızca bir cinsin kendinden vazgeçmesini şart koşmaktadır. Kadınlarımız başı bozuk erkekler elinde oyuncak ya da hizmetçi olarak mahkum edildiği sürece sosyal düzen hep böyle bozuk kalacaktır."

"Kadının erdemlerini iffet, erkeğe boyun eğme anlayışı içinde gösteren gelenek, erkeğin kadın üstünde kurduğu tiranlığı saklamak üzere ortaya atılmış güçsüz bir bahanedir. Erkekte erdem neyse kadında da erdem o sayılmalıdır. Aramızda hâlâ kadını şehvetlerinin bir aracı olarak sömüren soğukkanlı düşkünlerin varoluşu üzücü bir durumdur."

"Onlar insan kılığında hayvanlardır, duygularının köleleridirler."

Tagore'un kadına bakışını sevdim. Tagore insan olduğunu unutmadan bakıyor kadına. Tagore'un şiir anlayışını aşka bakışı belirlemiştir demek yanlış olmaz. Aşk şiirlerinde o çoğunlukla görmeye alıştığımız sahte duygular... gurur yoktur. Sevdiğine seslenirken kendini bütünüyle veren bir aşıktır Tagore. Sevdiğine şöyle seslenir bir şiirinde:

Beni bağışla Aşkım - aşkımı hoşgör artık
Beni hoşgör - beni bağışla - Seni seviyorum

Yolsuz yordamsız bir kuş gibi öksendeyim
Yüreğim tir tir - örtüsünden kurtulmuş
Şimdi yoksul - şimdi çırılçıplak - şimdi soyunuk
Acını esirgeme benden - Ko sarınsın yüreğim
Ko giyinsin ko kuşansın ko örtünsün - Sonra
Beni bağışla Aşkım - beni hoşgör - Seni seviyorum

Siz hiç Tagore gibi örtüsünden kurtulmuş erkek gördünüz mü çevrenizde. Gurur yok... kendini verme var bütünüyle. Peki etik ve estetik ilişkilerin kurulamadığı kadın - erkek birlikteliğinde kişilerin birbirlerine hangi bağlarla bağlanacağını umabiliriz.

Ne güzel söylemiş Tagore "aşk anlayışımız ahlak kurallarına uygun değildir" derken ne güzel anlatmış kadın ve erkek için ayrı ayrı değer kategorilerinin geçerli kılındığını. Kadına ve erkeğe farklı standardların uygulandığını.

Peki iki kişi evlilik anlaşmasının kapsadığı görevleri hangi yüce bağlarla yerine getirecek. Nikah bağı yetiyor mu. Bir üst baskı oluşturuyor evet. Yine de sorun evlilik değil tabii. İsteyen bayıla bayıla evlenebilir. Peki evlilik ne katacak kadının ve erkeğin yaşamına . Yeni akrabalar ve yeni sorumluluklar edinebilir insan ama işte o kadar. Kanıksanmış yapısıyla evlilik sistemimiz çökmüştür. Ben hiçbir kadının evlilik içinde özgür bir birey olabileceğini düşünemiyorum. Evlilik yürümlülüklerini yalnızca kadınların yerine getirmesi beklendiği sürece eşitsiz bir ilişki biçimi varlığını sürdürecektir.

Bakın Tagore ne diyor "Aşksız sevişme fuhuşun anasıdır; evlenmeden de evli olarak da bu böyledir. Sevmediği bir erkeğe o adamın karısı olduğu için bir ödevi yerine getiriyormuşçasına kendini veren bir kadın benliğini aşağılamakta o erkek de sözde haklarını sömürmektedir. Aşk güzelliğe dayanan içsel bir şeydir; yasa ile değil, vicdanla gerçekleşen bir hayat fışkırışıdır."

"Aşksız evlilik köleliktir. Din ebelerinin sözüne sosyal kurallara boyun eğmek bir çeşit düşkünlüktür; insanın kendi benliğinin çağrısına uyması zorunluluğu karşısında bütün bu yüzeyde kalan kurallar unutulmalıdır. Nasıl güzellik uyumdan, gerçek değişmezlikten üstünse aşk da yasadan üstündür."

Tagore yasa koyucuların kadınların da bir ruhu olduğunu anlamak istemediklerini söylüyor. Kadınların da anlaşılmak için yanıp tutuştuklarını düşlerini özlemlerini paylaşacak bir insan beklediklerini bilir Tagore. Bir kadınla bir erkek birleşti mi gücün, kuvvetin, paranın, pulun, mevkiin, ünün değil güçsüzlüklerin, yalnızlıkların, özlemlerin sesine uyduklarını, sevgiyle çevrelenmiş bir ülkeye girdiklerini ve böyle bir birleşmenin kutlu olduğunu söyler.

Evet aşk bir değerdir. Bu değer günlük oyalanmaların ötesindebir başka yaşantı isteyerek eylemli kılınabilir.

Tagore "Sati" adlı oyununda Uma diye bir kadın tipi çizer. Uma kendi adına başkalarınca verilmiş sözleri hiçe sayar. Yasalara uygun olarak evlendirildiği kocasına sevgisini kazanmadığı için teslim olmaz. Kocasını bırakıp kendine bir başka erkek seçer. Savunması da şu "Tenimi ancak aşk yolunda bir başkasına teslim edebilirim." Annesi "Dokunma bana o pis ellerinle" dediği zaman da "Ben de senin kadar temizim" diye yanıt verir. Bu yanıt babasını etkiler. "Gel" der "Gel benim sevgili kızım! İnsan yapısı olan bu yasalar boş şeyler, tanrı buyruğunun kayasına çarpan suların köpüğünden başka değil."

Burda beni en çok etkileyen Uma'nın kocasına sevgisini kazanmadığı için teslim olmaması. Hiç düşündünüz mü... çoğunlukla biz kadınlar değil miyiz kendimizi sevdirebilmek için emek veren. Kadın kılıktan kılığa girer kocasını öteki kadınlara kaptırmamak için. Ya da sevdiği birini etkileyebilmek için hemencecik kendinden vazgeçmeye hazırdır. Yalnızca o kendinden vazgeçtikten sonra erkeğin ilgisi birdenbire bitecektir çünkü erkek kendinden vazgeçmemiştir. Bu arada kadınında ilginç bir yanı kalmamıştır. Nasılsa onu kendine benzetmiştir erkek. Yani kadın erkekte kaybolmuştur. Erkek kendine kalmıştır böylelikle.

Ne demiştim görücü usulü evliliği anlatırken. Birileri ömür boyu cinsel gereksinimlerini karşılanacağı varsayımıyla evliliği gerekli görürler. Evlilik bu güvenceyi verebilir mi kadına. Bence hayır. Kadınlara çoğunlukla tat almadan erkeği memnun etmek düşer.

Kadın zaten kendi istemlerini dillendirmeye alışmamıştır. Fazla konuşursa azgınlıkla suçlanır. İstekli davranmazsa soğuklukla suçlanır. O da sorunun nerde olduğunu bir türlü kavrayamaz. Kadınlar arasında sık sık şu tür konuşmaları dinlemek durumunda kalırım.

"Ay şekerim bir aydır ayrı yatıyoruz, küsüz bu yüzden pek aksi"

"A... öyle her zaman yatağa girilmez ayol banyo faslı var... öyle hafta içi sevişilmez Biz de kurallıdır kardeşim... en fazla Cuma ve Pazar günleri izin var kocamın bana ellemesine."

"Kız sen geçekten hiç şey olmadın mı... a a... a hay allah iyiliğini versin." (Burda kadının da pek ayrımında olmadığı orgazmdan sözediliyor.)

"Kocamla yatmak istemedim de kardeşim bana öyleyse benimle neden evlendin dedi"

"Benim ne istediğimi hiç sormuyor hiç... ilişki bittikten sonra midem bulanıyor"

"Öf...ilişki bittikten sonra sinir küpü oluyorum sinir küpü. Bir de arkasını dönüp horuldamaya başlamıyor mu boğazlayasım gelliyor."

"Pis herif... adi yaratık. Geçen gün o kadar istedim ki... anlamamazlığa geldi. Arkasını döndü uyudu. Gene hangi karının koynundan çıktı kimbilir."

Bu şikayetlerin çoğu cinselliğin yaşanış biçimlerinin zorunluluk temeline dayanmasından kaynaklanıyor. Kadın istese de istemese de erkeğin cinsel gereksinimini karşılamak zorunda hisseder kendini. Öyle konuşulur kadınlar arasında... erkektir dayanamaz. Erkekler kendi istemlerini rahatlıkla dillendirme hakkını kendilerinde görürler çünkü. Kadın da erkeğin istemlerini karşılaması gerektiği düşüncesiyle kendini unutmuştur zaten. Evlilik değiştirilemeyecek bir yazgıdır Anadolu'da. (Bu nedenle ayrıldıktan sonra bile hâlâ eski karısının peşinde koşup onu öldüren erkekler tanıyoruz gazete sayfaları arasında. Kadın bu yazgıya boyun eğer çoğunlukla ve kocasının kendine verdikleriyle yetinmeyi bir alışkanlık haline getirir.

Kadının neye dayanıp neye dayanamayacağını kimse bilmez. Kadın da bunu bilmez çoğu kez. Bildiği bir şey vardır ama... yaşamının tadı tuzu yoktur. Bu dünyada gün yüzü görmemiştir. Bu sevgiyle... şefkatle yaşayamadığı cinselliğin sözcüklerle başka alanlara kaydırılmasıdır.

Bazen gizli saklı küçük yaşam parçacıkları yaratır kadınlar. Bu tür ilişkilerde yaşamlarının eksiklerini kapamaya çalışırlar. Bilmezler ama kendilerinin bir eksiğini kapayan adam bir başkasının yaşamını eksik... kimsesiz bırakmaktadır. Kadınlarla gizli saklı buluşan erkekler de bilmezler. Aynı kendilerinin yaptığı gibi eşleri de başka arayışlara girebilirler. Çoğunlukla bunu düşünmezler. Evdeki kadını öyle sindirmişlerdir ki onu birilerinin beğenebileceği akıllarına bile gelmez.

Burda mülkiyet ilişkisidir devreye giren. Mahkeme salonlarında "adalet mülkün temelidir" yazar. Bir sorun çıkana dek mülküne kimsenin dokunmayacağını düşünür erkek. Kendi gizli saklı yaşayabilir ama bu da başkalarını ilgilendirmez.

İlişkilerin büyük bir bölümü yalan üzerine kurulmuştur. Sonra bu yalan unutulur ve ailenin kutsallığından sözedilir boyuna. Nedense en büyük yalanları da ailenin kutsallığından söz edenler söyler.

Bazen de kadınlar mutluluklarının bozulacağından korkarlar. Bu mutluluk dedikleri "şey"in bedelini kendi varlıklarından vazgeçerek ödediklerini bilmezler. Mutlu kadınlardan şunlar duyulur:

"Öyle mutluyum ki... kocamı çok seviyorum. Çok korkuyorum ama işimin yoğunluğundan eve az zaman ayırabiliyorum. Yemek yapamıyorum bazen. Aman bozulmasın evliliğim."

"Bozulmasın tabii... bozulmasın da bunun için nelerden ödün veriyorsun kadın. Karşılığı çalışmaktan vazgeçmek... eve kapatılmakta olabilir.

Doğrusu bu tür kaygıları erkeklerin taşıyabileceğini sanmıyorum. Erkek karısıyla az ilgilendiğinde böylesine terkedilme korkusu yaşamaz. Garantidir kadın... nasılsa bekler evde. Bu yüzden olsa gerek genellikle bir kadın boşanmaya kalkıştığında erkek şaşırır kalır. İnanamaz bir türlü. Ne vardı yani şimdi ayrılmaya kalkacak. Hay allah bu kadınlar da bir tuhaf yaratıklar canım.

Şimdi bir soru soralım. Peki yalanlar üzerine güzellikler inşa edilebilir mi. Hayır... hayır... hayır. Yalanla yalan büyütülür ancak. Yalanla sahte yaşanabilir. Yalanla sahte yaşantılar yasal bir zemin üstünde genişleme olanağı bulurlar. Bunca acıya... bunca umutsuzluğa karşın direnmek gerçeğin yıkıcılığını seçmektir bana kalırsa. Yalanla kendimizi ve başkalarını kandıracağımıza önce sorunları ortaya sermeli. Sonra bu sorunlar üstünde konuşmaya başlamalı...

Aşkı konuşmalı... arkadaşlığı , dostluğu konuşmalı. Cinselliği konuşmalı Çocuklarımıza neleri veremediğimizi konuşmalı. Bunca sorunun ortasında şiir okumalı her gün. Şarkı söylemeyi unutmamalı. Güzelliğin yolu en umutsuz günlerde elele vererek şarkı söyleyerek bulunabilir.

Bir şarkı... bir şarkı daha. Güneş doğacak birazdan.

Yararlanılan Kaynak
Tagore - Aşka Çağrı (Say Yayınları)

İNSANCIL İÇİN KIPIRDA

- ABONE OL
- ABONE BUL
- İKİ İNSANCIL AL, BİRİNİ ARKADAŞINA VER

DİLİN BOZULMASININ ANLAMI

Ali FİL

Dilin içeriğini şu iki açıdan tartışmak, anlamlandırmak çok yanlış olmamalı: 1. Tanıklık ettiği kültürler ve düşünceler. 2. Bu kültür ve düşüncelere tanıklık etme biçimi.

İlksel insandan günümüze değin yaşama tanıklık eden tek bir toplumsal kurum var elimizde: dil. İnsanlık kültürünün en yetkin biçimde yansılandığı bir yapı. Bu yapıyı yalnızca bir anlatım aracı olarak görmek, kuşkusuz dilin geçmişe yönelik anlam evrenine sırt çevirmek olur. İnsan doğanın üstesinden gelmeye çalışırken kavramlara ulaşmış, daha sonra da ayrımında olmadan o kavramlarla düşünüp yaşamı anlamlandırmaya çalışmıştır. Öyle ki uğruna adam öldürebileceği değerleri bir kavramın içine sığdırabilmiştir. *Din* ve *milliyet* kavramları birçok savaşın temel etkenlerindendir. Tek tanrılı dinler yaşamı aşağı yukarı aynı bilinç düzeyinde algılamanın ürünüdür, fakat bu dinlere inananlar tümüyle ayrımlı şeylere inandıklarını sanırlar. Dil ayrılığı olmayan çok sayıdaki inanan için de durum aynıdır. Bu da gösteriyor ki aynı algılama düzeyi çok ayrımlı biçimlerle bir dil içinde bile karşımıza çıkabilmektedir. Dilin tanıklık biçimi burada bir kendiliğindenlik gösterir. İnsanı kavramsallaştırdığının dışına atmakla da yapısında politik bir alan açmaya başlar. Bir üst yapı kurumu niteliği kazanmasıysa, gittikçe yetkinleşen insan bilinciyle kavramlaştırılan bilginin ayrışmaya başlamasıyla yakından ilgilidir. Donuklaşmış kavramlara daha yetkin kavramlara ulaşmış bilincin egemen olmasıyladır. İnsan soyutlama yeteneğini ayrımsamasıyla usunun önünü açmaya başlamış, bunu gerçekleştirebildiği ölçüde bilincini egemen kılmaya çalışmıştır. Kimi zaman egemen bilincin sarsılması, yeni bir yetkinleşme sürecinin ateşleyicisi olmuş, kimi zaman da egemen bilinç gelişmenin önünü yüzyıllarca tıkamış.

Her dil tanıklık ettiği kültürlerden, düşüncelerden izleri günümüzde de kendine özgü biçimlerde yapısında taşır. Kavramsal düzeyde olsun, taşıdığı gizil dünya görüşü bakımından olsun böyle görünmektedir. Dilin bu özelliği tek tek insanlardan çok, insanlığı tarihin öznesi durumuna getirmiştir. Kişisel bilinçle toplumsal bilincin yer yer çatışması, çoğunlukla insanlığın önünü açacak niteliklere ulaşılmasını geciktirmiş, fakat engelleyememiştir. Politik niteliği ayrımsanmadan önceki dönemlerde dilin tanıklık etme biçimi de kendiliğinden, dil içi olgularla ve diğer toplumsal kurum ve olgularla sınırlıdır. Bir üst yapı kurumu olarak önemi ise daha geç zamanlarda, daha çok içinde bulunduğumuz yüzyıldadır.

Yüzyılımızda iletişim ve ileti olanaklarının başdöndürücü gelişmesine koşut olarak dilin olan bitene tanıklığından çok tanıklık biçimi toplumsal yapıda belirleyici rol oynar olmuştur. Türkçe üzerinden örneklendirmek gerekirse:

1. Cumhuriyet döneminde Türkçeyi doğal akağına döndürme çalışmaları oldukça politik bir anlam taşır. Ulusal olanı öne çıkarıp ümmet kültürünün kavramlarını geri plana itme, yeni toplumu insanlık kültürünün daha yetkin kavramlarıyla çatma. Böylece yeni biçimlere dökülen eski kavramların da dinsel çağrışımlarından arındırılması amaçlanmış, büyük ölçüde de başarılmıştır. *Ümmet-millet* yerine *ulus, cemaat* yerine *topluluk, ilim* yerine *bilim, kelime* (kelâm'dan) yerine *sözcük* gibi yüzlerce örnek gösterilebilir. Bu yapılırken dilin hep biçimsel yanıyla uğraşıldığı görüntüsü arkasına saklanılmış, doğru bir şey yapıldığı halde topluma olduğu gibi anlatılmamıştır. Bizim için anlaşılırdır, günümüz dilcileri de çoklukla dilin içeriğine yönelik bu müdahaleyi biçimsel olana indirgemeyi sürdürürler. Dil çatışmalarının eksenini oluşturan eski - yeni, öz Türkçe - yaşayan Türkçe tartışmaları da hep nitel olanı biçimsele indirgeyen tartışmalardır. Cumhuriyet dönemi sol aydınlarının büyük bir kısmı da tartışmaların tümüyle gereksizliğini savlayarak uzun bir zaman dilin politik içeriğini ıskalamıştır. Stalin'in *Maksim ve Dil* yapıtında Türk dilini doğrudan sözkonusu ederek Türk Dil Kurumu sürecindeki müdahaleyi olumsuzlaması, dili tümüyle bir alt yapı kurumu olarak değerlendirmesi de sol aydınların bu tek biçimci anlayışa saplanmalarında etkisi tartışmasızdır. Her düzey eğitim kurumundaki dil dersleri de dili biçimsel bir yapı olarak belletmekten öteye geçmez. Dil - düşünce ilişkisi düşünceyi yerinde kavramlarla etkileyici bir biçimde anlatmaya, dil - kültür ilişkisi ise dilin ulusal kültürü yeni kuşaklara taşıyıp ulusun sürekliliğini sağlamaya indirgenir. Son yıllarda türeyen gazete köşesi dilciliği de bu yaklaşımın basındaki uzantısıdır. F. Hepçilingirler'in *Türkçe "Off"*u ise gelinen durumu ortaya koymak açısından güzel bir gereçtir.

2. Memlekette bir uçtan öteki uca tüm görüş sahipleri dilin gittikçe bozulduğu, bozulmanın birinci nedeninin de yabancı dillerden öğelerin Türkçelerine yeğlenmesi olduğu sonucuna varırlar. Sunucular, şarkıcılar, oyuncular, gazeteciler, gençler... daha birçok

kesimden kişiler başlıca sorumlular olarak belirlenir. Bu insanlara sorsanız onların da dili bozmaktan bir kazançları yoktur. Yönetmen öyle istemiştir, adı böyle olursa daha çok satar, o şeyin imajı öyle gerektirmektedir vb. Gelir, her şey toplumda alıcı bulma kaygısına dayanır. Anlatım bozukluklarını anlatayım derseniz siz de alıcı bulmak zorundasınız, kitabınızın adından biçeminize değin pazara çıktığınızı unutmamalısınız. Toplumda hemen herkes doğrusunu bildiği şeyin yanlışını yapmayı sanki görünmez bir gücün egemenliğinde sürdürür. Meta toplumunun bir özelliğidir bu. Pazar ilişkilerini hangi dille yetkinleştirebilecekse o dile yürürlülük kazandırır. Dil aslında bozulmuyor, toplumsal düzenin doğal dili oluşuyor. Serbest piyasa her şeyi nasıl belirliyorsa dili de öyle belirliyor. Belleğiği kurallara aykırılık görenler de kendilerine biçtikleri düzeltmenlik göreviyle herkes gibi bu toplumdaki işini yapıyor.

Şimdiki TDK eski TDK'nin bitişik yazdığını ayrı yazıyor, Türkçenin doğasına daha uygun olduğunu savlıyor. Eski TDK'nin süreği olduğunu savlayan bir kurum da yapılanları bozgunculuk olarak niteleyerek dil duygumuza uymadığını söylüyor. Ne denli ayrımında olunarak yapıldığını kestiremeyiz ama yine topluma karşı bir ikiyüzlülük sergileniyor. Devlet kendi dil bürosunda Türk-İslam sentezciliği yaptırırken, dışarda kalanların dil anlayışlarını da sözde sivil kimliğiyle kucaklıyor. Çoğulculuk sosundan dil de payını alıyor. Kurumsal varlığını gerektiğinde paravan olarak kullanan devlet, TDK'yi ve eski TDK'nin uzantılarını da yine dili nicel olana indirgemede kullanıyor. Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin elinde bir üst yapı kurumu olan dilin, sermayenin nicel devleti küçültmesiyle el değiştirdiği, etkinlik alanı oldukça daralmış bir devlet dairesiyle örtülmeye çalışılıyor. Anlayacağınız, çok uluslu pazar dili olmaya aday Türkçede her şey tıkırında gidiyor.

Dilin nicel bir yanı olduğunu, hatta dilin nicel yanını inceleyen bilim dalları olduğunu söyleyenleri duyar gibiyim. Öyledir, biçimbirimleri, biçimbirimlerin hangi koşullarda bir bütünlük oluşturabileceğini, anlam öğelerinin bir araya gelmesindeki dil içi mantığı araştırmak, bilmek bir dilin bilgisini edinmede az yer tutmaz. Fakat bu bilgiyi dilin toplumsal gerçekliğini örter biçimde gündeme getirmek, kurumlar kurmak, kurumlar yıkmakla dilin düzeleceğini sanmak yada öyle göstermekte asıl sorun. Uzmanlık alanınızda içerik ve biçim sizden habersiz olarak birbirini belirliyorsa siz de köşenizde "bilim" yapıyor olmalısınız. Bu durumda "Worldcard bi tanedir" tümcesindeki dil anlayışını niçin sevgilimle arama girmek istemenizden daha çok önemseyeyim.

Düzelti: Geçen sayıda yayımlanan "Bir Piyasa Sanatçılığı Denemesi" yazısında, sondan ikinci paragrafta "Ortalıkta dolaşan bir haberciye göreyse..." diye başlayan tümcenin yerine şu tümceler gelecektir: "Ortalıkta dolaşan bir haberciye göreyse, yayımlanmamış bir yazıdan bölümler yayımlamak, alıntı yapmak suçmuş. Diyelim ki yayımlanmamış bir yazıdan bölümler yayımladığımız için yargıya başvurdunuz ve biz mahkemece suçlu bulunduk."

DUVAR

Bu iş dağ başında olmadı
Ama çok az kişi bildi
Çocuğu ekmeğe gönderdiler
Gitti güneşi getirdi.

Bölüşmeyi güzele anlatırlar
Eller yüzler ışıklar içinde
Güneş tosun tosun güldü.

Asker selâma durur
Adam kendine sanır
Yağmur yağar uslu uslu
Ağaçtaki elma boncuk boncuk yıkanır
bir çift arınmış nazlı yeşil
Dayanamaz kendini eleverir.

Toprakta her şey bedavadır
Canım ışık gün ortası besbedava dolanır
Gözler görür
Kulak işitir
Ve el tutar da
Bu temelli kör inat
Hep yanlışı üretir.

Su itiyor yeşili bıkmadan
Gelin olmuş alı sarısı mavisi
Ve çocuklar
Her yeni günü severek karşılıyorlar.

Müştak ERENUS

YOLCULUĞUN ÖYKÜSÜ

Mehmet ESATOĞLU

Kentin bir ucundan yola çıkıyoruz. Mevsim sonbahar. İstanbul'da ılık, yazdan kalma bir akşamüstü yaşanıyor. Kalabalıklar eve bir an önce ulaşma telaşı içinde. Hızla geçiyoruz ortalarından buluşmaya doğru ilerliyoruz.

60. 70 ve 80'lerden üç ayrı kuşak biraraya gelip bir yolculuğa çıkacağız. Mevsimler aşacağız. Bahara kadar ortaya ürünler koyacağız. Kentin trafiği geçit verdikçe ilerliyoruz. Bir yandan da yapmayı düşlediklerimiz üstüne konuşuyoruz.

68'lerin 30. yıldönümü yaşanıyor. Buluşmaya neden olan projemizin bir ayağını o kuşaktan bir sanatçının yapıtları oluşturuyor. 30 yıl sürecinde yaşamaya başlamış süzüle süzüle günümüze akmış yapıtlar bunlar. Her notası bir tarihsel dönemin izlerini bağrında taşıyor.

Boğaz sırtlarında bir evde buluşacağız. İstinye'nin dar yokuşlarına vuruyoruz kendimizi. Telaşla yokuşları tırmanan arabada iki kişi var. Biri bestecimiz öteki de gösterinin yönetmeni.

Beton yığınlarının ortasını yeşillendirerek adlarına site dedikleri evlerin ortasından geçiyoruz. Buluşacağımız yere ulaşıyoruz. Eski kuşak ne olur ne olmazcılığından ötürü buluşmaya en önce 60'lı 70'li kuşak ulaşıyor. Heyecanla projeyi yapacağımız yeni kuşağı beklemeye koyuluyoruz. Bu besteciyle oyuncuların ilk buluşması.

İlerleyen dakikalarda yeni kuşak da nefes nefese sökün ediyor. Bir masanın etrafına yerleşiliyor. Ortada bir tabak hünnap. Yeni kuşak deneyimsizlikten aç açına gelmişler buluşmaya. Yiyecek bir şeyler aranıyorlar bulamayınca da başlıyorlar birer ikişer hünnaplarla karınlarını doyurmaya.

Çaylar içilirken isimlerin ötesinde bir tanışma faslı başlıyor. Yeni kuşak henüz birkaç satırı aşmayan sanatsal geçmişlerinden sözediyorlar. İlgiyle dinliyor besteci. Bestecinin adı Sarper Özsan. Sorular soruyor onlara ardarda. Tanımaya çalışıyor onları. Yeni kuşak da onun müzik serüvenini merak ediyor sorular yağdırıyorlar. Bu kez o anlatmaya koyuluyor ancak onun öyküsü yeni kuşağın doğumundan 30 yıl öncesine dayanıyor.

"Babam subaydı. Biz ordan oraya gezerdik çeşitli kentler, kasabalar köyler vs. Ablam hep anlatır. Erzincan'ın İliç kazasında, bugün kaza o gün köydü tabii, babam şube reisliği yaparken ben herhalde ordaki köy düğünlerinden falan görmüşüm davul zurna çalanları ve ilk kez gaz tenekesini boynuma takarak ama gerçekte de düzgün bir ritmle çalmışım. Ablam hep onu anlatır. O günden belliydi hep der. O zaman 3 yaşındaydım. 4 yaşında da Ankara'ya geldiğimizde bir kez daha yine gaz tenekesini boynuma takıp çaldığımda evde büyük bir gümbürtü koptuğunu hatırlıyorum. Ailemi rezil ettiğim söylenmişti bana. Hadi bunu köyde yapmıştım ama burda olur mu! Köyden geldiğimiz belli olacak. Yani büyük bir sorun olmuştu gaz tenekesini çalmak. Demek ki o günlerden de en azından tempoyu ve ritmi doğru tuttuğum belliymiş. Ben 4 yaşındayken ablam herhalde böyle şeylerden yola çıkarak beni o günlerin ünlü keman öğretmeni Cumhurbaşkanı Senfoni Orkestrası'nda uzun yıllar viola şefliğini yapmış olan İzzet Nezihi Albayrak'a götürmüş. Albayrak o zamanlar 7 yaşında Mozart konçertoları çalan Ziya Aydıntan'ın oğlu Atilla Aydıntan'ın da öğretmeniymiş. Ve 7 yaşında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ile konser verdirdi bu çocuğa. Ve de Atilla Aydıntan o dönemlerde harika çocuk olarak tanımlanıyordu. Gerçekten ondan sonra da birtakım konserler verdi. Ama sonradan Belçika'da kaldığını duydum. Adını da bir daha duymadım ne olduğunu da bilmiyorum. 1948 yılıydı. Sadece şunu hatırlıyorum. Beni bir koltuğum üstüne çıkartıp şiir okutmuşlardı düşünüyordu. "Atalarım gökten yere indirmişler ay yıldızı" diye. daha sonra evine götürdü beni, bana ders vermek amacıyla. Ablam bana ders vermesini istedi. Herhalde benim de Atilla Aydıntan gibi bir harika çocuk olacağımı. Ablam çok müthiştir. Benim kişiliğimin oluşmasında birinci derecede etkili olmuş bir kişidir. Bende 14 yaş büyüktür ve dostlarımız hep ablamı benim ikinci annem olarak tanımlarlar. Benim üzerimde çok emeği vardır. Şimdi kendisi müziğe, resme çok meraklı bir insandır. Çok güzel resimler yapar. Babamın işi nedeniyle hep küçük yerlerde dolaştığımızdan yeteneklerini geliştirme fırsatı bulamadı. Ankara'ya geldikten sonra gitar öğrenmeye başladı. Fakat ailemin bu konuda bir yol göstermemesi nedeniyle belli bir yere kadar öğrenebildi. Tabii kendi kendine bu kadar. Etrafa farklı bir gözle bakan kişi olarak benim kendisinden daha avantajlı olmam için hep babamla görüşerek konuşarak bana o imkanları sağlamaya çalıştı. Bu nedenle beni İzzet Nezih Albayrak'a götürdü. Albayrak ablama benim yetenekli olduğumu 3-4 yıl dersten sonra aynen Atilla Aydıntan gibi konserler verebileceğimi söylüyor. Fakat o zama-

nın parasıyla bizim verebileceğimizin çok üstünde bir ücret istiyor, bir de dörtte bir keman O zaman Türkiye'de dörtte bir kemanı bırakın satın alınabilecek doğru dürüst bir keman bile yok. Dışardan getirtilmesi gerekiyor. Bunlar da bizim boyumuzu aşan işler. Bu nedenlerden ötürü ben bu harika çocukluk işinden kurtuldum."

Bestecinin öyküsü daha başından yeni kuşağın kafasını altüst ediyor. Birbirlerine bakıyorlar ve küçük fısıltılarla değerlendirmeler yapmaya koyuluyorlar. Eski kuşağın ödediği ağır bedeller ve buna rağmen kararlılıkla geri adım atmayışı bir efsane gibi gözüküyor yeni kuşağa. Bu arada birlikte yapılması düşlenen proje konuşuluyor. Yaşanan yüzyıl içinde bir yolculuk tasarlıyorlar. Bestecinin müziklediği ve yüzyılın değişik dönemlerini anlatan üç yapıttan bölümlerle bunu yapmayı tasarlıyorlar.

Bunlardan biri Maksim Gorki'nin "Ana" adlı yapıtı. Ülkemizde 60'ların sonundan itibaren politik mücadeleye ilgi duyan herkesin olmazsa olmaz türünden ilgilendiği bu romanı 30'lu yıllarda Alman yazar, kuramcı ve yönetmen Bertolt Brecht oyunlaştırmış. Oyun daha o günlerde burjuva eleştirmenlerin sert tepkilerine uğramış. Brecht bir yazısında bunları yanıtlarken şöyle yazıyor: " 'Ana' ya ilişkin yargılarını dile getiren burjuva eleştirmenlerinin çoğunluğu, hemen hepsi, bu oyunun yalnızca Komünistlerin sorunu olduğu söylediler. Öyle ki sanki ada tavşanı yetiştiricilerinin ya da satranç oyuncularının bir sorunundan yani çok az sayıda insanı ilgilendiren ve özellikle ada tavşanından ya da satrançtan anlamayanların hakkında konuşamayacağı bir sorundan söz ediyorlardı. Bütün dünya Komünizmi davası sayıp benimsemeyebilir ama Komünizm bütün dünyayı davası bilmektedir. Komünizm salt değişik bir düşünce biçimi olmaktan öte bir şeydir. Köklü olarak üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti kaldırma amacına yönelik olduğundan birbirlerinden hangi açıdan ayrılırlarsa ayrılsınlar özel mülkiyet rejiminin sürdürülmesi konusunda birleşen öbür sistemlerin karşısında onlardan apayrı bir sistem olarak yer almaktadır."

Oyunun sahnelerimizde izleyiciyle buluşması Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) nun yapıtı 70'lerin ortasında sergilemesiyle oluyor. Meral Niron "Ana" yı, 80'li yılların sonunda yitirdiğimiz Erkan Yücel'de oğlu Pavel'i oynuyor. Oyun izleyiciden büyük ilgi görüyor. Özellikle İstanbul turnesinde sendikaların da desteğiyle işçiler fabrika çıkışı servis arabalarıyla oyunu izlemeye geliyor. Böylece oyun, tiyatro geçmişimizde rekoru kırılamayacak bir izleyiciyle buluşuyor.

Vasıf Öngören o günlerde oyunun sahnelenme biçimini eleştiriyor. Sahnede diyalektik değişimin yeterince işlenemediğini söylüyor. Sahnelerden örnekler vererek bunun nasıl gerçekleşebileceğini anlatıyor ama pek duyulmuyor anlattıkları. Oyun onun çok eleştirdiği ajitasyon yanı öne çıkarılarak sergileniyor.

Masanın etrafında toplanmış yeni kuşak bütün bu olan biteni dinlerken besteci o günlerde oyun için hazırladığı müzikleri dinletmek üzere kasetçalara yöneliyor. Piyano eşliğinde bir müzik yükseliyor kolonlardan; "Haydi göster hünerini / Güzel bir yemek yap oğluna / Koy yağını biberini Koy tuzunu soğanını / Haydi göster hünerini / Güzel bir yemek yap oğluna Ama bil ki yoksa tek kuruşun / Sade sudur kaynayan aşın / Elindeki bu boş tencere / Dolar mı kendi kendine / Eğer razı olursan sen / Kendi kötü kaderine / Elindeki bu boş tencere / Dolar mı kendi kendine Kaldırmadıkça başlarımızı / Sefaletimiz bitmez"

Müzik yeni kuşağı boğaz sırtlarından alıp 1900'lerin Rusya'sına taşıyor. Yağ kabının dibinin sıyırıp oğluna çorba yapmaya didinen bir ananın çaresizliğiyle karşı karşıya bırakıyor.

Besteci o günlerde üç kuruşun kavgasına düşmüş Suchlinow fabrikasının atmosferini anlatıyor. Birdenbire onların haksızlığa başkaldırısı 1967'de Ankara konservatuvarında kötü koşullara başkaldıran öğrenci gençlerin mücadelesiyle içiçe geçiyor: "Tiyatrocu arkadaşlarım Sönmez Atasoy ve Yücel Erten ve birkaç arkadaş daha yemekler kötü diye ayaklandık. Yatılı okuldu çünkü. Karşı çıkışımız yemekler şeklinde başlayarak okulda gördüğümüz haksızlıkların, akademik yanlışlıkların dile getirilmesiyle genişledi. 14 gün boyunca yemeğe girmedik. Aramızda küçük yaşta çocuklar da var. Müthiş bir organizasyon kurduk okulda. Birilerini et almaya gönderiyoruz onlar alıyor. Birileri yoğuruyor köfte yapıyor hep birlikte pişirip yiyiyoruz. Bu boykotu kırmak için çok uğraştılar. Kıramadılar gerçekten çok iyi örgütlendik. Yalnız şunu da söylemeliyim bu örgütlenmede ve birçok konuda yol göstermede besteci Muammer Sun'un çok etkisi oldu. Bir bildiri çıkardık. İşte bizler şu, şu, sorunları görüyoruz. Eğer bizleri destekliyorsanız imza atın. Okulun üçte bir öğretmeninden imza aldık. Önemli bir güçtü. Bir bildiri çıkardık baleye, bir bildiri orkestraya, bir bildiri Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na, Opera'ya onlardan da destek aldık. Yani sadece kendi içimizde kalmadı bu hareket, dışardan da destek aldı..."

Yolculuk sürüyor. Fonda 40'lı yıllarda İstanbul sokaklarında ürkek dolaşan fahişelerin ayak sesleri var. Suat Derviş'in "Fosforlu Cevriye"sini anlatıyor besteci. Yapıtın 80'li yılların sonunda müzikli TV dizisi haline getirilişini ve kendisinin de buna yaptığı besteleri örnekliyor. Müzikler aracılığıyla İkinhci Dünya Savaşı ve faşizmin karanlığının ortasından geçiyoruz. Verem hastalığından kırılan insanların öksürük sesleri geliyor uzaklardan. Birdenbire yeryüzünün dört bir yanında yaşanan bu acıların Krups vb. kimi tekellerin çıkarı yüzünden yaşandığı dillendiriliyor. Besteci bu yaşanmışlığı kimi bestelerinde cazla kimi bestelerinde ise Nikriz makamında ifade edişinin gerekçelerini anlatıyor. Kolonlardan ise Cevriye'nin İstanbul sokaklarında sürgünden kaçtıktan sonraki günlerini anlatan müzikler yükseliyor. Yeni kuşaktan oyuncular bestecinin yüz hatlarında oluşan çizgilerden anlamlar çıkarmaya ça-

lışıyor. Giderek yolculuğun son halkasına geliyoruz 70'lerden günümüze akan hâlâ yanıt verilemeyen bir soruya "Asiye Nasıl Kurtulur?" 15 yıl önce en verimli günlerinde Hollanda'nın Amsterdam kentinde aramızdan ayrılan Vasıf Öngören'i ve çabalarını konuşmaya başlıyoruz. Onun 60'lı yıllarda Nuran Oktar'la elele verip Almanya'ya Berlin'e gidişini konuşuyoruz. Vasıf Öngören'in orada yerlere resim çizerek, Nuran Oktar'ın ise bulaşık yıkayarak Brecht kuramını öğrenme çabalarını anımsıyoruz. Onların bu çabalarına yeni kuşak soru dolu gözlerle bakıyor. Dinledikçe o büyük çabanın ardında bir dünya görüşünün olduğunu anlıyorlar. Besteci Asiye Nasıl Kurtulur'un 70'li yılların başında ilk sahneleniş günlerindeki kimi anektodlardan sözediyor. Öngören'in besteleri bağlama aracılığıyla seslendirilmesi konusundaki ısrarlı tutumunu anlatıyor. Yıllar sonra ise bir başka versiyonda oturup müziklere yeni bir düzenleme yapışının nedenlerini sıralıyor.

Bilgileri, birikimleri, öyküleri oyunları çantalarımıza doldurup yola düşüyoruz.

Beyoğlu'nda eski bir hanın odasında Çağdaş Sanat Atölyesi'nin prova yerinde başlıyoruz projemizi gerçekleştirmek üzere provalara. Tüm çalışmalar içiçe gelişiyor. Bir yandan Vlassova Ana oğluna çorba pişirmeye çalışıyor onun tam ortasından Fosforlu Cevriye'nin arkadaşı sokak kadınları geçiyorlar korku ve telaşla. Öbür yanda ise Asiye ile Annesi Zehra yaman bir pazarlığa oturuyorlar.

Sarper Özsan'ın müzikleri önceleri kulaklara onun ardından dudaklarımıza yerleşiyor. Prova aralarında oyuncular şarkıların sözlerine gönderme yaparak birbirlerine soruyorlar "Cevriye kız sende bir haller var".

Provalar ilerlerken sorunlar baş gösteriyor. Şarkıları doğru söylememiz lazım. Bizi çalıştıracak müzikçilere koşuyoruz. Önce bir heyecanla dinliyorlar. Ancak iş zor. Seslerimiz acemi, müzikçilerde ise öğretecek derman yok. Gerekçeler sıralamaya başlıyorlar. Yeni kuşak gerekçeleri duymak istemiyor. Düş kırıklıkları ile ayrılıyoruz yanlarından. Yolda kimilerinin ne kıytırık işlere ne mesailer harcadığını konuşup gülüyoruz avutuyoruz birbirimizi.

Provalar belli bir hız kazanırken araya giriyor yeni bir proje "Moskova Sanat Tiyatrosu 100 Yaşında". Geçtiğimiz yazdan bu yana ucundan bucağına konuştuğumuz Stanislavski, Dançenko, Çehov'un serüvenleri, çalışmaları ve yapıtları birdenbire tüm gündemimizi kaplıyor.

Roller birden değişiveriyor ve Gorki'nin Vlassova Ana'sı, Çehov'un Vişne Bahçesi'ndeki Varya'nın, Suat Derviş'in "Fosforlu Cevriye" si Martı'daki "Arkadina'nın, Vasıf Öngören'in Asiye'si ise Martı'daki Nina'nın peşine düşüyor.

Aralık ayının ortasında Çapa'daki Tıp Fakültesi'nin Hulusi Behçet Kitaplığı altındaki salonundan yeni bir yolculuğa çıkıyoruz. Cengiz Gündoğdu büyük bir keyifle Çehov'u anlatırken bir kulağımızla sahnedeki konuşmaları dinleyip öbür yandan da oyunlardan bölümler oynamak üzere sahneye hazırlıyoruz. Tartışma masası bir ortaya geliyor Stanislavski, Çehov konuşuluyor. Bir kenara çekiliyor sahneye oyunlardan örnekler akıyor. İTÜ Kültür Sanat Birliği Sahnesi'ne koşuyoruz. Oradan 92.3 Yaşam Radyo'da "Moskova Sanat Tiyatrosu 100 yaşında" diye haykırıp Çehov oyunları seslendiriyoruz. Yolllara düşüp Bursa'ya gidiyoruz. Bursa'da 500'ün üzerinde bir kalabalığa böyle bir etkinliğe zamanlarını ayırıp geldikleri için teşekkürlerini sunuyor Cengiz Gündoğdu.

Kalabalıklar üç saat boyunca terketmiyorlar salonu. Ne biz oynamaya, anlatmaya doyuyoruz ne de onlar dinlemeye.

Yeniden eski çalışmalarımıza dönüyoruz. Ancak dağarcığımızda Çehov'un Stanislavski'nin, Dançenko'nun zenginliği var. Bir zaman sonra oyunlar belli dönemeçlere yaklaşıyor. İlk dönemeci Fosforlu Cevriye'yi tamamlayarak dönüyoruz.

Vasıf Öngören'in "Asiye Nasıl Kurtulur"u için kolları sıvarken 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü gelip çatıveriyor. Bir anda gündeme William Shakespeare, Aziz Nesin ve Cevat Fehmi Başkurt giriyor. Shakespeare'in "Venedik Taciri"nde Gobo'nun tiradı üzerinde oynamalar yapıyoruz. İşin içine bir melek bir de şeytan katıyoruz. Aziz Nesin'in metninden oyunlaştırdığımız bölümler ülkeleri yöneten despotlarla alay ediyor. Cevat Fehmi'nin Sana Rey Veriyorum'u ile ise üç hafta sonra gerçekleşecek seçimlere göndermeler yapıyor.

Artık önümüzde tek hedef var. O hedefin de adını bangır bangır ilan ediyoruz. Diyoruz ki Tiyatro Simurg bu yıl "Sarper Özsan'laYüzyıl İçinde Yolculuk"u sergiliyor.

Giderek son günler yaklaşıyor. Şan eğitimcilerinden çalım yiye yiye başımız dönüyor. Onların gerekçeleri derdimize derman olmuyor, biz de müziklerimizi stüdyoda kaydedip sahnede üstüne okumaya karar veriyoruz. Kolay bir karar değil ama önemli olanın müziklerin doğru söylenmesi olduğunu düşünüyoruz.

Bir gece vakti besteci, yorumcu Ekrem Ataer öncülüğünde stüdyoların kapısına dayanıyoruz. Yıllardır nice müziklerin üretimine, düzenlemesine imzasını atmış Sezer Bağcan hem stüdyosunun kapılarını hem de yüreğini açıyor bizlere. Sarper Özsan'ın piyanosundan akan pırıl pırıl seslere acemi seslerimizi uydurmaya çalışıyoruz. Biz oyuncuyuz ama müzikleri de doğru yorumlamamız lazım. Özsan işin acemilik yanına takılmadan anlatmaya koyuluyor işin inceliklerini. Geceyarısı oyuncular stüdyodan ellerinde heyecanla tuttukları bir bantla çıkıyor.

Genel provada ekip hâlâ sorunlarla boğuşuyor. Ağır bir projenin yükleri omuzlarımızı eziyor. Akşamüstü asık suratlı bir şoförün eşliğinde yola düşüyoruz. Turne otobüsünün içinde şenlik eksik olmuyor. 80 doğumlu yeni kaşakla 70 doğumlu kuşağın şarkıları içiçe söyleniyor. Geceyarısı şenliğin yapılacağı ODTÜ Mimarlık Anfisi'ne varılıyor. Oyuncular ikiye ayrılıyor. Bir kısmı uyumaya giderken geri kalanlar

sahneyi hazırlamak üzere kolları sıvıyor. Öğle saatlerie kadar aksiliklerle boğuşuluyor. Beklenen saat geliyor ve sonbahardan bu yana hazırlıkları yapılan oyun başlıyor. Daracık prova odasında yapılan provaların ardından şenliğin yapıldığı geniş sahnede yürümeye çalışıyor topluluk. Herşey düşlerdeki gibi gelişmiyor. Tökezleniyor zaman zaman. Önde oturan Şair Zerrin Taşpınar'ın gözleri umut ve coşku pırıltıları saçıyor üstümüze. Oyunun zorlu sahneleri geliyor .Metin Balay'ı Eskişehir Devlet konservatuvarından attıran topluluğunda "inadına" üstüne bastığı sahneden akıyor oyun. Smilgin vuruluyor. Bayrağı Vlassova Ana alıyor eline.

Oradan Fosforlu Cevriye ile idam mahkumu sevdalısının savaş yıllarındaki serüvenine koşuyor oyun doludizgin. Ardından yolculuğun finalinde Asiye kalabalıkların gözünün içine baka baka haykırıyor: "yoksulları kader deyin uyutun / Uyananı para verin sustutun / Susmayanı zora koyun çektirin / Böyle gelmiş böyle gitsin sürdürün."

Uzunca bir süre sonra oyun bitiyor. Kimi övüyor oyunu kimileri ise öfke dolu eleştiriler yapıyor. Zerrin Taşpınar ve oyuncular eleştirileri anlıyor ancak öfkeyi anlayamıyorlar. Üniversite çeperinde kendi ölçütleriyle karşısındaki yapıta pervasızca "saldırı" hastalığı bir kez daha hortluyor. Elimizdeki şenlik broşürüne basılmış 1966 yılındaki ODTÜ oyuncularının amatör tiyatroya yaklaşımını okuyoruz ve 1999 da seçim sandıklarından MHP'ye oy çıkmış ODTÜ gençliğinin nereden nereye sürüklendiğini düşünüyoruz. Bir oyunu baştan sona izleme etiğinden yoksun, önündeki faks metninde gördüğü oyun adını broşüre yalnış yazmanın en ufak bir rahatsızlığını duymadan karşısında gördüğü eksikliği eleştirirken azgınca saldıran genç oyuncuların neden böyle davrandıklarını anlamaya çalışıyoruz. Geçmişte ODTÜ oyuncuları içinde yeralan bu tutumdaki kimi ağabeylerinin bugün hangi holdinglerde kimlerin canlarını yaktığını anımsıyoruz. Ve yeniden birşeyleri anlatmanın ve birbirimizi anlamanın zorlu yollarını düşünüyoruz.

Gece karanlıkların ortasından geçip yorgun gövdeleriyle dekorlarını taşıyor oyuncular.

Bu arada 1 Mayıs işçi ve emekçi Bayramı yaklaşıyor. Oyuncular seçim oylarına efkar yapıp ortalıkta karamsar bir hava estirenlere karşı bir sokak oyunu ile gidip meydanı şenlendirme kararı alıyorlar.

Kolları sıvayıp bir akşamüstü buluşuyorlar. Saat 18.30 da ortada bir şey yok. Saatler gece 22.0'ye yaklaşırken "Dürüstleri mi seçtik Dürzülerimi" diye bir sokak oyunuyla yeniden düşüyoruz yollara. 1 Mayıs kutlamalarının yapıldığı alanda çocuklar gibi bir o yana koşuyoruz bir bu yana. Oyunu sergilemeye doymuyoruz. Meydanda kalabalıklar coşkulu alkışlarla selamlıyor oyuncuların emeklerini. Oyuncuların yolculuğu ve serüvenleri şimdilik böyle sürüyor. Bakalım bu 100 metre temposuyla maratonun kaçıncı kilometresine kadar koşabilecekler. Orasını yaşam gösterecek.

BEYAZ DURMAK

Kuşkuyla atıyorsam adımlarımı
Yeni bir kıta'ya gizlerlerle dolu
Keşfediyorum öylesine coşkulu ürkek
Bir başka kadınla kendi kendimi.

El değmemiş saflığa doğru uzanıyorsam
Sessizliği ilk kez bozan ezgiden
Başkası ile nasıl kendimi yeniden
tanımlıyorsam
İnsan ne kadar uzağa düşebilirse
özgeçmişinden.

Papatyalar yine durmuşsa beyaza
Nasıl yayılmışsa tohumları kıtadan kıtaya
Anlaşılmaz gelgitlerinde kavramların
Öyleyse gönülden gönüle taşınan ne.

Sözcükler şiire durmuşsa anlamın ötesinde
Son varılan zirvede gözlerin kamaştığı
Zamanı aşıveren bir coşkudur belki de
Sevgilerin coşarak sevdaya dönüştüğü.

Müşür Kaya CANPOLAT

SEL YAYINCILIK'TAN YENİ KİTAPLAR

HAYATIN BU YAKASI

JALE SANCAK

öykü, 126 sayfa

Uzak coğrafyalardan yaşadığımız sokaklara, sokaklardan ev içlerine akan uzun ince bir yol.
Sonra birden hayatımıza karışıveren yolcular: Beyoğlu'nun yavuklusu Şefika, karanlıkta sesleri dinleyen Yakup reis, şehir hatları vapurlarına sığınan Suzan ve Perikli'nin pır pır yüreği...
Sonra ötekiler kaybolmuş bahçeler, kimi gün sokağı basan deliler, Leyla hanımın bitmeyen aşk romanı ve düşten yontulmuş sevgililer, bitmek bilmeyen bir av düşünün çırpınışları.
HAYATIN BU YAKASI'nda onlarla birlikte yolculuğa var mısınız?

ESKİ ZAMAN EŞKIYALARI

MUHSİN KIZILKAYA

anlatı, 140 sayfa, 2. baskı.

Topu topu birkaç adamdılar. Ölüm fermanlarını, boyunlarındaki hamaylın içinde taşıyorlardı. Maronisli Sadık bilgece konuşuyordu: *"Dostluk kayıp bir eşyadır, alınıp satılmıyor. Düşmanlık ise arsız bir ottur bu dağlarda, her yerde bitiyor."* Gewdanlı Qerdeş, yol arkadaşı İsmail'e dönüyor, *"Sınırdan öte yoldur, sınırdan öte kurtuluş..."* diyordu. "Hepsi çapraz asmışlardı türkülerine mavzerlerini." Uzun bir yolculuğa çıkmışlardı. Yollarına ihanet, buhtan, sınırın öte yakasındaki savaş, bu yakasındaki kıtlık, kıran çıkıyordu. Eşkıyaydılar. Zaman, eski zamandı.

SU TÜYÜN ÜZERİNDE BEKLER

ENİS BATUR

Denemeler, 163 sayfa, fotoğraflı.

Enis Batur bu yeni kitabında, "soru"ları kuşatıyor. Karşısına koyduğu soruları genellikle tartıyor, onlara kesin yanıtlar aramaya kalkışmıyor: Bir buluşlar zincirinden çok bir kayboluşlar zinciri ile okurun önünden kayıyor. Sorulara gelince, onlardan birkaçı, kitabın güzergahını göstermeye yetiyor: *Godot yoksa güzel bir kadın mıydı? Korkunun tek umarı mı korkuluk? Ölüm mü insana verilmiş en büyük ceza, ölümsüzlük mü? Gecenin kaç çocuğu vardır? Zaman nereden gelir, kaydırağını onabilir mi?*

FATMA TÜLİN ***Bir (İki) Sergi Öncesinden Tablolar*** ENİS BATUR

büyük boy, renkli

***Sel Yayıncılık** Babıali Caddesi 20/1 Cağaloğlu - İstanbul Tel/Faks :0212 511 10 05

ŞU GÜNLERDE YENİDEN DOSTOYEVSKİ

İsmet ALICI

Efendim, ne diyeyim... beni dinleme mecburiyetinde değilsiniz. Bütün söylediklerimin hepsini bir zırvalık olarak anlayabilirsiniz. Niye böyle dedim, bunu anlatmam gerek. Öyle ya kendime zırva diyorum. Bir daha söyleyeyim isterseniz zırva. Siz ne kadar seversiniz biliyorum... benim gibi kendini aşağılıyan insanları. Biliyorum sizi, siz çoğunluk işte böylesiniz sabah akşam tef çalıp oynayan ayılar görmek istersiniz çevrenizde. Ah ağır konuştum, sözümü geri alıyorum. Bakın demek istediğim şu insanoğlu garip bir mahluk. Tabiki büyük bir çoğunluğun hepsine demiyorum. Sürekli etraflarında kendilerini hoş sözler söyleyecek kişileri ararlar. Etraflarındaki kişiler onun gönlünü hoş etmeli, Yanlış da yapsa kişi... onun yanındaki hemen onu tasdiklemeli, ah ne kadar doğru yaptınız demeli. Sizin aklınıza hayranım beyefendi. Biraz bana fikir verebilirmisiniz O da hafiften kaşını çatarak başlar fikir vermeye. Ne kadar coşkuyla yapar bunu hiç sormayın. Sanki ballı börek yiyor kerata.

Gerçekliğin bütününü sorgulayıp ortaya çıkan doğruya pek meyil vermezler. Hatta dil çıkarırlar doğruya. Doğrunun çok umrunda sanki. Yeri geldiğinde yumruğunu öyle çakar ki. Onu yerin altında çıkarabilirsen çıkar. Benim bir arkadaşım vardı. Doktor, sigara, alkol ve yağlı yiyecekler yememesini söylemişti. Arkadaş dinler mi onu. Sigaraya, alkole, yağlı yemeye devam etti. Sonrası... sözlere ömür.

Neyse, esasa gelelim. Bir aydır Dostoyevski okuyorum. Bende bu adam sürekli bir coşku ve heyecan oluşturuyor. Benim gibi kendine hayran biri... ister istemez Dostoyevski'ye hayran olmaya başlıyor. Kendimden üstün birine dayanamam ben. Bu bende aşağılık kompleksi yaratır. Fakat, aynı zamanda ben, bu coşkuyu, heyecanı sürekli bir duygu ve düşünce yoğunluğu içinde yaşamayı da seviyorum. Bu benim ulaşmak istediğim bir ideal. Dostoyevski bana bunu veriyor.

İşte Dosteyevski'nin bu yeteneğine hayranım ben. Sanatçı dediğin böyle olmalı insanı duygu düşünce yoğunluğu içinde yaşatmalı. Yoksa bıraksın hemşerim, yazma işini. Gitsin demir doğramacılık yapsın, garsonluk, tesisatçılık, biraz parası varsa dükkan açsın. Ben onların safsatalarını dinlemek zorunda değilim ki. Ben böyle diyorum ama ne fayda. İçi boş kitapları şişirtip insanın önüne koyuyorlar. Bol paralı yayınevleri içi boş kitapları bir göklere çıkartıyor ki sorma. Sonra alıyorum o kitabı ben. Duygu yok düşünce yok. İnsan anlamsızlıklar yığınına dönmüş. Bütünlüklü bir duygu ve düşünce birliğini göremiyorum bu kitaplarda ya da insanın çelişkisini, trajedisini. Bu şişirtilen kitapların çoğu böyle. Bizim inşaatlardaki bir işçinin söylediğini hatırlatıyor. Akşam olsun yevmiye dolsun.

Şimdi size söylüyorum efendim... yazar böyle mi olmalı. Hiçbir sorunu yok, adamın bir ideali yok... tartıştırmıyor. Birde hoppa kızlar gibi bir süsleme yapıyor ki kitabında. Benim şartelim atıyor artık. O da hoppa kızlar gibi... gerçekliğin üzerinden varolan değerleri savunmak yerine, kendini pazarlıyor. Ya gerçek... insanın trajedisi, umudu, umutsuzluğu, aşkı inancı yok efendim. İşin kötüsü bu kitaplarda hem hiçbir şey yok, hem var efendim. Bakın şöyle efendim... yeni yetme çocukları bilir misiniz. Bunlar herşey için söyleyecek sözleri vardır. Ama bütün söylediklerini topladığınızda hiçbir şey söylemedikleri ortaya çıkıyor. Siz de bilirsiniz... yeni yetme çocukların söylediklerini büyük bir çoğunluk can kulağıyla dinler. Sadece biraz zevklenip gülmek için. Ama yeni yetme çocukları ciddiye almazlar. Sorun burda herşeyi söyleyip aslında hiçbir şey söylemeyen bu yazarlar ciddiye alınıyor. Ne çelişki.

Şimdi diyeceksiniz ki siz. Benim bu yazarları beğenmememi aşağılık duygusuna bağlayacaksınız. Öyle ya, bu yazarlar öyle yetkin ve birikimli ki ben bu yazarların bu yeteneklerini kıskanıyorum. Şimdi de kuruntu yapıyorum. Biliyorum ben çoğunuz böyle düşünmüşsünüzdür. O zaman soruyorum size Dostoyevski'yi niye beğendim, bana ballı börek veriyor sanki. Kendisi öleli yıllar oluyor efendim. Ta 1881'de. Doğrusu şu Dostoyevski insan gerçeğiyle beni buluşturuyor. Onun bütün kitaplarında çırılçıplak insan ruhuyla karşılaşıyorum. Kendimi ve ötekilerini görebiliyorum. Bir ideali, bu idealin somutlaşmasını bütün romanlarında açıkça ortaya koyuyor. Onun yazma eylemi, tek kelimeyle ifade edilebilir. Bütün ruhunla, özneliğinle romanın içine girmek. Ben her satırda Dostoyevski'yi görürüm. Onda yazmak sanki duygu ve düşüncenin yetmediği yerde bütün vücudunu güç olarak kullanmaya kalkışmaktır. Diğerleri öyle mi efendim. Nerde, onlara göre yazmak... sıradan bir iş. Öyle bir sıradan ki, ama bu yazma eylemini kendilerinden başka kimse yapamaz. Çünkü onlar, kutsal akıl ve yetenekle kuşanmışlar. Bizim bunu görememiz onların sorunu değildir. Çünkü bizler, kutsal akıl ve yetenekten pay almamışız. Hem onlara o kutsal

akıl ve yetenekten pay alan elli okur da yeter. O zaman bu kadar şamataya ne gerek var ki. Hangi dergiyi açsam karşıma çıkarlar. Hele birini tanıtım yazısında öyle bir söz söylüyorlar ki sorma (A) yazarımız insanda yeni bir duygu yaratmıştır. Bir duygunun yaratımı binlerce yıla mal olurken bizimkisi... bir kaç romanla bunu pekala yapabiliyor. Her halde bu yazar değil sihirbaz olmalı.

Aman bırakalım bunları, sihirbazlarla işim yok benim. Ben gerçek hayranıyım. İnsan ruhunun derinliklerinde kol gezen gerçekle. Dostoyevski bunun yollarından birini açtı bana. İnsanla içli dışlıyım şu an. Bu pazar sabahı. Ama ne sabah, bahar sabahı. Erguvan ağaçları tiril tiril kokuyor. Kuş sanki şakımıyor pencere de... gagalıyor camı, beni gör dercesine, güzelliğimi. Rüzgar bütün yönlerden baharı pencereye dayıyor.

Bir yandan bahar... bir yandan Dostoyevski'nin yarattığı coşku, sormayın gitsin. Aşkla yanan birinin sarhoşluğu içindeyim. Herşeye daha belirgin, nitelikli anlamlar yükleyebiliyorum. Sabah yediden beri Dostoyevski'ini üzerindeyim. İkisini birlikte yaşamak ne güzel. Bakın Dostoyevski'nin etkisiyle bir şiir yazdım. Dinler misiniz beni. İsim... isim önemli mi.

Ah siz... küçük fettan adımlarla yürüyenler
göz kırpıp
dil çıkaran
çilvenazlar
Ah siz... çölden dönen adama vişne suyu
sunarcasına
kalbime sevgi sözcüklerini sunanlar...
Nasıl da bağlıyorsunuz
o okkalı sözcüklerinizle beni...
kendinize
Ama bilin...bilin ama
nasıl nefret ediyorum sizden
nasıl seviyorum sizi
tutkuyla bağlandığım için özgürlüğüme...

İşte Dostoyevski bu, insanlardan nefret eden onlardan köşe bucak kaçan kişi. Onun kahramanları da böyle değil mi. İnsanlardan köşebucak kaçarlar. Ölüler evinde unutmayın, geçmiş, tartışılmaz, herkes kendi geçmişini saklı tutar. Birisi kendini anlatmaya kalkışsa... hop n'oluyor ya, hele dur... sırası mı şimdi diyerek durdurmaya çalışırlar. Onlar böyle kendi içlerindeki gerçeği boşalmadan yaşarlar. Sonra hiçbir şey yokmuşçasına... bir coşku, kendini bırakış ortaya çıkar. Herkes bu uyumu sağlamak bu coşkuyu yitirmemek için çaba gösterir. Kimisi susarak, kimisi yeni kavgalar katarak hayata. Orada kavgalar bile anlamsızdır. Hiçbir değer taşımaz. Sadece o özgürlük tutkusunu tatmanın bir aracıdır kavga. O insanlar bu kavganın bu anlamı taşıdığını bile bilmezler. Sadece üstündeki ağırlığı atmak için diğeriyle didişirler.

Bu kahramanlar insandan kaçmak için onlarca sebep taşırlar. Bazen pardüsünün lekeli bir yanı... elbisenin buruşukluğu... hantallığı... sakarlığı... utangaçlığı, evet utangaçlıkları herşeyden utanç duyarlar. Düşünün hele hristiyanlıkta çıplaklık kutsal iken, Alyoşa sanki bize içteniçe bu çıplaklıktan utanç duyduğunu hissetdirir. Onun kadınlara karşı zayıf zaaflı yapısı ortaya çıkar. Kadın şeytanın ta kendisidir sanki. Alyoşa bir kadınla konuşurken... kafasında şu soru sallanır sürekli... bu kadın şeytan mı. O kadında arar şeytanı ve kadının ne şeytanlık sunacağını anlamak için çaba gösterir.

Dostoyevski'nin insanları böyledir... Ölüler evinden, yeraltından çıkar gelirler. Harap meyhanelerin, karanlık odaların, örümcekli fareleri gezinen evlerin insanlarıdır bunlar .Birden yaşamımıza girerler... şaşırtırlar bizi. Biz, dünyada bu insanların yaşadığına ilişkin hiçbir bilgimiz yoktur. Bir yana itilmişlikleri hemen ortaya çıkar... ezilmiş ruhlarıyla yaklaşırlar insana... Utangaç, şaşkın nerede başlayacağı, ne söyleyeceğini bilmezler. Prens Mişkin'i düşünün, şu saralı prensi. General İvan Fyodoroviç Yepançin'in evine giderken ne kadar, çek ingen, utangaç. O yıpranmış pardüsünü bile nasıl taşıyacağını bilmiyor. Giyse mi giymese mi, bu bile çelişki onda.

Aman bizde öyle mi, nerde... gösterin bana. Bizimkiler birden odana girerler. Başlarlar konuşmaya. Senin hiçbir anlamın yoktur. O an yanlız olman birşeyleri düşünmem... kafanda tartman... önemi yok onlar için. Sen sanki onun kölesisin. Onun içini rahatlatmak,onu biraz boşaltmak, ya da onun sana hakaret edip boşalması için korgulanmış bir robotsun. Bakın, ben şuna inanıyorum. bu ülkede her eve bir kum torbası koymak lazım. İnsan sıkıntısını, gerilimini buna boşaltmalı. Sokakta biri beni görse hemen başlıyor derdini boşaltmaya, ama, bende insanım benim de onlarca sorunum var. Bunları anlat bitmez ki. Sonra öyle sorunlarla karşılaşıyorum ki, sormayın. Birazcık gayretle çözülebilecek sorunlar. Ama, adam kendisi bu gayreti kendi yerine gösterecek başka birini arıyor. Kısacası, sana biraz sıcak yaklaştığı için seni hamal tutuyor. Bakın, bu ülkede birileri birilerinin yerine sınava giriyor. Yaşanıyor bunlar. Üniversite sınavına, Ehliyet sınavına vs. Bizler oğullarımızın, kızlarımızın dersini yapmak için gayret göstermiyor muyuz... söyleyin haydi. Hatta bu da yetmiyor... çoğumuz onları hiç çalıştırmamak için çaba harçamıyor muyuz. El bebek... gül bebek. Efendim, ben yeğenimin dersini yapmıyorum diye bütün aile bana düşman biliyor musunuz. Açıklıyorum sebeblerini, çocuğun kendi emeğiyle bir yere varması daha önemlidir... insan ancak böyle özgürleşir. Kim dinliyor ki beni. Hemen şuncacık ders için amma konuştun diyorlar. Parmaklarını kaldırıp... ayıp ayıp demeye başlıyorlar.

Dostoyevski'nin böyle insanları yok mu, var tabii. Ölüler Evinde Notları okuyun. Önsözde ki kişi Aleksandır Petroviç'in yaşamına nasıl giriyor. Bu durum Aleksandır Petroviç'i nasıl rahatsız ediyor. Ölüler Evin'in bir bölümünde bir mahkum, kendilerine şenlik eyleyen diğer mahkumlardan büyük bir yüzsüzlük-

le yiyecek istemiyor mu. Şenlikci mahkumlar onu kovduğu halde ısrar etmiyor mu. Ama, bunların hiçbiri romanın kahramanları değildir. Bunların hiçbiri geleceğin insanının çekirdeklerini taşımazlar. Bunlar rahatsızlık unsurlarıdır romanlarında herkes bunları öldürmek için içinde bir dürtü taşır. Karamazov Kardeşler de böyle değil midir. Fiyodor Pavloviç'in öldürmesi gerektiğine herkes inanmıyor muydu. Onun öleceğine ilişkin herkes birazdan olsa bilgi taşımıyor muydu. Hatta İvan ve Pavel Fiyodoroviç gece saat kaçta ölebileceğini bile kestirebiliyorlardı. Fiyodor Pavlevic'i öldürmek bir kurtuluştu sanki onlar için. Bir ağırlığın üstlerinden çekilmesi.

Dostoyevski'nin romanları hep içinde bir sisi taşır. Bir şeylerin netleşmesini beklerken bir başka olgu ortaya çıkar. Başka olgular, bütünün içinde usul usul erir. Biz buna ondaki kuşkunun romana yansıması diye algılarız. Bir yanı tabi ki budur. Kuşku, sorgulama süreci, kendi egemenliğinin romanın içinde sürekli korur. Gözümüzün önündeki nesneyi bulutlu bir havaya sokar. Bunun diğer yanı ise, Dostoyevski, yüzlerce olguyu romanda bir araya getirtir. bu bir seti aşmak için bir araya toparlanan derelerin birleşmesine benziyordur. Bu set aşıldığında suyun delidolu akışıyla karşılaşırız. Bu akış çılgın bir akıştır. İnsan benliği tek bir tutkuyla yanıyordur artık. Dostoyevski bu oluşum sürecini kitaplarında öyle bir yayar ki, sanki Dostoyevski'den şöyle bir yan varmış izlenimine kapılırız. Okuruna büyük bir tutkuyla işkence etmek. Biz, bu oluşumun kendisini severiz. Dostoyevski'nin bizi böyle usul usul yoklaması hoşumuza gider.

Hazcıdır Dostoyevski, bu içsel hazı yaşamak ona heyecan verir. O insanın içindeki depremleri görmek, onunla yaşamak için vardır sanki. İnsan ruhunun yarattığı fırtınalar, bunun güzellikleri onun her şeyidir. Bu coşku onu uyutmaz. Sürekli bunun ayrıntılarını taşıyan insanları gözleme dürtüsüyle kendini dürter. Uyumak bile onda, insan ruhunun yarattığı bu coşkuyu yastık yapıp başının altına koymaktır.

Benim bir arkadaşım vardı. Ona bir konuyu anlatamamıştım. Tartışma konumuz, haksızlık evrenseldir. İçinde bulunduğumuz yapılanmada bazı haksızlıklar vardı. daha doğrusu emek harcamayan paye istiyordu. Bu beni rahatsız ediyordu. Arkadaşı ise hiç rahatsız etmiyordu. Sorunun bir haksızlık olduğunu biliyordu... ama, işlerin böyle devam etmesini savunuyordu. Ona sorunu söyle anlatıyordum. Bugün Hakkari'de bir çobana haksızlık yapılıyorsa... bunun bir sebebi de biziz, burdaki haksızlıklara karşı durmadığımız için. Arkadaş ise sorunu çok abartığımı söylediği gibi, ikisinin ayrı olgular olduğunu söylüyordu. Ama o benim kafamdaki gerçekliği değiştiremedi. Ben hâlâ haksızlık evrenseldir, diyorum, birebir ilişkilerde haksızlığa karşı çıkmayanların... ülke ve dünya genelindeki haksızlığa karşı çıkmalarını anlayamam ben. Bana göre bu ikiyüzlülüktür.

Şimdi, diyeceksiniz bu... haksızlık evrenseldir, sorusu nereden çıktı. bakın Stefan Zweig ne diyor "Dostoyevski'nin kahramanları en son gerçek için evrensel olarak insani olan "benlik" için mücadele ederler. Birisi öldürülmüş, bir kadına çılgınca aşık olmuş. Bütün bunlar esas konu ile ilgili olmayan ikinci dereceden olaylardır onlar için". Böyledir Dostoyevski'nin kahramanları, onlar, sürekli bir tutkunun ateşiyle yanarlar. Tutkunun ateşi içinde onlar, hak ve haksızlık, iyi ve kötü arasında sürekli gidip gelirler. Onlar sorgulama süreci içinde yanarlar. Gerkçeği (İnsani olanın evrensel gerçeği) öğrenmek onların tek tutkusudur. Para, şan, şöhret onların dünyalarında yoktur. Onların dünyaları bütün insani, insanlığı kucaklamaya çalıştıkları bir dünyadır.

"Herşeyden önce bu okurun büyük bir aşk yaşamış olmasını isterim. Sonuna kadar. En azından böyle bir aşka hazır olmalı. Bir kadını ya da bir erkeği görünce içiniz hiç titremediyse... onu düşünmekten uykunuz kaçmadıysa... Onunla olmak için dünyayı ateşe vermeyi düşünmediyseniz... bence bu hayat yaşanmamıştır. Hayır. Böyle biri benim okurum olamaz. "Cengiz Gündoğdu Eleştiri adlı kitabının girişinde böyle diyor. Dostoyevski'nin insanları böyledir. Bir ideal uğruna herşeyi yapabilirler. Onlar aşka mutlu olmanın bir yolu diye bakmazlar. Aşk bütünün bir parçasıdır onlarda. Ama aşkın kendisidi de o bütünün içindedir. Evrensel gayelerinin bir parçasıdır. Bu yüzden güzel bir aşk yaratabilmek için bütün dünyayı ateşe verebilirler. Kötülüklerden arınmış saf bir insan olabilmek, onların bir yanıdır. Bir diğer yanı ise ideallerini kabul ettirmektir. Bunlar sadece ideallerini tutkuyla savunan insanlardır. Onlar içlerindeki idealler den bir dünya yaratırlar... her olaya, olguya burdan bakarlar. O tanrıya ulaşmanın ya da evrensel insana ulaşmanın bir yoludur. Diğer yanı ile ise bunlar geçiş dönemi insanlarıdır. Herşeye kuşku ve korkuyla bakarlar.

Fakat, korku ve kuşkuyla bakışları onları engellemez. Bunların üstüne üstüne giderler. Sanki o olgu içinde ne kadar duygu varsa yaşamak isterler. Hatta tatminsizdir çoğu. Evrende olagelen bütün duyguları yaşamak isterler. Hazcılık burada ortaya çıkar. Bu duygular ve düşünceler evrenin de sarhoş olmak tek gayeleridir. Bu sarhoşluğu sonuna kadar yaşamak isterler. Bu sarhoşluğun onları kötülüklerin alanına itmesi hiç umurlarında değildir. O kötülüğü bile sonuna kadar yaşamak isterler. Sanki şöyle diyorlardır. Kötülüğün kendisini bilinç haline getiremeyenler onu aşamaz. Çünkü onlara göre kötülük insana acıyı kazandırır. Bu yaşanan acı... sürekli bizi zorlar. Kötülükler dünyasının kendisini aşmak ve yeni bir insan olabilmek için.

Böyledir Dostoyevski'nin insanları "Kimim ben ne istiyorum" sorusunu yaşamlarının bir parçası haline getirmişlerdir. yaşam onlarda sorular sormak... yeri geldiğinde yaşayanları sarsan kuşkuları insanların bilincine kazandırmak ve hayatın her alanında kendi sorularının cevaplarını ararken... kendilerini tamamlayan cevapları bularak coşkuya kapılmaktır. Mitya'nın

Alyoşa'dan öğrendiği Katerina İvanovna ve Gruşenka arasındaki tartışma... Mitya'yı nasıl coşkuyla kuşatmıştır. Çünkü, Mitya, kendi dünyasındaki güzellik anlayışının ortaklığını Gruşenka da yakalamıştır. Mitya gibi Gruşenka da sevdiği insana herşeyini verebilecek bir insandır. Mitya ancak böyle birini sevebilir. Bunu bulmak... kendi dünyasının güzelliklerine eşdeğer birini bulmak... Mitya için dünyanın en büyük ödülüdür.

Dostoyevski'nin resmine bakıyorum. Zayıflık, kuruluk ilk göze çarpan izlenim, vücudundaki damarlar, kemikler deriyi parçalayıp dışarı çıkacak gibi. Yaşanan bir yoksulluğun izlenimi hemen göze çarpıyor. Her yoksul bu kadar zayıf olmaz. Topraktan yapılmış ilk insan izlenimi uyandırır bizde. Bu insan mı bu romanları yazdı... diye sorabiliriz kendimize. Oysa onun hayatını öğrendiğimizde... böyle birisiyle karşılaşabileceğimiz ihtimalini hiç yok etmemek gerekirdi. Bir yandan sürekli kendini yoklayan sara nöbetleri, on yıllık hapishane koşulları... infaz edilmeye giderken, infaz kararının geri alınması... yaşamının büyük bölümünü yoksulluk içinde geçirmesi. Hep birilerine borçlu yaşamak ve bakmak zorunda olduğu aileler. Borçlarında dolayı hapise girmemek için zorunlu olarak Rusya'yı terkeden birisi.

Dostoyevski kendinden yazı isteyenlerden, koşullarından dolayı her zaman yakınmıştır. Diyebiliriz ki ilk romanı İnsancıklar dışında tüm romanları bu zor koşullarda ortaya çıkmıştır. Ona göre bu romanların hiçbiri daha bitmemiştir. Budala, Karamazof kardeşler dört cilt olması gerekiyordu ona göre. Ama bütün bunlara rağmen sanat eylemini kendisine yüklenen işlevi en iyi şekilde yerine getirmiş sanatçılardan birisidir. Bu koşullar onu insanla işleyen kılcal damarlardan oluşmuş bir kişiliğe dönüştürmüştür.

O sanırım şöyle yaşıyordu. Sırtını döndüğünde ötekinin kendi hakkında ne düşündüğünü... neler sezdiğini... kendisi hakkında bir diğerine neler söyleyeceğini çok iyi seziyordu. O insanın içine büyük bir kötülük yüklüyordu. Ama, bu doğru çıkıyordu... bu insanlar diyordu, diğerine işkence etmek için vardır. Bundan şehvet duyarlar, diğerinin cımbızla tek tek kıllarını çekmek... paslı çiviyle gözlerini oymak için var olduklarını düşünüyordu. Çünkü, etrafındaki insanların gözlerindeki tek ışıltı onları elevermeye yetiyordu. Ona göre onlar... saflığın kendisiyle varolmayı hiç düşünmüyorlardı. Bu insanlar nasıl iyinin tohumunu içinde yaşatıyorlarsa... kötünün tohumunu da egemendi onlarda Fakat kötü... egemenliğiyle iyinin yolunu kesmişti artık. Bunu aşabilmenin tek yolu, iyi ve kötüyü yok saymadan... evrensel insanın kendisine doğru yol almaktır. İşte kahramanlarına bunu yüklüyordu Dostoyevski. Kendi yaşamında her an kendini açıkca ortaya koyamayan Dostoyevski, kahramanları aracılığıyla kendini ortaya koyuyordu.

Ama bunun adı eleştirel gerçeklik... mistik gerçeklik değildi. Bunun adı gerçekcilikti. O sanatı toplumsal olay ve olguları sorgulamanın bir aracı olarak görmüyordu. Onda insan bilinmeyen sırların ardına gizlenmiş gizemli varlıklarda değildi. O dünyaya sorular soran tutkuyla bezenmiş insanın iç derinliklerini bize açıyordu. Onda, sanat, insan ruhunun derinliklerini göstermekti.

Dostoyevski'nin kahramanları, düzenden, ahenkten, ölçülü davranışdan tiksinen insanlardı. Akıl, mantık, matematik veri, bilimsel gerçek diye insanı açıklamak için ortaya atılan tüm veriler... bunu tamamlayan duygusal, düşünsel davranışlar yetersizdi. İnsan yekpare hareket eden ya da mekanik varlıklar değildi. Belirli ilkeler, kalıplarla insanı açıklamaya kalkışmak boşuna bir çabaydı. Onun kahramanlarında, budala insan şöyle davranır... aşık insan şöyle yapmalıdır şeklinde kalıp yoktur. Bilinen akıl ve mantık sistemlerinin çoğunu reddetmiştir Dostoyevski. Bundaki amacı insan gerçeğini ele vermektir. Ve şöyle der. Ah siz akılla, teoriyle insanı belirli kalıp içine alıp dondurmaya çalışanlar. Soruyorum size, bir tutkuyu, ideali, umudu nasıl ölçeceksiniz, söyleyin. Belki ölüler dünyası içindir sizin söylediğiniz. Tutkusuz, idealsiz, umutsuz insanlar için. Peki söyleyin, bunların tutkusuzluklarını, idealsizliklerini umutsuzluklarını nasıl ölçeceksiniz. Hayır, her insan bir evrendir... sizin o kalıplarınıza uymaz. Hele tutkuyla donanmış insan. Bir insanın diğerini anlaması için tutkuyla donanması gerekir ancak. Bilimle, akılla, mantıkla değil.

Dostoyevski insanlarında sınıfsal özellik aramamıştır. Burjuva olması, işçi, köylü olması onun sorunu değildir. O insanlarında ezilmişlik arar. Ölüler evinden, yeraltından çıkarır insanlarını. O insanlarında onur sorununu irdeleyen... bununla yaşayan yanlar arar. Nasıl erdemli, onurlu olabilirim diyordur bu insanlar.

Faşizmin, ırkçılığın, gericiliğin yükseldiği şu günlerde Dostoyevski'yle içiçe olmak benim için bir şanstır. Afşar Timuçin Düşünce Tarihi adlı kitapında şöyle belirtiyor Dostoyevski'yi. "Dostoyevski bireyi öne alan yazardır, deyim çok uygun değilse de bireyci bir yazardır, ancak onun bireyciliği deyim yerindeyse evrensel bireyciliktir, insan gerçeğini bireyden giderek tüm özellikleriyle sergiler. Dostoyevski de
Tolstoy gibi sanatı bir insan araştırması olarak belirlemişlerdir." Son sözü Nietzche ile bağlayalım. Yazıların içinde kendi kanıyla yazıları severim ben. Kanla yaz, öğreneceksin ki kan ruhtur.

DURMA ...
İNSANCIL'IN
İNADINA SENDE
KATIL

Züthü BAYAR

MAVİ SAKAL METİNLERİ YAŞŞA BE!

Bir fuardan daha çok, Trakya bölgemizdeki esmer vatandaşlarımızın allı pullu giysileri ve rengarenk şalvarlarıyla şenlendirdikleri kasaba panayırlarına benzeyen Tuyap Kitap Fuarı sona erdi. Yine kendi eserlerinin korsan baskılarını kendi yapan yayınevleri, eser sahibi yazarların gözlerinin içine baka baka ve onların önlerinde kemal-i afiyetle satışlarını yaptılar. Yine: *'Kitap hırsızlığı, hırsızlıktan sayılmaz,'* uydurma atasözünü uygulayan şirret ve saldırgan tavırlı gençler, yazar ve yayıncıların gözleri önünde kitap yürüterek koyunlarına ve çantalarına tıkıştırdılar. Ve yine fuar yönetimi, itele kakala bir rate'den onur konuğu yazar çıkaracak kadar ceberrut, kırk yıllık kıdemli yazarların adlarını yanlış imlayla ilan tahtasına geçirecek kadar derin bir cehalet içindeydi.

Tüyap Kitap Fuarı, amaç bakımından, daha kuruluşundan itibaren batıdaki benzerlerinin dışına çıkmış bulunuyor. Artık herkes biliyor ki, bizdeki kitap fuarları, yazarla yayıncının buluşup, yayın sorunlarını gözden geçirdiği ve geçirdiği ve yayınlanacak eserler üzerinde konuşup anlaştıkları gerçek bir fuar değil, *'münasıp fiyatlarla'* yayınevi depolarının boşaltıldığı bir kitap mahşeridir. Türk dilini hiç bilmeyen ucuz ve kötü çevirmenlerle çalışan yayınevleri, yüzde ellilere varan indirimlerle mahzenlerini ferahlattılar. Tabii bu durum fuar yönetiminin umurunda bile değil. Fuar yönetimi, sonuç itibariyle olayı ticarî açıdan ele alır ve kârını düşünür. Bu konuları düşünmesi gereken *Yayıncılar Birliği ile Yazarlar Sendikası*'sıdır. Gelin, görün ki, ne *Yayıncılar Birliği* kitabın sosyo-kültürel nitelikleriyle ilgilidir; ne de adı var kendi yok *Yazarlar Sendikası*, yazarların sosyal ve ekonomik durumlarıyla halvet halindedir. Okuyucuya gelince: birkez, bizde batılı anlamda bir kitap okuru, bir kitap tüketicisi yoktur. *Cumhuriyet Türkiyesi*'nin bireyleri kitap okumazlar. Kitabı, kendi asli amacının dışında her türlü kullanılırlar. Doğum günleriyle önemli günlerde birbirimize cicili bicili biblolar, kravatlar (Evet; devlet ricalinin dışında hâlâ takanlar var,), eşarplar, kalem takımları ve şişe şişe whiskyler hediye ederiz de, kitabı en son anımsarız. Oysa dedelerimiz, şirazesi Bursa ipeğinden, cildi ceylan derisinden ve sayfaları mühreli ve yaldızlı ne elyazmalarının karşılığını altın liralarla ödemişlerdir. Türkiyeli okur için kitap, plastik bir nesne, bir süs, bir aksesuardır. İşin gerçeği.

Türkiyeliler kitabı: Okumanın, öğrenmenin, yaşamı, kendini ve toplumu yorumlamanın bir aracı gibi değil, şımarıkça bir entelektüel fiyakanın züppelik silahı gibi görmektedir. Yasaların kitap korsanlığını önleyemediği bu ülkede, eşi benzeri hiç bir yerde görülmeyen bandrol maskaralığının açmazında, Osmanlı atalarının gibi tek tek kitaplarını mühürlemeyi tasarlayan Türkiyeli yazar ise sosyal ve ekonomik haklarını koruyacak gerçek bir *Yazar Birliğinin* özlemini çekmektedir. Öyle bir birlik ki, telifinin haklarını, hizmetindeki uzman avukatlarla izleyen, telifinin yüzde beşini yasa marifetiyle bir fonda toplayarak hasta ve ihtiyar üyelerinin SSK cehenneminde sürünmesini önleyen bir birlik...

Fuarda çoğu zamanımı *İnsancıl Yayınevinin* standında, yazar dostlarımla söyleşerek geçirdim. *Prof. Afşar Timuçin*, yeni hazırladığı felsefe sözlüğünü bu standa imzalarken, birkaç adım öteden eserin daha önceki basımını gizlice yenilemiş bir başka yayınevi kitabın korsan satışını yapıyordu. *Gerçek Sanat* Yayınları standında ise yayınevinin sahibi *Şair Güngör Gençay* ile o günkü konuğu seksen beşlik *Zihni Turgay Anadol*, gözlerini dört açmışlar, kitap farelerine kitap kaptırmamaya çalışıyorlardı. Lâle Müldür kızıl saçlarını savura savura şiir kitaplarını imzalamaya koşuyor Orhan Duru ise alt katttaki kafeteryada, *'Tek Başına'*daki *Jak Palance* gibi dirseğini baramerikana dayamış, elinde henüz bitirdiği rakı kadehi, puslu gözlerle çevreyi süzüyordu.

Bana gelince: Ben Türk edebiyatının çok çalışan ama asla para kazanamayan adamı sıfatıyla Kasım ayı içinde yayınladığım toplam tirajı yüz bini geçen altı parça yazımın teliflerini nasıl toplayacağımı düşünüyordum. Ha, bir de buna ek olarak: imza günlerimi, panel ve TV konuşmalarımı eklemeliyim. *Matbûat* dergisinde oğlum *Atılgan Bayar*'ın yeni yayınlanan kitabı hakkındaki eleştirimi de düşünürsem, bayağı iş yapmışım yahu...

Yaşşa be!

DAĞINIK BİR YAZI

Müzik sanatı yorumcular ve bestecilerden oluşmuş bir dünyadır aslında. Bu iki merkezden sonra diğer unsurlar gelir. Yorumcular bestecilere, besteciler yorumculara mecburdur. Aslında her ikisi de birbirlerine pek de bayılmazlar. Hatta birbirlerini iterler zaman zaman. Ama karşılaştıklarında oldukça nazik usluplar kullanırlar. Ama iki saat sonra nasıl bir tablo ile karşı karşıya gelinebileceğini kimse bilemez. Boğaz boğaza da gelebilirler. Ya da çok coşkulu ve koyu bir sohbete dalmış olabilirler.

"Besteci sıfatını taşıyan kişinin ne tür bir işlevi olduğunu herkes bilir doğal olarak" gibi bir cümlenin doğruluğundan şüphe ederim. Bestecinin nasıl birisi olduğu; ya da ne olduğu-bu adam/kadın ne yapar da besteci adını alır doğrusu bu sorunun cevabı insanların kafasında farklı yerlerdedir. Toplumumuzun geniş bir kesimi besteci sıfatını duyar, ancak çoğu bu kişinin yaptığı işten dolayı saygın bir yeri olması gereğini bilmez. Toplumumuzda dejenere bir magazin kültürü gelişmiştir. Evlerde kadınların günlerinde yapılan dedikodular biçim değiştirmiş, magazin dergileri ve televizyonlardaki magazin programları dedikodu taşıyan kadınlara dönüşmüşlerdir. Bu magazin gazetecilerinin çoğu kültürden yoksun oldukları ve böyle olduklarını bilmedikleri için, sanat haberi yaptıklarını zannederek sanat kelimesini ayağa düşürmüşlerdir. "Sanat" kelimesini bugün uğradığı korkunç dejenerasyonu magazin gazetecilerine borçluyuz. Her önüne çıkan şarkıcıya, türkücüye "siz bir sanatçısınız, günleriniz nasıl geçiyor" türünden soruların içinde sanat kelimesini cahilce kullanmışlar; söyleşi yaptıkları şarkıcı, türkücüler de kendilerini sanatçı zannetmeye başlamışlardır. Televizyonda magazin programı hazırlayan bir hanımefendinin, "tenor" teriminin erkek sesleri için kullanıldığını bilmeden, birisine kendi sesinin güzelliğini anlatmak isterken "ben tenorum" dediği, bir ülkede; elbette bestecinin öneminin anlaşılacağını ummak oldukça zor olsa gerektir.

Besteci hepimiz gibi bir insandır. İki gözü, iki kulağı, burnu vardır. O da hepimiz gibi acıkır, susayabilir, uykusu gelir, yorulur, sevinir, üzülür. Ancak onu farklı kılan yanı, kendine özgü bir imgelem dünyası içinde yaşamakta olduğudur. Gerek müzik sanatında gerekse diğer sanat dallarında dehaması nitelikler taşıyan gerçek sanatçılar, başka dünyalarda yaşıyor gibidirler. Bu kişiler günlük yaşamın başkaları için çok kolay olan bazı işlerini bile yaparken biraz sakardırlar. Bir iskemleden kalkıp yan odaya geçerken-düşün dünyası günlük dünyasının önünde olduğu için-sağında duran tabureye çarpıp, taburenin üstünde ne varsa devirirler. Yaşamakta olduğu her an beyni kendi işiyle meşgul olduğu için, kısaca uyku dahil yirmidört saat işini yaptığından, bu tür kişileri anlamak için karşılarındaki kişilerin özel çaba göstermeleri ve bu tip insanların bu özel yanını bilmeleri gerekir.

Ülkemiz kültür kelimesinin hoyratça kullanıldığı, ancak kendisinin olmadığı bir çölleşmeye doğru sürüklenmektedir. Selahattin Duman dahil her köşe yazarının, müzik de içinde olmak üzere hemen her konuda söyleyebilecek bir fikri olduğu; televizyonlardaki Televole, Magazin Forever gibi programların gündemi belirlediği; İbrahim Erkal'ın sanatçı olduğu!; çoksesli müziğin konser salonlarına hapsolduğu; entel bozuntularının vatanı kurtardığı bir ülkede SANAT kelimesi köyden şehre göçüp, şehir ile köyü arasına sıkışmış kimliksiz insanlara dönüşmüştür.

Müziği bilenin de, bilmeyenin de besteci sıfatını taşıdığı ülkemizde, çoksesli müzik çevresi de mangalda kül bırakmayan, ancak konu iş üretmeye gelince ortalarda gözükmeyen insanlarla dolup taşmaktadır. Çoksesli müzik çevremiz üç ana grupta öbeklenmiştir. 1. Herşeyi yıkmak amacıyla eleştiren ama üretmeyen, üreten insanları çevresinde görmek istemeyen ve onları yıldırma politikalarıyla bir şekilde çevrelerinden uzaklaştıran, megoloman bir grup; 2. Üreten ama etliye sütlüye karışmayan sessiz sedasız grup, 3. Olup bitene aldırmayıp, kendilerini konser vererek avutan yorumcular grubu.

Kendilerini Türk Müzikçi ve Batı Müzikçi diye kutuplaştıran ülkedeki tüm musikişinaslar ise ayrı bir örümcek kafalılar kategorisine girmektedir kanımca. Bu kişiler beyinlerinde müziği bloklara ayırmışlardır. Bu iki kategoriyi içiçe düşünmek onlar için ayıptan öte birşeydir adeta. Konservatuvarların Kompozisyon bölümlerinde bestecilik eğitimi gören öğrencilere Batı Müziği dizilerini öğretirler, ancak makamsal dizileri öğretmezler. Makamları bilmeden Batı Müziği besteleme tekniklerini öğrenen kişiler işte bu nedenden dolayı okuldan mezun olunca müziksel dil endişesi yaşarlar. Kişinin müziksel dilini oluşturma kaygusu başlarda doğaldır. Ancak bu kaygu uzun sürdüğü takdirde besteci bunalıma düşecektir. Çıkış yolunun makamsal renkleri çoksesli müziğin teknikleriyle birleştirmek olduğunu belki bir gün bulacaktır. Bunu anladığında ise oldukça zaman kaybettiğini görecektir.

Müzik bir bileşenler bütünüdür. Günümüzde makamsal stiller Avrupalı müzikçiler için zengin bir kaynaktır. Bu stillerdeki orijinallik onların ilgilenme sebebidir. Bizim müzikçilerimiz ise sadece taklit ederler. Halbuki besteci yazdığı müziklerde kendi içten üslûpunu müziğe yansıtsa daha başarılı olacaktır. Demem o ki, kendimizi olalım!, **kendimizi bilelim!. kimseyi küçük görmeyelim! saygı duymayı öğrenelim!**... İşte o vakit başarırız.

Bu ay biraz dağıttık. Affola! Gelecek ay Müzik Kavramları kaldığı yerden devam edecek.

YANIT

Halidun ŞEN

İnsancıl'ın Şubat 1999 tarihindeki 100. sayısında yayınlanmış olan, Sayın Zühtü Bayar'ın, "ANLAM AYRINTIDA GİZLİDİR" başlıklı yazısı dikkatsizliğimin sonucu olan bir yanılgımı ortaya koyuyor. İyi de yapıyor. Evet Barselona Catalunya'nın Baş-kentitdir. Ben Kastelan'ın Baş - kentidir diye yazmıştım. Bu yanılgılı bilgiyi düzelttikleri için çok teşekkürler Sayın Zühtü Bayar'a. Verdiğim bu yanılgılı bilgi için okurlardan özür dilerim. Catalanca dili salt İspanya'nın Catalunya bölgesinde değil Fransız Catalunyası'ında, Balear adalarında, Sardunya adasında da konuşulur (Alghero'ya göç etmiş Catalanlardır bunlar), bu dildeki en eski metin 1171 yılına ait olup Roda manastırından gelmektedir. İşin ilginç yanı Catalunya bölgesinin dil - bilim atlası 1980'li yıllarda yayınlanmıştır bile.

"'**Arena**'nın Latince kaynaklı olduğnu, yine bir baba Fransız sözlüğü; **Petit Larousse** İllustre söyleyerek **Prof. Zülfikar**'ı seksen üç yıl önceden yalanlamış bulunuyor."[1] diyor Sayın Zühtü Bayar. Ocak 1999 tarihinde yayınladığım yazımda "... Prof. Dr. Hamza Zülfikar **arena** sözcüğünün Fransızca'dan Türkçe'ye geçtiğini Y. Çotuksöken'e karşı savunurken..." diye yazıyorum, diğer bir deyişle Prof. Zülfikar arena sözcüğü Latince kökenli değildir demiyor. O bu sözcüğün Fransızca'dan Türkçe'ye geçtiğini söylüyor. Prof. Zülfikar'a söylemediği bir düşünceyi söyletmemek gerekiyor bence. Arena sözcüğünün Latince kökenli olduğunu 1908 yılında ait Petit Larousse İllustré[2] de söylüyor. İçinde bulunduğumuz bağlamda arena sözcüğünün kökeni değil, Türkçe'ye nereden geldiği konu ediliyor.

Arena sözcüğünü Latince'nin etimolojik sözlüğünde[3] "-harena (arena; eski (h) asena..." biçimlerinde de görürüz. Sayın Zühtü Bayar'ın yazısında (sayfa 34) sözünü ettiği Castellano'daki "harina" sözcüğü ile arena sözcüğü arandaki benzerlikler (eğer harina sözcüğünün kökeni Latince'de başka bir sözcük değilse), Latince etimolojik sözlüğünden aldığım yukardaki ayrıntılarda saklı.

"Bu tür bilimsel inceleme yazılarında gerekli detay bilgiler, örneğin eksiksiz bibliyografyalar yazı ortasında değil, dipnotlar halinde yazı sonunda verilmelidir."[4] diyor Sayın Zühtü Bayar. Çok haklılar, genelde bu böyledir. Amaçları doğrultusunda bir, iki yazı dışında tüm yazılarımda gerekli detay bilgiler (bunlar bibliyografyalar da ola-bilir) dip-not olarak verilmiştir. "ARENA SÖZCÜĞÜ VE 'SÖYLEM' ÜZERİNE" başlıklı yazımda bilerek, kasıtlı olarak bu bibliyografyaları yazımın ortasında verdim. Nedeni çok basit: söz konusu yazımda 46. ve 47. sayfalarda belirttiğim gibi "...(içinde bulunduğumuz bağlam salt **Arena** sözcüğünün nereden, ne zaman, nasıl geldiğini araştıran bir çalışma biçimi değildir. Türkçe'ye giren yabancı sözcüklerin tümünün nereden, ne zaman, nasıl geldiğini araştırma biçimidir. Arena sözcüğü bir vesile olmuştur söylenmek/anlatılmak istenilenlere bu konuda)..." bu tür bir çalışmada neler yapılması, nereler baş-vurulması gerektiğini göstermekti belli bir yöntem içinde. Bu yöntem okuru yormalıydı. Okur, nelere, nerelere baş-vurulduğunu eğer ben yazı ortasında değilde dip-not olarak verseydim baş-vurulan kaynakları, Sayın Zühtü Bayar'ın yazdığı giib "... bu türden kaynaklara yalnız uzman okurlar ilgi duyarlar."[5] salt uzman okurlar ilgilenecek, uzman olmayan okurlar bir sözcüğün peşinden nasıl koşulması gerektiğinin farkına bile varmayacaktı.

Sayın Zühtü Bayar bu eleştirisinde iki değerli mantığın dayanılması oldukça zor çekim alanından kurtulamamış. Düşünce biçimi şu: Eğer Halidun Şen bibliyografyaları yazının ortasına yeri geldikçe yazmışsa, onu uyarmak gerekli yazının sonuda dip-not olarak bibliyografyaları yazması için. Çünkü okur yorulmakta, yazılarının değeri artmamaktadır. Basite indirgediğimizde bu durumu "hata" olarak ele alırsak (bu anlamsız da ola-bilir, gereksiz de vb. ola-bilir), bir hata var, bu hata bir uyarı yazısıyla düzeltilmeli. A varsa B'de var olmalı, iki değerli mantık hiç-bir zaman A'nın var-oluş nedenlerini, niçinlerini sorgulamadan, araştırmadan B'yi derhal devreye sokar. Çok değerli mantıkla yaklaştığımız zaman bu soruna, bir hata, hatta alışılmışın dışında bir hata var yazarın yazısında diye düşünürüz. Öyleyse niçinlerini, nedenlerini sorgulamak, araştırmak gerekir, niçinler, nedenler bulunamazsa yazara sorulması gereken bir durumla karşı karşıyayız anlamınını çıkartırız. Çok değerli mantıkta A varsa, B'nin varlığına baş-vurmadan önce A'nın var-oluş nedenlerini N'de (N valeur) ararız.

Yazılarımı inceleselerdi, bu durumun alışılmışın dışında bir durum olduğunu görürler, o zaman iki değerli mantığın çekim alanından kurtulurlardı. "ARENA SÖZCÜĞÜ VE 'SÖYLEM' ÜZERİNE" başlıklı yazımda araştırmanın., incelemenin, sorgulamanın önemini, gerekliliğini göstermeğe çalışmıştım. Sayın Zühtü Bayar'ın dip-not konusundaki uyarısı araştırma, incele-

me ve sorgulamayı, üzülerek söylüyorum, oldukça ıskalamış.

"(Osmanolog demeye gerek yok, Türkolog zaten Osmanlı Türkçesi dediğimiz dili ve bu dilde yapılan edebiyatı inceler.)"[7] diyor Sayın Zühtü Bayar. Türkolog Türk toplumlarının yazılı dilini, edebiyatını, sanatını, kısacası kültürünü, tarihini vb. inceler. Sayın Zühtü Bayar'ın yazısının başlığı "ANLAM AYRINTIDA GİZLİDİR", evet Sayın Zühtü Bayar **bilgi ayrıntıda gizli** olduğu içindir ki bilim dallarında uzmanlık dalları gittikçe çoğalmaktadır. Bir Türkolog yukarda saydığım tüm alanlarda bilgi sahibi ola-bilir, ancak uzmanlık alanı Osmanlı dili, edebiyatı (kültürü) olduğu andan itibaren o bir Osmalogdur. Bir dil-bilimci eğer dil-bilimin alanlarından biri olan ses-bilimde "phonologie" (bu tür uzmanlar genelde ses-bilgisi "phonétique" uzmanıdırlar aynı zamanda) uzmanlaşmışsa ona ses-bilimci "phonologue" denir. Bu bilim adamı dilbilimin tüm diğer alanları hakkında bilgi sahibidir, ayrıca öğrenimi gereği dil-yetisi-bilimlerinin bütün dallarında genel bir bilgiye sahiptir. Ancak ses-bilimle ilgili bir sorun olduğunda, bir dil-bilimciye değil, bir ses-bilimciye baş-vurulur.

Bu nedenlerden dolayı **arena** sözcüğünün Osmanlıca'ya girip, girmediği, girmişse, ne zaman, nasıl girdiği sorusun yanıtını Osmanologlara bırakmak en doğru davranış biçimi olur diye düşünüyorum. Yazımda "Osmanolog veya/ve Türkologe" dememin nedeni, daha doğrusu amacı bu tür ayrıntılara girerken bilim dalları içindeki farklılaşmalara rağmen, tüm bu farklılaşmaların bir bütünün parçaları olduklarını göstermekti, başka bir-şey değil.

"Bu sözcük İspanyol yahudileriyle birlikte Türkiye'ye gelmiş ve Osmanlı Türkçesine yerleşmiştir. Eski Osmanlı yazarlarının metinlerinde bu sözcüğe raslamak olasıdır. Şimdi nerde ve kimde gördüğümü anımsamıyorum. **Evliya Çelebi**'nin ya da **Katip Çelebi**'nin metinlerinde olabilir." diyor Sayın Zühtü Bayar yazılarının 34. sayfasında. Öne sürdükleri ilginç, ama bilimsel hiç-bir değeri yok (çalışmanın başlarında en mantıklı yanıt İspanyol Yahudicesi gibi gelmişti bana da, ancak belge ve detaylı bir bibliyografya eksikliğinde bu düşünce savunulamazdı). Çünkü hiç-bir gerekli detay bilgiler yok, başka bir deyişle, gerekli detay bilgiler içinde kabul ettiğimiz bibliyografya yok.

Evliya Çelebi ya da Kâtip Çelebi'nin metinlerinde geçiyorsa arena sözcüğü hangi anlamlarla yüklü olarak geçtiği bile belli değil Sayın Zühtü Bayar'ın yazısında. Ayrıca arena sözcüğünün siyasi tartışmaların yapıldığı alan, yer anlamı Fransız dilinin 1864 yılına ait bir sözlüğünde[8] var. Türkçe'de arena sözcüğünün siyasi tartışmaların yapıldığı yer anlamını yüklenmesi için tam yüz yıl beklemesi ve 1960'lı yıllarda Çetin Altan'ın yazılarıyla siyaset arenası kavramının Türkçe'ye girdiğini düşünmek de ilginç, ancak bilimsel bir değeri yok. Gerekli olan detaylı kaynaklar yok, bilimsel destekten yoksun olarak öne sürülen bir düşünce var ortada.

ANDREY VOZNESENSKİ

IRMAĞI GERİ ÇEVİR

İki kez giremezsin aynı ırmağa,
Koşan atı geri çevir, görelim.
Susuzluk yeniden hissedildiği zaman,
Tut yelesinden, ırmağı geri çevir.

Sen her zaman, sen her zaman farklısın,
Geri çevilmiş bir ırmak gibi.
Yüzerken, kulaç atarken
Bir elin serbest kalışı gibi.

Türkçesi:
Anıl MERİÇELLİ - Anatoli MİZİEV

Bu tür konularda ancak "ARENA SÖZCÜĞÜ VE 'SÖYLEM' ÜZERİNE" başlıklı yazıda öne sürdüğüm tamamlıyıcı/tamamlayan türü çalışmalar ile sağlıklı sonuca varılacağı bir gerçektir. Bu tür bir çalışma bir ekip çalışması gerektirir.

AKTARMALAR/AÇIKLAMALAR

1) Zühtü BAYAR, Anlam Ayrıntıda Gizlidir, İnsancıl, Şubat ayı 1999, sayı 100, sayfa 33, sütun 2.
2) Claude AUGÉ, Petit Larousse Illustré, Trente cinquième Edition, Paris, 1908, sayfa 57.
3) A. ARNOUT, A. MEILLET, Dictionnaire Etimologique de la Langue Latine, Histoire des mots, Quatrième Edition, Troisième Tirage, Editions Klincksieck, Paris, 1979.
4) 1'in aynısı, sayfa 34.
5) 1'in aynısı, sayfa 34
6) 1'in aynısı, sayfa 34
7) 1'in aynısı, sayfa 34
8) BECHERELLE AİNÉ, J.A. PONS, Nouveau Dictionnaire Classique de la Langue Française, Garnier Frères Libraires - Editeurs, Paris, 1864, sayfa 61.

Ekrem ATAER

KİRLİLİĞİN İÇİNDE BİLE...

Müzik adına öyle anlaşılmaz ve karmaşık bir dönemden geçiyoruz ki, neyin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konsunda bütün belirleyiciler darmadağın olmuş durumda. Genelde kültürel alandaki yozlaşma ve üretimsizlik açmazının bir yansımasını da, uzun yıllardır müzik alanında gözlemliyoruz. Bu gözlemleme sırasında eleştiri okunun ucunu sivrilttikçe, görünen o ki değişen hâlâ pervasızca kendine taraftar buluyor ve hâlâ kitlelerin dilinden düşmüyor. Bu kulak kirlenmesine karşı uygulayacağımız yöntem ne olmalı diye düşünüyorum. İlkokul öncesi yaşlardan başlayan bu kirlenme ileriki yaşlarda açılan sandık sayısını (!) dahi belirliyor diye düşünüyorum. Bu yozlaşmanın; rastlantısal üretimler ve "ben yaptım halk beğendi" kadar basit bir serüvenle oluştuğuna inanmak mümkün değil. Yaşamın her alanından programlı olarak öne çıkarılan bu çeşit üretimler, bizde olduğu gibi 29 yıl sonra net olarak kendini ifade edebiliyor. Sistemin tüm profesyonelliği ile yüklendiği bu alan; meyvelerini bir iki yılda almaya değil, bir iki nesil sonra almaya formatlanmış durumda.

Ebeveynleri arabesk nağmelere bulaşmış bir neslin ahvadı bu günlerde "Yıkılmadım Ayaktayım" diye kasıp kavuruyor ortalığı. Tabii bu şekil parçalar yılın şarkısı diye kamuoyuna sunulduğun da da kimsenin kılı kıpırdamıyor. Kaldı ki o parça, aylarca bireyin kulağından davetsiz misafirce girmiş, duygu ve düşünme merkezinin doğal konuğu haline gelmiş. Özcan Deniz'in ve Küçük Ceylan'ın Halk Müziği'ni temsil ettiği ve bu alanda ödüller aldığı bir Türkiye'de kültür ve sanat adına ağır bir sessizlik ve hareketsizlik hakim. Atatürk Kültür Merkezlerinin kadife koltuklu salonlarına hapsedilmiş kültür ve sanat, bu karşı duruşu ne derece gerçekleştirir bilinmez (!)... "İstiklal caddesi Kültür Merkezleri" ise ayrı bir hengame tabii, ne yaparlar, ne için yaparlar kimse bilmez. Caddeyi ve ara sokakları saran Türkü Bar yozlaşmasından, kapılarının önünden günde akan 300.000 ortalama insandan habersiz, insanlarda onlardan habersiz geçer zaman. Müzik alanında Konservatuvarlar ne yapar diye bakacak olsanız sonuç yine keyifsizdir. Bir kısmı "Harika Çocuk"lar, bir kısmı ise Unkapanı'na yıldız yetiştirir. Sermayenin hakim olduğu medya gruplarına bakarsınız; televizyonundan, gazetesine aynı formatla karşılaşırsınız. Kültür Bakanlığı ise başka bir bayram yeridir tabii. Her gelen bakan, gavuristana kaçırılan birkaç parça tarihi eseri gururla geri getirir ve vicdani rahatlıkla kültür adına basın açıklamaları yaparlar. Böylesine bir kültür kuşatılmışlığı altında bu ülkede doğru işler yapanlar yok mu? Var tabii, hemde bütün gücü ve emeğiyle yüklenenler var. İşte bu ay müzik alanında bu gayreti gösteren bir üretimi sizlere tanıtacağız.

FERFECİR isimli bir albüm elimizde. Metin ve Kemal KAHRAMAN hazırlamış çalışmayı. Kayıtların bir kısmı Berlin'de, bir kısmı da İstanbul'da yapılmış. Yapitta 9 parça bulunuyor. Bu 9 parçanın 5 tanesi enstrumantal.

İlk dinleyişte farklı ve doğru birşeylerin denendiğini hissediyorsunuz. Hiçbir ticari kaygı gözetmeksizin yapılan denemeler üretimin, cesaretini ve karşı duruşunu ifade ediyor. Sözlü parçalar Türkçe ve zazaca (herhalde) olarak bestelenmiş. "Herhalde" dedim, albümde kullanılan dilin ne olduğu yazılmamış ben de bu dili bilmediğim için anlayamadım. Bir keresinde Zazaca bir parçaya Kürtçe diye yazdım kıyametler koptu. Onun için bu sefer dikkatli davranalım. Bu tür üretimler, dünya pazarında yer bulacak ve birçok koleksiyonerin diskoteğine girecek nitelikte. Onun için parçaların hangi dilde olduğu ve anlamının hiç değilse adlarının çevirisinin gerekli olduğunu düşünüyorum. Şimdi sizlerle UDEWRESO" adlı parçayı anlatacağım ama ne anlama geldiğini de bilmeden. Bu konuya dikkat. İngilizce yazın ama ne olduğunu dünya bilsin.

Albümün ilk parçası "KARASU", Enstrumantal hazırlanan bu çalışmada ana tema Metin Kahraman'a ait. Ney, Keman, Cura, Bas, Mey, Keyboard, akustik gitar ve Def kullanılmış. Parça, pastoral bir tem üzerine doğru akorlarla oturtulmuş, tek bölümlü bir etüt.

GÖÇ isimli parça hayli ilginç. Serbest duyulmakla birlikte ustaca bir melodik örgü hakim. Vangelis 1492 rejistlerini andıran vokallerin arasından kendinizi Erzurum'dan derlenen bir uzunhava ile birlikte buluyorsunuz. Son derece ustaca ve yüreklice düşünülmüş bir kompozisyon.

Albüme adını veren FERFECİR enstrumantal bir çalışma. Film müziği çalışmalarını andıran Ferfecir ana tem üzerinde akor çeşitlemeleri ile tekrara dayalı. Tüm bu yapının arasında yükselen vokaller parçaya doğaç değerler kazandırıyor. Bu çalışma albümün hangi pazarlarda olması gerektiğinibir kez daha ısrarla anlatıyor. Son yıllarda batıda, melodik sıkışıklığın arayışı bu tür yapıtlarda nefes alıyor. Peter Gabriel ve Abu Khalil bu çalışmalara verilecek örneklerdendir.

DEWRESO isimli parça, bağlama doğaçlaması ile başlıyor ve sıritmayan bir pasajla ana melodiye bağlanıyor. Sakin, yormayan bir ana tem ve buna bağlıyan cümleciklerle kurgulanmış.

SEDA isimli çalışma GÖÇ ile aynı mantık doğrultusunda düzenlenmiş.

Albümün bir önemli özelliği de, tamamını dinlediğinizde tek bir senfoninin bölümlerini dinliyor hissine kapılıyorsunuz. Bundan sonrası sizlerin duyumuna yorumuna ait. Bize son olarak ellerinize ve yüreğinize sağlık demek düşüyor. Bu kadarkirliliğin ve kuşatılmışlığın içinde böylesine üretimler hâlâ umudu canlı tutabiliyor.

ORTAÇAĞ MÜZİĞİNİN TOPLUMSAL TEMELLERİ - VIII

Aslı KAYHAN

IV. XV. YÜZYIL VE MÜZİKTEKİ YENİ GELİŞMELER

Daha önce ayrıntılı olarak incelediğimiz gibi XV. yüzyıl Avrupa'ya birçok felaket getirirken yepyeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. İktisadi bunalımın yarattığı sıkıntılar, yoksulluğun, salgın hastalıkların artması ve halkın bu ağır yaşam koşullarına gösterdiği tepkilerin önemli bir boyuta çıkması tüm Avrupa'yı derinden sarsıyordu. Aynı zamanda bu yüzyıl büyük teknik atılımların yapıldığı bir dönemdir. Bu teknik gelişmeler üretim ilişkilerini yeniden belirlemektedir. Kentler ticaret yaşamın vazgeçilmez parçası haline gelirken, açılan atelyeler, sanayi üretiminin başlangıcını oluşturur. Siyasal düzende, mutlakyönetimin feodallerle burjuva sınıfı arasında denge kurma çabaları yönetimin baskıcı niteliğini daha da arttırıyordu. Kentlerde tümüyle yerleşen sermayeci düzen ve bunun kültür değerleri karşı konulmaz bir gelişimi yaşıyordu.

Bu dönüşümlerin ortasında oluşan sıkıntıların bir nedeni de İngiltere ve Fransa arasındaki Yüzyıl Savaşları'dır. Bu savaş, insanları da sıkıntılı duruma, yaşamı da daha ağır koşullara itmiştir.

Kilise bu siyasal çatışmalar sırasında eski saygınlığını yitirmeye başlamıştı. Kilise yetkesinin sarsılması aslında XIV. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Dini sapmalar olarak nitelendirilen birçok mezhep papanın tek bir mezkezden seçilmesini istemiyordu. Her ülkenin kendi isteği doğrultusunda seçtiği papalar arasında çıkan uyuşmazlık her alanda açmaza girmiştir. Bunun üzerine 1409 yılında toplanan "Piza Konsili" tüm papaların görevine son vererek herkesçe kabul edilmesi istenen bir papa seçmiştir. Ama bu girişim de tepkiyle karşılaşınca sonuçsuz kalır.

Bütün bu çalkantılar arasında ticaretin gelişip evrensel boyuta ulaşmasıyla ve savaşlar sırasında uluslararası kültürel alışverişin kaçınılmaz olarak artmasıyla sosyal ve kültürel alanlarının genişlemesi dönüşümü sağlayan en önemli ögeler olmuştur. Özellikle bu dönemde, yalnızca yeni ülkeleri ve kültürleri tanımak amacıyla yolculuğa çıkan düşünce ya da sanat adamlarını görmek mümkündür. Bu da genelde sanatın ve özellikle müziğin evrensel bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. İngiltere ve Fransa arasındaki savaşlar sırasında sürekli el değiştiren kültür merkezleri müzik tekniklerinin de çeşitliliğini arttırmıştır. Aslında bu çeşitlilik, farklı ülkelerde kullanılan tekniklerin biraraya gelerek oluşturduğu sentezdir.

Avrupa'nın farklı bögelerinde olmalarına karşın, kurdukları okullar aracılığıyla, birbirlerinin sanatsal yetenek ve eğilimlerinden etkilenen bestecilerin herbiri Rönesans müziğini duyuran nitelikler taşır. "XV. yüzyıl kadar eğilimleri ve yetenekleri ortaya çıkartan pek az yüzyıl vardır. Bu yüzyılda eğilimler ve yetenekler çok büyük olmayan bir ülkenin müzikçilerini bir araya getirmiş, birbirinden ayrı kuşaklara ve bögelere çoksesli sanatı armağan etmiştir"(53).

Özellikle İtalya'da başlayan düşünsel ve sanatsal hareketlilik matbaanın da keşfiyle hızla yayılabilmiştir. Yavaş yavaş barış rüzgarlarının esmesiyle birlikte İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa kentleri zenginleşmeye, mimari ve kültürel anlamda güzelleşmeye başlamışlardır. Floransa'nın ilerigelen ailelerinin yaptırdığı saraylar ve heykeller kenti o dönemin simgesi haline getirmişlerdir. Siyasi anlamda parçalı bir yapı göstermekle birlikte sanat ve dilde bütünleşmeye başlayan İtalya'da insancı eğilimler daha da belirginleşir. İtalya'da sanatı koruyan ve onun gelişmesi için her türlü yardımda bulunan topluluklar ve aydın sınıfı büyük sanat akımlarının doğmasını sağlarlar. Bu yeni yaşam biçiminde, dinin karamsar ve insanı aşağılayan dünya görüşü yerini insanı yücelten ve yaşamın tüm coşkularını renkleriyle birlikte algılayan bir bakışa bırakır; bu açıdan Eskiçağ düşüncesi yeniden yaşam bulmaktadır. Bu bakış açısında insan gerçekçi bir biçimde anlatılır ve betimlenir. XV. yüzyılın insanı çağının teknik olanaklarından da yararlanarak Eskiçağ'ı yeniden gözden geçirir, döneminin gerçeğini ve insanını bu süzgeçten geçirerek gözler. Doğal olarak bu sanata ve felsefeye de böyle yansımıştır. Ortaçağ düşüncesindeki din ve ahlak kurallarının belirleyiciliğinden sonra bu bir devrimdir.

İtalya'da insancılık daha önce de sözettiğimiz sanat koruyucusu topluluklar ve aydın sınıfı tarafından geliştirilmiş ve kurulan iki akademiyle yaygınlaştırılmıştır. Bunlar; Roma Akademisi ve Platoncu Akademi'dir. İnsancılık düşüncesi İtalya'yla sınırlı kalmayarak tüm Avrupa ülkelerine yayılmış ve akılcı düşüncenin ilk düşünce adamlarını yaratmıştır. Almanya'da Nicolaus de Cusanus, Rudolph Husman, Hollanda'da Erasmus, Fransa'da ilk matbaayı kuran Guillaume Fichet ve Robert Gangin'i sayabiliriz.

XV. yüzyılın müziğinin en önemli özelliği bilim ve duygular arasında sağlanan mükemmel uyumdur. Yapılan yolculuklar sonucunda, birbiriyle kaynaşmaya başlayan düşünceyle birlikte İngiliz, İtalyan ve Fransız ses düzenlerinin yeni tınıları yarattığı sentezlerle modern müziğin ilk eserlerine ortaya çıkarmıştır. Bu kaynaşmanın yanısıra, ulusal karakterleri *leitourgia* müziğini dışlamayan biçimlerde bestelere girmiştir. Büyük kilise bestecilerinin de çoğunluğu dindışı müzikler kullanarak besteler yapmışlardır. Buna rağmen dindışı müzik hâlâ dans müziğinin kısave sınırlı biçimlerinin dışına çıkamamıştır. Ortaçağ müziğinin ikiye ayrılmış müzik yaşamı yani kilise müziği ve dindışı halk müziği bu yüzyıldan itibaren birbirini daha yoğun etkilemeye ve bütünleşmeye başlamıştır. "Onüçüncü yüzyılla onaltıncı yüzyıl arasında, kilise ileri gelenleriyle müzisyenler arasında, litürjik bestelere folk şarkı ve danslarının ve folk üslubunun yerletirilmesi konusunda sürekli bir mücadele oldu"[54].

Müzik tarihinde Rönesans XV. yüzyıldan itibaren başlatılır. Daha doğrusu, Rönesans ruhunun ve tekniklerinin ilk örnekleri müzik sanatında bu yüzyılda verilmeye başlamıştır. Bu dönemin müzik yaratıları ulusal niteliklerle, okullarla ve bunların öncüsü olan bestecilerle belirgindir. Bu nedenle dönemin müziğini bu başlıklar çerçevesinde incelemek daha doğru olmaktadır.

XV. yüzyıl müzik hareketinin öncülüğünü İngiltere yapmıştır. 1418'den itibaren İngiliz müziğinin özgün biçimiyle yapılan şarkıların Burgonya ve Fransa'da ilgi görmesiyle bu dönem açılmıştır. İngilizler'in özgün müziğinde yeniliklere açık olmakla birlikte İngilizler'in özgün niteliği olan incelemeci ve dikkatli bir üslup göze çarpar. Bu düzenlemelerin özelliği karmaşık olmayan ve doğal koral şarkı biçiminde olmasıdır. İngilizler'in XV. yüzyıldan daha önce çalışmaya başladıkları bu biçimde, dini ve dindışı metinlere sahip, özgün ses düzenlemeleri olan eserler yeralmaktadır. Yine o dönemin İngiliz müziğine özgü olan *"İngiliz deşanı"* olarak adlandırılan ve doğaçlama tekniğine dayanan biçim Burgonyalı bestecilerin de ilgisini çekmiş; *"Fauxbourdon"* adı altında işlenerek geliştirilmiştir.

Burgonyalı bestecileri de etkisi altına alan ve Rönesans müziğinin ilk örneklerine yön veren besteci İngiliz John Dunstable'dır. Dunstable "Continental" adı altındaki okulun temsilcisidir. Bu okulun en önemli özellikleri tutucu bakış açısına sahip olmaması ve eserlerde melodik çekiciliğin belirginliği ve müziğin anlaşılabilir olması amacıyla ses aralıklarının ve partilerin farklı biçimlerde tutulmasıdır. Armoni duygusunun ön planda olduğu Dunstable'ın eserlerinin çoğunluğu dinsel müziklerdir. Bunun nedeni o dönemde Meryem'i tanrı'ya en yakın varlık olarak gören Mariancılık düşüncesinin özellikle İngiltere'de canlanmasıdır. Bu da kilise müziğinin de yeniden canlanmasına neden olmuştur. Dunstable ve çağdaşlarının müzikleri *leitourga*'nın *gregorien* kalıplarından kurtulmuş ve zengin ses çeşitlemelerinin belirginleştiği düzenlemelerdir. "Dunstable'ın sanatı; bir ölçüde *Ars Nova*'nın ritmik ve armonik buluşlarıyla zenginleşmiş fransız akımlarının verimli katkılarıyla ve onun aşırılıklarını yumuşatan ingiliz geleneğiyle açıklanabilir"[55].

Burada da bahsettiğimiz gibi Burgonya XV. yüzyıl kültür yaşamının önemli merkezlerinden biridir. Burgonya II - XV. yüzyıllar arasında Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçası iken XV. yüzyılda Fransa'nın egemenliğine girmiştir. Siyasi ve coğrafi konumu nedeniyle değişik kültürlerin gelişimine sahne olan Burgonya, tarihinde de dükalıklar ve hanedanlıklar arasında sürekli el değiştirmiştir. Burgonya'da bulunan okul avrupa müziğini önemli ölçüde etkilemiştir. Okulun kullandığı müzik türü çoksesli şarkılardır. Fransız etkisinin açıkça görüldüğü okulda geleneksel fransız şiirinin biçimleri üzerine yine fransız şarkı türlerinin besteleri kullanılarak düzenlemeler yapılırdı. Bu biçimin en önemli özelliği şiirle içeriğin ve duyarlılığın tam anlamıyla bütünleşmesidir. Eserlerde, müzikle şiirin uyumu en önem verilen konudur. Bu okulun en önemli temsilcisi Guillaume Dufay (1401 - 1447)dir. Dufay bir kır insanı olarak doğmuştu, bu özelliği eserlerindeki ezgi yalınlığında ve doğa insanını duyuran sıcaklığında belirgin olarak görülür.

Dufay bir kır insanı olmakla birlikte müzik eğitimine Combrai Katedral Korosu'nda başlamış gençlik yıllarında da Papalık Korosu'na katılmıştır. Saray müziği içinde eğitim gören Dufay'in ilk eserleri de XIV. yüzyıl fransız ve italyan gotik müzik geleneğinin sürdüğü eserlerdir. Yaratıcı gücünün en etkin dönemlerinde Cambrai'de "katedral kanonu" olarak çalıştığı için ismi de bu katedralle özdeşleştirilmiştir. Dufay, sanatının olgunluk döneminde rönesans müziğini yönlendiren çalışmalarını yapmaya başlamıştır. Daha önce de sözettiğimiz *fauxbourdon* tekniğini *motet*lerinde kullanan Dufay, kompozisyon sanatında önemli bir aşama kaydetmiştir. Yine eserlerinden tüm partilerin çakışmamasına gösterdiği özenle rönesans müziğinin önemli özelliklerinden birini uygulamıştır. Dindışı bestelerinde, özgür biçimler kullanan Dufay taklitler (imitation) içeren bu eserlerinde karmaşık duygularını en iyi tekniklerle anlatma gücüne ulaşmıştır. Genellikle çalgısal eşlikli olan bu parçaları fransızca metin üzerine yazılmış düzenlemelerdir. Bu taklit (imitation) tekniği daha sonra rönesans müziğinde sıkça kullanılarak iyice belirginleşecektir. Dufay XV. yüzyıl ingiliz müziğiyle Geç Ortaçağ fransız ve flemenk bestelerinin tarzları arasında bir bağ kurarak kendi özgün anlayışını ortaya koymuştur.

Burgonya okulunun Dufay'dan sonra gelen önemli isimlerinden biri de Gilles Binchois'dır (1400 - 1460). Binchois III döneminde Sainte Wandru kilisesinde organistlikle başladığı müzik yaşamını saraylarda ve dükalıklarda geçirir. Müzik tarihçilerine göre Binchois, müzik eğitiminin Dufay'e göre daha yetersiz olmasına karşılık yeniliklere daha açıktır. Binchois müziklerinde eski gotik geleneğinde tümüyle kurtul-

muş daha uyumlu ve yalın bir çokseslilığı uygulamıştır.

XV. yüzyıl müziğinde din müziği alanında çok az ürün vermiş sanatçının özellikle *chonson*'ları önemli bir yer tutar. Melodi yaratımındaki gücü ardıllarını da oldukça etkilemiştir.

Burgonya okulu yeni oluşmaya başlayan müzik anlayışı, *Ars Nova*'nın parlak ve şaşalı ataklığına göre daha zengin yenilikleri olan bir tarzı müjdeler. Okulun özgürlükçü düşünceye sahip olan bestecileri, sınırları tümüyle ortadan kaldıran yetkili bir müzik anlayışında önemli rol oynar.

Rönesans müziğinin öncü gelişimleri Flaman okuluyla devam eder. Bu okul Burgonya okulunun koral çokseslilik geleneğini daha çok dini müzikte sürdürmüştür; çalgı eşlikli dindışı müziğe çok az yer vermiştir. Bunda daha önce açıkladığımız Mariancılık düşüncesinin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Flaman okulunda yeni armoni anlayışına ağırlık verilmiştir. Bu anlayıştan kaynaklanan müzikteki teknik değişimlerin yanısıra terim bilgisinde de önemli gelişimler sağlanmıştır. Terimlerin ortaçağı müziğindeki anlamları değişmiş hatta en önemli öge olarak görülen terimler yerini yeni anlayıştaki terimlere bırakmıştır. Yine nota yazımındaki gelişim de bu yüzyılda büyük bir aşama göstermiştir.

Bu okulun önemli isimlerinden biri Johannes Ockeghem'dir (1430? - 1495). Bu besteci de kilise ve saraylarda müzik eğitimi almış ve çalışmıştır. Ockeghem'in dini ve çok az sayıdaki dindışı müzikleri rönesans müziğinin tümüyle yerleştiği yetkin çalışmalardır. Ancak eserlerde bestecinin özgün yaratıcılığı da belirgindir. XV. yüzyılın ikinci yarısında ince ve sofistike bir özellik kazanmaya başlayan müziğin en etkin koruyucuları Ockeghem ve çağdaşları olmuştur. Bestecilerin en önemli amaçları çağlarının ses özelliklerini ve müziksel değerlerini korumaktır. Ockeghem dindışı müziklerinde genellikle Burgonya okulunun ve Dufay'in geleneğini sürdürmüştür. Yine aynı okulun ilerici bestecilerinden biri olan Jacob Obrecht de (1450 - 1505) çağının tüm özgün niteliklerini taşır. Eserleri çok az süslemeye yer verilen gelişime daha açık, yoğun ve coşkulu ezgilere dayalı düzenlemelerdir. Çalgısal müzikte de gelişime açık bir tutum sergileyen Obrecht, Hollanda halk şarkılarını değişik yorumlar getirerek türünün ilk örnekleri olacak şekilde düzenlemiştir.

Evrensel uzanımlı sanatın öncülleri olan XV. yüzyıl sanatı ve müziği konumuzun da son dönemini oluşturmaktadır. Bundan sonra hem toplumsal yaşam hem de sanat yepyeni bir döneme açılmaktadır. Herşeyde gerçek bir devrimin yaşandığı bu dönemde insanın gerçekliğine ve aklına olan güveni ona, yaşamı ve doğayı yeniden keşfetme olanağı sağlamıştır. Artık herşey insan için ve aklın gerçek doğruları çerçevesinde üretilecek. Bu anlayışın ilk örneklerini veren XV. yüzyıl sanatçıları da bu cesaretli tutumlarıyla tarihte çok önemli bir yer tutarlar.

Bu dönemin sanatsal yaratılarının önemli bir özelliği de toplumsal yaşamdaki tüm sıkıntı, bunalım ve savaşlara rağmen üretilmiş olmalarıdır. Sanatçılar adeta bu çelişkileri ve gerilimlerini kendi yaratımlarına temel olarak almıştır. Hiçbirşey onları daha ileriye gitmekten ve gerçek insanı keşfetme yolundaki çalışmalarından alıkoymamıştır.

V. SONUÇ

Çalışmanın tümünde, toplumsal yaşamın temel olarak ele alındığı ve müzik sanatının bu toplumsal yaşam içindeki içkin yerinin belirginleştirilmesiyle şekillenen bütünsel bir yapının yakından incelenmesine çalışılmıştır. Bu çalışmanın sınırları içinde sanatın ve sanatçının toplumsal yaşamda örtüşen kişiliğinin en somut örneklerini göstermeye çalıştık. Özellikle Ortaçağ'a özgü olan bu belirgin tema incelememizde oldukça kolaylık sağlayan bir öge olmuştur. Toplumsal dönüşümlerin böylesine belirgin olarak yaşandığı ve kısa sürelerde çok uzun mesafelerin katedildiği sözü edilen dönemde, sanatta da bu hareketi yakalamak hiç zor olmamıştır. Avrupa'da siyasal bütünleşme kaygılarının kendini gösterdiği durumlarda müziğinde bu bütünleşmede yerini aldığı, dinden çok dinsel müziğin yaygınlık ve etkinlik kazandığı görülmektedir. Mezhep ayrılıklarından kaynaklanan kargaşanın bastırılma düşüncesi *gregorius şarkıları* adı altında hayata geçmiştir. Sanat ve sanatçı her ne kadar kendini toplumun kısıtlamalarına ve baskılarından uzak tutmaya çalışsa da yaşama zorunluluğuyla bazen tutsaklığın ve baskıcı gelenekçiliğin egemliğinin duyurulduğu eserler yaratmaktan kaçamamıştır. Ama yaşamın olumlu olumsuz tüm deneyimlerini sanatın ince süzgecinden geçirerek yüzyıllara taşınan eserler yaratanlar da yine o sanatçılar olmuştur. Sanatçılar çağının en duyarlı tanıkları olarak, gerçeği insan özünün, sezgisinin gücüyle uygarlık tarihinin önemli belgeleri haline getirmişlerdir.

Özellikle insan doğasına yakınlığıyla özel bir yeri olan müzik sanatının taşıdığı toplumsal değer çok daha farklı bir boyuttadır. Önceki bölümlerimizde gördüğümüz gibi kilisenin sanat üzerinde yarattığı baskıya karşı gelişen ve sapkınlık olarak nitelendirilen mezheplerin müziklerinin etki gücü herkes tarafından kabul edilmiştir. Kilise babaları, azizler bile bazen dini baskıyı kurmak için bu müzikal yapıları kullanmaktan kaçınmışlardır. Yine, tarihte en büyük kıyım ve yıkımların yaşandığı Haçlı Seferler'inde birbirleriyle tanışan kültürler, yepyeni bir müzik kavrayışı yaratmışlardır. *Troubadour, trouvère, meistezinger* gibi isimlerle tüm Avrupa'ya yayılan ozan kültürü, müziği ve şiiriyle bu savaşların ürünüdür. Bunlar aynı zamanda, o dönemin çöken ahlaki değerlerini, zulmüyle halkı bezdiren iktidarların yaşam özelleklerini ince bir alayla bize aktarırlar. Bu şakılarda, o dönemin halkının yaşam biçimini ve sisteme bakışın tüm yalınlığıyla görmek mümkündür.

Çalışmamızda da görüldüğü gibi buna benzer örnekler çoktur ve daha da çoğaltılabilir. Bütün örneklerin hepsi de başta belirttiğimiz toplumsal yaşam ve müzik bağının önemli birer halkalarıdırlar.

Sonuçta yaşamı her yönüyle tanımak ve bilimsel olarak anlamlandırmaya çalışmak için birini diğerinden daha az değersiz görmeden, tüm sanatları, düşünce sistemlerini toplumsal uzanımlarıyla birlikte incelemek gerekir. Ancak o zaman, tarihi en doğru biçimiyle anlar ve bugünü bu bütünsel yapıya göre anlamlandırabiliriz.

Bitti

(537) DICTIONNAIRE DE LA MUSIQUE. LA MUSIQUE OCCIDENTALE DU MOYEN AGE A NO JOURS. Collection: M. Honneger Bordas, France, 1982, s. 104.
(54) Finkelstein. Sidney, MÜZİK NEYİ ANLATIR. Çev: M.H. Spatar. Kaynak Yayınları, İstanbul, 1966, s. 39.
(55) Chailley, Jacques, HISTOIRE MUCICALE DU MOYEN AGE. Quadrige/Duf, Paris, 1984. s. 277.

KAYNAKÇA

Aristoteles, POLİTİKA. Çev: M. Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
Bottomore, T.B., TOPLUMBİLİM. Çe: Ü, Oskay, Doğan Yayınevi, Ankara, 1977
Chailley, Jacques, HISTOIRE MUSICALE DU MOYEN AGE. Quadrige/Puf, Paris, 1984.
Duby, Georges. ORTAÇAĞ İNSANLARIN VE KÜLTÜRÜ. Çev: M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.
Duby, Georges. LE MOYEN ÂGE ADOLESCENCE DE LA CHRÉTIENTÉ OCCIDENTALE 980 - 1140. Éditions D'Art Albert Skira, Géneve, 1984.
Druilhe, Paule, HISTOIRE DE LA MUSIQUE. Librarrie Hachette, Paris, 1966.
Finkelstein, Sidney, MÜZİK NEYİ ANLATIR. Çev: M. H. Spatar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1986.
Gombrich, E. H., SANATIN ÖYKÜSÜ. Çev: B. Cömert, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
Massin, Brigitte et Jean, HISTOIRE DE LA MUSIQUE OCCIDENTALE. Fayard, France, 1985, s. 153.
Nef, Charles, HISTOIRE DE LA MUSIQUE. Librairie Payot, Lausanne, 1944.
Pirenne, Henri, ORTAÇAĞ KENTLERI. Çev: Ş. Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
Pirenne, Henri, ORTAÇAĞ AVRUPASIN'NIN EKONOMİK VE SOSYAL TARİHİ. Çev: U. Kocabaşoğlu, Alan Yayıncılık, Ocak, 1993.
Sachs, Curth, KISA DÜNYA MUSİKİSİ TARİHİ. Çev: İ. Usmanbaş, MEB, İstanbul, 1965.
Texier, Alain, QU'EST-CE QUE LA NOBLESSE? Tallandier, Paris, 1988.
Timuçin, Afşar, DÜŞÜNCE TARİHİ. İnsancıl Yayınları 1996
Timuçin, Afşar, GERÇEKÇİ DÜŞÜNCENİN KAYNAKLARI BAŞLANGIÇTAN YENİÇAĞ'A DÜŞÜNCE TARİHİ. De Yayınevi, İstanbul, 1984.
Timuçin, Afşar, GERÇEKÇİ DÜŞÜNCENİN KAYNAKLARI. Cilt II, De Yayınevi, İstanbul, 1984.
Vuillermoz, Emile, HISTOIRE DE LA MUSIQUE. Fayard, Paris, 1973.

ANSİKLOPEDİLER

Matthew, Donald, ORTAÇAĞ AVRUPASI. Çev: M. Ali Kılıçbay, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Cilt VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
DICTIONNAIRE DE LA MUSIQUE. LES OEUVRES A - K. Collection: M. Honneger, Bordas, France, 1982.
DICTIONNAIRE DE LA MUSIQUE. LA MUSIQUE OCCIDENTALE DU MOYEN AGE A NO JOURS. Collection: M. Honneger, Bordas, France, 1982.

DİNLE

gözlerin
dağbaşında ıssız bir göldür
ellerini uzatsan avuçlayacaksın gökyüzünü

ağlama
sen değil misin gören
ortak geleceğe inananların düşünü

fırla yatağından
aç tüm kapılarını sessiz gecenin
bak düşüncenin gücü bölüyor durgunluğu

haydi
kurtar zincirlerinden en son yüzünü
emeğin ürünüdür çünkü çırpınışların
kapat geri gelen acının penceresini

dinle yüreğinden kopan ezgiyi
parıldayan günün yeni tomurcuğunu dinle

Süleyman Sırrı KAZDAL

REJİSÖRLER SÖYLEŞİSİ

BRECHT - MEYERHOLD - PISCATOR
REINHART - STANISLAVSKI

Werner HEINITZ

Bu Kurgu, Werner Hecht, Wolfgang Pintaka ve Manfred Wekjerth'in yardımlarıyla Werner Heinitz tarafından hazırlanmış ve Doğu Berlin'deki Reji Enstitüsü'nün ilk ürünü olarak 25.11.1975'de izleyiciye sunulmuştur.

ÖĞRENCİ - Değerli konuklar!

Brecht'in "Keuner Öyküleri"nden birinde, Bay Keuner şöyle der: "Bakıyorum da, her soruya bir yanıt bulabildiğimiz için, çoğu kimseyi ürkütüyorum." Sonra da yanıtı bulunamamış soruların bir listesini çıkarmayı önerir. İşte biz de, bu tür sorular üzerine söyleşmek amacıyla, bir dizi ünlü rejisöre çağrıda bulunduk. Sonuç olarak da, bambaşka anlayışların, bambaşka tiyatroların önde gelen beş rejisörünü bu masanın çevresinde toplamayı başardık. Doğrusu şaşmamak elde değil. Üstelik söyleşimize katılan konukların her biri, tiyatro alanındaki çalışmaları üzerine söyleyecek sözü olan yönetmenler. Ancak, bu sevindirici olayda bir küçük eksiğimiz oldu: Sayın Bertolt Brecht'in 80. yaşgünün ancak bugün kutlayabildiğimiz için (x), diğer rejisörleri bizzat buraya toplamak olanağından yoksun kaldık. Bu açıdan, diğer rejisörlerin görüşlerini aktarmalarını, oyuncu arkadaşlarımızdan diledik. Söyleşimizde yer alan bütün görüşler aslına uygundur. Bir başka deyişle, doğruluğu sınanabilir. Dilerseniz kaynakları sevinerek açıklarız.

İzin verirseniz şimdi sizlere, söyleşimize katılan konukları tanıtayım:

Erwin Piscator, Nollendorfplatz Tiyatrosu'nun yöneticisi, ilk büyük sahne revülerinin rejisörü ve "Politik Tiyatro" adlı kitabın yazarı.

Konstantin Sergeyeviç Stanislavski, Moskova Sanat Tiyatrosu'nun ve Moskova Akademik Tiyatrosu'nun sanat yönetmeni, dünyaca ünlü "Stanislavski sistemi"nin kurucusu. Hemen belirteyim: kendisi, "Stanislavski sistemi" terimini hiç kullanmamıştır.

Max Reinhardt, Berlin'deki Duestches Theater'ın yöneticisi, Brecht'den önce Friedrichstadt-Palast'da ve Schiffbauerdam tiyatrosu'nda da çalışmaları var.

Vsevolod Emilyeviç Myerhold, Moskova'da kendi adıyla anılan tiyatronun yönetmeni, "Sol Sanat Cephesi"nin kurucusu. "Tiyatro Ekimi" deyimi kendisinden kaynaklanır.

Bertolt Brecht, başlangıçta Augsburg kentinde tiyatro eleştirmeni Epik tiyatronun kurucusu olarak tanınmış, daha sonra "Berliner Ensemble"ın sanat yönetmenliğini yapmıştır.

ÖĞRENCİ - (devamla) Ben de Axel Richter, reji öğrencisiyim, üçüncü sınıftayım. (xx)

İlk sorum şöyle olacak: Bugünlerde döne döne tartışılan bir konu var: Sanat ve politika. Aslında bu ilişki, Aiskilos'un "Persler" oyununu yazdığı günlerden beri son derece doğal değil mi?

PİSCATOR - Tiyatro, kamuoyu önünde gerçekleştirilen bir sanat olduğuna göre, her zaman ve her yerde politik açılar taşımıştır.

REINHART - Çok doğru. Tiyatro antik Yunan'ın tragedyaları ve komedyaları ile doğmuştur. Bütün bir halk, olimpik oyunlara nasıl iştahla koşturuyorsa; aynı şekilde en uzak yerlerden bile kalkıp yığınlar halinde tiyatro şenliklerine koşmuştur. Eski Yunan'da bunun bilinci olmuştu: Öyle ki Yunanlılar, Perslere karşı sürdürdükleri direnişe ve savaşa harcadıkları kadar parayı, tiyatro için harcamışlardır. Günümüzde tiyatro gerçek boyutuyla yeniden doğmak istiyorsa, bu eski şenliklere geri dönmek zorundadır.

BRECHT - Geri dönmek olur mu Sayın Reinhardt? Sanat politiktir, orası tamam. Ama biz şu anda, Cumhuriyet yönetiminde, toplumsal işlevi kesinkes belirlenmiş bir tiyatroyu gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Biz bugün sahnede somut yaşamı tanımlamak istiyoruz. Hem öyle ki, izleyici yaşamın üstesinden gelebilmek yolunda, tiyatromuz aracılığıyla ustalaşsın istiyoruz.

STANISLAVSKI - Bu noktada ben bir başka tablo çizmek istiyorum. Oyuncu ailesinin tüm üyeleri, benim "Sanat Yaşamım" adlı kitapta dile getirdiğim bir şeye inanırlar: Orada şöyle diyorum: "Biz oyuncular şanslı insanlarız. Öyle ya, şu koskoca yeryüzünde yazgımız, bizlere birkaç yüz metreküp tutarında bir yer

bırakmış: Tiyatromuz. Burada kendimize özgü, bambaşka tanrısal ve sanatsal bir dünya kurabiliyoruz. Genellikle yaratıcı bir atmosfer içinde, ortak sanatsal çalışma içinde ve Shakespeare, Puşkin, Gogol, Moliere ve diğer büyük dehalarla birlikte yaşıyoruz.. Bütün bunlar, yeryüzünde hârikulâde bir köşeciğin yaratılması için yetmez mi?

BRECHT - Nerde efendim? Bugünkü günde tiyatroya gidin, -ister "Oidipus" oynansın ister "Othello", isterse "Fuhrmann Renschel" ya da "Gece Davul Sesleri" farketmez; eğer oyun sekizde başlıyorsa, sekizbuçuktan tezi yok yüreğiniz daralmaya başlar. En geç dokuzda, artık bir tek şey düşünürsünüz: "Dışarı!"... Şimdi bu duygu, izlediğiniz oyun güzel olmamış diye mi? Yoo. Güzel olmasına güzel de, doğru değil!

REINHART - Ben bu konuda gerçekçi olmaya çalışırım. Benim mesleğim, bir dizi fanteziyi gerçeğe dönüştürmek. Bence, gerçekten yoksun fanteziler ne kadar kınanmaya değerse, fanteziden yoksun gerçekler de o kadar kınanmaya değer.

MEYERHOLD - Sanatçı ille de kendisinin gerçekçi mi yoksa romantik mi olduğunu bilmek zorunda değildir. Hele ki bu kavramlardan herkesin başka bir şey anladığını düşünecek olursak. Önemli olan, sanatçının, sanatına kendi görüşünü katması.

ÖĞRENCİ - Yani her rejisörün kendince bir sözcük dağarı, bir sözlüğü var diyorsunuz. İyi ama, sanatsal üretimde de kavramların netleşmesi gerekli değil mi?

MEYERHOLD - Ben size bir şey söyleyeyim mi? Bir defasında benim için, "Sonunda gerçekçi bir sahneleyişi becerebildi. "diye yazmışlardı. Doğrusu ben de buna sevindim. Gelgelelim, adamın yazdığı doğru olduğu için değil, hoşuma gidecek bir şey söylemek istediği için sevindim. Hani neredeyse generalliğe terfi ettirilmek gibi bir duyguydu bu...

PISCATOR - Aslında eleştirmenlerin yazdıklarıyla seyircinin görüşlerinin birbirine uymaması pek yeni bir şey değil. Çoğu zaman basın, benden de beklediğini bulamamıştır.

BRECHT - Zorluklardan birisi, eleştirmenlerin oyunlarını yalnız bir kez izlemeleri. Üstelik o da prömiyerde! Ne ki, oyunu bir kez izleyip de bununla yetinebilmeleri için, şu anda sahib olduklarından daha üstün yetileri olması gerekirdi... Hadi diyelim eskiden, haftada birkaç prömiyerin yapıldığı zamanlarda, eleştiriyi çabuk yazmaları gerekiyordu, zaman dardı. Ama bugün artık prömiyer sayısı nedir ki? Öyle sanıyorum ki, eleştirmenliği meslek dışı bir iş olarak yapıyorlar. Şanssızlığımız şurada: Biz politik tiyatro yapıyoruz ama çevremizde basın tümüyle...

MEYERHOLD - Bir dakika arkadaşlar! Daha biz çağdaş tiyatronun nasıl olması gerektiğinde anlaşamıyorsak; böyle bir dönemde, tiyatronun seyirci üzerindeki etkilerinden konuşurken, değişik boyutları gözönüne almalıyız. Sözgelimi, eğer tiyatro bir ajitasyon (kışkırtma) aracı olarak alınacak olursa; doğal ki tiyatroya ilgi duyan insanlar da, sahneden belli bir düşüncenin aktarılmasını bekleyeceklerdir. Bir gösteri niçin hazırlanmış, rejisör ve oyuncular bu oyunu neden sahneleyip oynamışlar? Seyirci bütün bunları tam olarak bilmek, anlamak ister. Sonra...

REINHART - Sayın meslektaşlarım, dostlar, burada ben bir noktaya parmak basmayı görev sayıyorum: Bizler, kutsal tapınağımızdan, yalnızca tüccarları ve simsarları değil; aynı zamanda gayretkeş başpapazları da kovmalıyız! Çünkü bunların aklı fikri, tiyatroyu bir hitabet kürsüsüne çevirmektedir. Varsa yoksa yazılı metin! Ama tiyatroda asıl sorun, yazıda-kağıtta değil, ortaya konan iştedir. Önceden ne kadar hedefler koysanız, niyetler tutsanız da, tiyatronun gene de hesaba-kitaba gelmeyen bir yanı vardır!

STANISLAVSKI - Tabii ki tiyatronun görevi bir üniversite açmak ve kafaları tıkabasa bilimle doldurmak değildir...

MEYERHOLD - Biz ajitasyondan yanayız! Düşünün: tiyatronun politik olmaması mümkün mü? Ya kızıl olacak ya beyaz. Toplum düzeninin yeniden kurulmasına, yepyeni bir yaşamın organize edilmesine oyuncular da katılmalı. Seyirci de bizimle bir dizi soru üzerine aklı yürütmeli. Biz seyirciye tartışma ortamı hazırlamalı ve bir seçim yapmasına yardımcı olmalıyız. İşin bu yanı, yani düşünme yetisini canlandırması, tiyatronun doğasındaki öğelerden biri. Bir diğer öğe daha var ki, o da, izleyicinin duygu yanını sarması. Buna göre, bir sergileme, söze dayalı tiyatrodan ödünç alınmış diyaloglar getiriyor ve boyuna akıldânelik ediyorsa, iyi bir sergileme değildir. Biz bu tür tiyatroyu zaten benimsemiyoruz; çünkü o zaman tiyatronun salon tartışmasından farkı kalmaz, diyoruz.

REINHART - Bana kalırsa, tiyatroda bugün izlerini gördüğümüz tıkanıklığı ve zorlukları ortadan kaldırmak için, boyuna tiyatro kavramının ardına bir soru işareti koymaktan vazgeçmeli. Tiyatroyu yeniden canlandırabilmek için şaşmaz bir yöntem vardır; bu yola başvurmalı: İyi oyuncularla iyi oyunlar gerçekleştirmek.

BRECHT - Ama sevgili Reinhardt, bir sahneleyişin biçimi, ancak içeriğine uygun olduğu zaman iyidir. Olmadığı zaman da kötüdür. Bunun böyle kabul etmezsek hiçbir şeyi kanıtlamak olanağımız kalmaz.

ÖĞRENCİ - Yalnız, görülüyor ki, tiyatronun ne olduğu konusunda sizler bile kendi aranızda bir görüş birliğine varamıyorsunuz! Biz gençler, bu görüşlerden hangi birine tutunalım?

BRECHT - Şimdi bakın: Bizde henüz genelde sanat anlayışı açısından çok yüksek bir düzey oluşmuş değil. Onun için, biçim yönünden yürekli bütün atakların, bir ölçüde yadırganması zorunlu. Nedir alışılmış görüş? Bir sanat yapıtında, gerçeklik ne kadar kolay görülebiliyorsa; sanat yapıtı o ölçüde gerçekçidir. Ama ben, buna karşılık şu görüşü öne sürüyorum: Bir sanat yapıtında, gerçekliğin üstesinden gelinebileceği ne ölçüde görülebiliyorsa; yapıt o ölçüde gerçekçidir.

STANISLAVSKI - Bence, sanat üzerine konuşup yazarken, yalın ve anlaşılır olmak gerek. Karmaşık sözler genel olarak insanları ürkütür. Aynı durum sanat için de geçerli. Yoksa beyinlere seslenirsiniz belki ama yürekleri uyandıramazsınız.

MEYERHOLD - Yalınlık deyince, Bir Puşkin'in yalınlığı var, bir de ilkelliğin yalın yalınlığı var. Nasıl ki sanatta "ortalama bir altın yol" yoksa; aynı şekilde kesin, herkes için anlaşılır ve herkese yatkın bir yalınlık da yoktur.

BRECHT - Demek istediğim şu: olabildiği kadar yalın ve olabildiği kadar anlaşılır kalmalı. Savaşım, kültürünü genişletebilmiş bir avuç sanat aşıklısıyla kazanılacak değil ya! Ne var ki, tanımamız gereken bazı karmaşık süreçler de, ha deyince yalınlıkla dile getirilemiyor...

MEYERHOLD - Benim şaşmaz ilkem, yalın ve kestirme bir sahne dili oluşturmaktadır. Ama bu dil, karmaşık ve boyutlu çağrışımlar uyandırmalıdır.

BRECHT - Kuşkusuz bugün gerçeği yansıtmanın kolay olduğundan sözedilemez. Yeryüzü pek karmaşık. Pek çok kimse de bilmesi gerekenleri bilmiyor. Ama edinilebilecek bilgilerle, öğrenilebilecek yöntemlerin gerekliliği de açık.

ÖĞRENCİ - Bir dakika! Bir dakika lütfen! Bir yanda ajitasyon, öbür yanda duygusal yaşantı! Bir yanda bilinç, öbür yanda duygu! Bir yanda politik zorunluluklar, öte yanda sanatsal güzellik! Burada zorlama, orada keyif! Bir yanda öğreti, öte yanda eğlence!... Peki ama, bu tiyatro ne yapmalı? Öğretmeli mi, eğlendirmeli mi?

STANISLAVSKI - Doğrusu ben, sanatımızda amansız bir usulperestliğe (püritanizm) yokum... Yoo. Bence tiyatronun ufku son derece geniştir. Neşeyi ve şakacılığı da severim doğrusu.

REINHART - Zaten günümüzde artık böyle bir sınflandırmanın ne gereği var ki.

PISCATOR - Şimdi bir kez tiyatronun açık seçik tek yönlü olmadığını kabul etmek gerekir. Tek yönlü olmamalıdır zaten. Tiyatro, çocuksu (naiv), yalın, dolaysız ve psikolojiden uzak etkilerden de yararlanır. Tiyatro olayında, bir başmakalenin ana doğrultusu yetmez. Tiyatronun, asıl kendisine özgü olan şeye gereksinmesi vardır. Bu da etkileme gücüdür. Tiyatro, ancak gereğince etkileyebildiği zaman gerçek propaganda olmaya hak kazanır.

MEYERHOLD - Bence tiyatroda her zaman "eğlendirme-neşelendirme" unsuru "öğretmek"ten önce gelmeli. Devinime de, sözden daha fazla değer verilmeli.

BRECHT - Bana sorarsanız, tiyatrodan bir şeyler öğretmesini beklemek bile fazla. Tiyatro insana, olsa olsa, düşünsel ve bedensel boyutlarda keyifle devinmeyi sağlayabilir. Tiyatronun, herşeye karşın cabadan bir zenginlik olarak kalmasına izin verelim. Doğal ki, insanın mutlaka gerekli olmayan bu tür fazlalıklar için yaşadığını da kabul ederek. Bence savunmaya en az gereksinmesi olan şey keyiftir, hazdır, eğlencedir.

STANISLAVSKI - Eğlence... evet, işte bu, tohumdur. Yazarın yaratmasını sağlayan, oyuncunun oyunu sevmesine yardımcı olan, oyuncunun rolünü oluşturup olgunlaştırmasına olan sağlayan tohum. İşte rejisör, bu tohumu oyuncunun ruhuna atmalı, onu keyiflendirmeli ki; oyuncu doğurganlaşabilsin.

ÖĞRENCİ - İyi ama, eğlenmesi gereken öncelikle izleyici değil mi.

BRECHT - Kuşkusuz. oldum olası tiyatronun işi, insanları eğlendirmektir. Hiçbir durum, bize sanatın neşeli doğasını unutturmamalı.

MEYERHOLD - Yani siz de bazı arkadaşlar gibi diyorsunuz ki: "Müzik kullanın, ışık kullanın, ne isterseniz yapın; ama şu şeytanından bulası sanatınızla bize neşe katın. Katın ki, önümüzdeki savaşlar için güç toplayalım!"?... Gelgelelim, yalnız güldürüler sahnelemek yetmez. Biz herşeyi sahnelemeliyiz. Bir rijisör, doktorlukta olduğu gibi, çocuk hastalıkları, zührevi hastalıklar ya da kulak-burun-boğaz üzerine uzmanlaşmak gibi bir yola gitmeli. Hiç tragedya sahnelemeksizin, yalnızca komedi çalışmak isteyen bir rejisörün başarısız olacağı açık. Çünkü gerçek sanatta, üzünçle gülünç omuz omuza, cücelikle yücelik yan yanadır her zaman.

STANISLAVSKI - Doğal ki bütün bunları gerçekleştirebilmek, ancak yetenekli olmanıza bağlı. Hoş, yetenek de tek başına yetmez. Özellikle 20. yüzyılın tiyatrosunda. Büyük yazarlar, ancak kültürlü insanlar tarafından sahnelenip oynanabilir. Bugün artık, şaklabanlarla çığırtkanlar için çanlar çalmaya başlamıştır. Acemi tiyatroda çalıştırılmasının yasal olarak önleneceği günler de - bütün gönlümle dilerim ki- yakındır! Yanılmıyorsam, şu günlerde Sahne çalışanları Birliği bu konu üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

ÖĞRENCİ - Sayın Reinhardt, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

REINHART - Anladığım kadarıyla, benim yöntemim nedir, diye soruyorsunuz. aslında benim belli bir yöntemim yoktur. ben reji çalışmanın asal ekseni olarak, oyuncuyla çalışmadır. Çünkü güçlü oyuncu kişiliklerinin bu çalışmayı tepeden tırnağa benimsediklerini göstermek hem doğru olmaz hem de pek olası değildir. Zaten bu tür çalışmanın temel amacı, oyuncunun kendini bulmasına rehberlik etmektir.

BRECHT - Yöntem olmadan da birçok şeyler bulunabilir. Bu olası. Yalnız gerçeğin böyle rastlantılar sonucunda sergilenebildiğini varsayalım: İnsanlar bu sergilemeye bakarak, nasıl davranmaları gerektiğini seçebilecekler mi?

REINHART - Her oyuncunun kendine göre kuralları olduğu, kural olmadan oyun olmayacağı açık. Ama tiyatro, en yüce anlamıyla bir oyun olarak kalmalı. Hem öyle ki, bu oyunda, oyuncularla izleyiciler, birlikte ağlamak, birlikte gülmek, gerçek olmayan bir şeyi birlikte gerçek yapmak için, en canlı bir ilişki içine girsinler.

PISCATOR - Hani biz politik tiyatro diyoruz ya; inanın ki bunu, politikaya olan merakımızdan demiyoruz. Yeryüzü düzeninin yeniden kurulması için verilen büyük savaşta, kendi payımıza düşeni yapmak istiyoruz. Bizim sanat yapıtlarımız, ne devletin sanat için benimsediği kurallarla koşulların tutsağı olacaktır, ne de öteden beri alışılagelmiş biçimlerin. Biz, "sanat şöyle şöyle olmalı"diye, hiçbir zaman doğmalar koymadık ve belli bir "stil" arayışına girmedik. Eğer her gün tiyatromuza gelen bin kişiden, yüz tanesi, içinde yaşadığı "düzen"üzerine biraz düşünürse; eğer bunu başarabilirsek, bu bize yeter. İşte bu, bizim için gerekli olan tek ölçüdür. Biz ne tiyatro peşindeyiz, ne de düş peşindeyiz: gerçeğin peşindeyiz.

ÖĞRENCİ - Bir saniye lütfen! "Doğmalar olmasın"derken, bu her şey serbest anlamına mı geliyor? Tiyatro belli bir zaman kesitinde, belli bir izleyici topluluğunun isteklerine, yönelmiyor mu?

REINHART - Burada hemen bir şey eklemek isterim: Şuna kesinkes inanıyorum ki, iyi tiyatro yalnızca sahnede oluşmaz. Bizim asıl oyuncumuz, salonda oturandır. İyi tiyatro, yalnızca oyuncunun yeteneğine değil, aynı zamanda seyircinin de yeteneğine bakar. Şimdi soracağım size: Bu yetenek başka nerede, ülkemizde olduğu kadar verimli ve köklüdür? Oynama ve oyuna katılma dürtüsünün, her köşede ılıcalar gibi topraktan fışkırdığı bir başka ülke nerede bulunur? Bu kaynaklar...

MEYERHOLD - Ona bakarsanız, bence de yeryüzünün en iyi seyircisi bizim ülkemizde! Kalıbımı basarım buna! Ne batıyla kıyaslanır, ne de eski Rusya'nın ortalamasıyla!

REINHART - Aslına bakarsanız, oyuncu için en iyi seyirci, geniş ve duygusal kitlelerdir. Tiyatro da, oldum olası kitleler için vazgeçilmez bir besin maddesidir. Hem de sözcüğün en gerçek anlamıyla!

BRECHT - Sanat yapıtı temelde tüm insanları etkileyebilmeli görüşü, aslında çok eski ve köklü bir görüştür. Öyle ya, sanat insanlara yöneldiğine göre, tüm insanlar da bir sanat yapıtını anlayıp, ondan bir tat alabilmelidirler. Çünkü bütün insanların içinde de bir sanatçılık yatmaktadır. Bu görüşe yaslanılınca, görüyoruz ki, "kendi başına gerekli etkiyi uyandıramayan" ve açıklamalar gerektiren sanata, net tepkiler doğuyor. Aynı zamanda biliyoruz ki, sanatla ilişkisini daha çabuk kurabilen, sanattan daha yoğun tad alabilen insanlar da var! Bunların "sanatı tanıyan dar bir çevre" ya da "bir avuç sanatsever" diye adı çıkmıştır. Bugün içlerinde çok iyileri de olan birçok sanatçı, bu bir avuç "bilgiliye" değil de, halkın tümüne sanat yapmak kararındalar. Bu karar, ilk bakışta demokratik görünüyor ama, bence gene de tam demokratik değil. Bence asıl demokratik olan, o "bir avuç bilgili" yi genişletip "bilgililer yığını "haline getirmektir. Çünkü sanatın bilgiliye gereksinmesi vardır.

ÖĞRENCİ - Biliyorsunuz sayın Brecht, özellikle bu yüzden, bugün size pek çok eleştiri yöneltiliyor. Bir zamanlar sizin öğrenciniz olduğunu söyleyen başka yazalar, bugün sizin pabucunuzun dama atıldığını söylüyorlar. biri size on üzerinden birbuçuk verirken; bir diğeri "Gerçekçilik" kavramının tiyatroda işe yarar olmadığını öne sürüyor. Aynı yazar, kendi deyimiyle sizin "diskursiv(xxx) dramaturgi"nizi ve oyunlarınızda "olayları açık seçik sergileme"nizi beğenmiyor. Daha başkaları da, oyunlarınıza en az on yıllık bir"avlanma yasağı" koyulsun istiyorlar!

STANISLAVSKI - Anlayamadım gitti: yetenekli insanlar ne diye daha önce elbirliğiyle oluşturdukları güzelliklere kara çalarlar? İncir çekirdeğini doldurmayan kişisel anlaşmazlıklar küçümsemeler yüzünden mi? Başkalarının baş ağrılarına duyulan kıskançlık ve kendine yer kapma hastalığı içimizde yuvalanmış. Bundan çok büyük zararlar doğuyor. İşimiz gücümüz, kendini beğenmişliğimizi ve bencilliğimizi, bir takım kurnazca sözlerle, akla gelebilecek her türlü gerekçeyle örtmeye çalışmak!

PISCATOR - Şu kadarını söyleyeyim ki, bazı insanlar vardır; bir işçi toplantısına mı gidiyorlar, hemen kırmızı bir kıravat bağlarlar. Ama toplantıdan çıkar çıkmaz hemen kıravatı çıkarmayı da unutmazlar. İşte buna oldum olası karşıyımdır!

MEYERHOLD - Arkadaşlar! Hani bir zamanlar fütüristler, sanat alanında daha önce ne var ne yoksa, bunların değer taşımadığını insanların kafasına yerleştirmeye çalıyorlardı. Yeni sanatı yaratabilmek için, tüm sanat yapıtlarını silip yoketmek gerekir, diyorlardı. İşte günümüzde de pek çok şey bana bu eğilimleri anımsatıyor... Gerçek şu ki, geçmişle aradaki bütün köprüleri atmak, ancak kendine özgü bir nihilizme (hiççiliğe) götürür. Çünkü geçmişin birikimleri olmadan sanat yapılamaz. Örneğin, "İşçi Gençliği Tiyatrosu"ndaki arkadaşlar, uzun süre Konstantin Sergeyeviç Stanislavski ile hiç mi hiç alışverişleri olmasın istediler. ama şimdi Stanislavski'nin sistemiyle ilgilenmenin gerekli olduğunu anladılar. Yalnızca biraz dinleyip, kulak kabartıp sonra gitmenin anlamsızlığını da gördüler de; pratikte uygulama gereğini bile duydular. İşte yararlı olan budur.

BRECHT - Aslında, her nerede olursa olsun, gerçeği kavrayabilmek için diyalektiği uygulamayı öğrenmeliyiz. Değil mi ki bugün artık diyalektik olmadan tiyatro olmaz. Ben görüşümde ısrar ediyorum: Sanatın bilgiye gereksinmesi vardır

PISCATOR - Biraz da, politik tiyatro konusu işin özü olduğu için; politik tiyatro der demez bütün görüşler daha şiddetli bir şekilde ortaya sürülüyor, hekes kurdunu dökmeye başlıyor.

REINHART - Gene de asıl belirleyici faktör: oyun sevinci! Oyun sevinci olmaksızın tiyatro diye bir şeyi düşünemiyorum bile. Bu görüşümü şimdiye kadar öne sürmedim; çünkü biliyorum ki sözcükler çoğu zaman tehlikeli olacak ya da en azından bir temel oluşturmak için yetersiz kalacaktır. Ama bu da tek neden değil. Bir ikinci nedeni de, benim için yaşamın anlamı olan tiyatro kavramını, böyle dekoratif bir parolanın içine sıkıştırmak çok zoruma gidiyor.

BRECHT - İtirazım var: bölük pörçük, karanlık ve çarpık birtakım yansıtmalarla etkiye ulaşan sanat ne olacak? Bütün bunlardan da bazı kazançlar elde etmek belki olasıdır. Ama biz, yeryüzünün ve yaşamın aşırı öznel (subjektif) ölçülerle yansıtılmasının, asosyal etkiler bırakacağından kuşkulanıyoruz.

PISCATOR - Benim parolam: "Bilgi-Bilinç ve İnanç"... Yani bir bakıma, tiyatroyu yeniden aktöresel (ahlâki) bir kurum olarak kavramak! Tolstoy'un dediği gibi, ancak insanları daha iyiye yöneltebiliyorsa sanatın bir anlamı vardır. Yapılacak iş, aklın lâyık olduğu yeri yeniden almasına yardımcı olmaktır. Sanat bulanıklık değildir. Sanat aydınlanmadır.

BRECHT - Ve ileriye doğru yapılacak işlerin hiçbiri de, akla geri dönüş kadar zor değildir!

ÖĞRENCİ - Peki bizler işe nereden başlayalım?

STANISLAVSKI - En güzel düşüncelerinizi, en insancıl duygularınızı, sanatın tapınağına taşımalı; yaşamın tozunu ve pisliğini de kapıda silkeleyip atmalısınız. Sorunlarınızı, pürüzlerinizi, çekişme ve didişmelerinizi, ayağınızdan mestlerinizi çıkarır gibi sıyırıp kapının önünde bırakmalısınız. Kısacası, tiyatroya girmezden önce bir güzel balgam sökün. Çünkü içerde önünüze gelen yere tüküremeyeceksiniz. Herşeyden önce, sanatta kendini değil, kendinde sanatı sevmeyi öğrenmeye bakmalısınız.

MEYERHOLD - Önce ben gelirim, bana özgü yaşama bakış tarzı gelir. Sanatım için seçeceğim bütün malzeme de, benim sanatçı kişiliğimin özüne uygun olacaktır.

BRECHT - Bu konuda dikkatli olmak gerek! Bilmişlik çok önemli değil. Hatta orijinal olmak da önemli değil. Ama sanatta bu ikisinden vazgeçebilmek de yürek ister tabii.

STANISLAVSKI - Bu sorun üzerine benim söylemek istediğim bir şey var: Rejisör dediğimiz iki türlüdür. Birisi baştan itibaren yalnız kafasındaki sonucu oynamaya zorlar. Diğeri ise, iki üç hattâ daha fazla doku üzerinde oyuncularla birlikte çalışır. Bir başka deyişle: Birincisi "Ben rejisörüm ve oyunu bildiğimce sahnelerim" diye düşünürken; ikincisi; "ben oyunu bir ekiple sahneliyorum" diye düşünmektedir. İşte ayrım burada. Rejisör, oyuncularla fazla ilgilenmeksizin sahneleyişini yapıyor; oyuncular da, onun istediklerini hazırlayıp servis yapıyorlar! Bu tür çalışmayı, ben suç işlemekle bir tutuyorum. Bize gerekli olan, oyuncunun yaratıcı yanını coşturmaktır. Onun için, herşeyden önce öyle bir ekip oluşturmalı ki...

MEYERHOLD - Pekâlâ. Bir saniye. Bu grup oluşturma konusunu alalım. Yüzde yüz olmasa bile diyebilirim ki, bu konu da acemilerin elinde. Şu anda ne görüyoruz tiyatro çevresinde? Bir yığın adam. Ama bakıyoruz, daha rol dağıtımı nasıl yapılır, bunu bile bilmiyor insanlar. Bu ve buna benzer birtakım bulguların bir incelemesini yapacak olursanız, göreceksiniz ki; halihazırdaki gruplar oluşurken tümüyle anlamsız bir şekilde oluşmuş. Ne bir sistem gözetilmiş, ne de kimlerden oluşması gerekir diye üzerinde düşünülmüş!

REINHART - Kanımca da, ekip (Ensemble) anlayışının ve ekip oyunculuğunun geliştirilmesi, sanat yapan bir tiyatronun en önemli hedefi sayılmalıdır. Yani oyuncuyu, rejisörü, sahne tasarımcısını ve benzerlerini geçici bir konuk olarak tiyatroda toplamak yerine, bu unsurlarla bir ekip (Ensemble) oluşturmak ve daha önemlisi bu ekibi koruyabilmek amaçlanmalıdır. Ben doğrusu bugün yaygılaşmakta rejisör turizmini pek benimseyemiyorum. Burada bir oyun sahnele, sonra git orada sahnele! Bu rejisör dediğimiz de artık gezginci orkestra şefi değil ya...

PISCATOR - Bir de çok açık bir gerçek var: Bugün birçok yan uğraşlarla bir ekibin iç yapısı ağır bir şekilde zedeleniyor. Bu yan işleri kesin olarak, kökten bertaraf etmenin bir çaresi olsa gerek. Boyutlu, büyük sanat yapıtları oluşsun diye düşünülmüş bunca ödenekli tiyatro var. En azından bu ödenekli tiyatrolarda sanatçı ücretleri yeterli olmalı ki, yan işlerle uğraşanları bağışlamayalım.

BRECHT - Evet. Bazı bencilliklerle nasıl savaşmalı. Ama asıl soru şu: Ne edelim de, tiyatroyu toplumculuk savaşımına katalım? Asıl güçlük burada. Çünkü bir savaşım dönemini hesaba katmak zorundayız. Eninde sonunda bu tatlı gevşeklikten ve diğer küçük kentsoylu özlemlerimizden sıyrılıp bu savaşıma soyunmamız gerek.

MEYİERHOLD - Doğru. Çağımız tiyatrosunun önünde öyle çok görev var ki! Ve biz de öyle az çaba gösteriyoruz ki! Yaşamı yeniden düzenleme sorunuyla, tiyatroyu bu yaşama katabilme sorunu, birbirine sıkı sıkıya bağlı olarak önümüzde duruyor. Sözgelimi biliyoruz ki; toplum, alkolizmle savaşta olağanüstü bir enerji göstermeye hazırdır. Bu cephede savaşa katkımız nedir...

REINHART - Haa, bakın ben, tiyatronun sahne kapısında, bir de meyhane masasında büyüyen ya da şişinen oyunculardan nefret ederim.

STANISLAVSKI - Aman yere batsın öyle oyuncu! Gerçek sanatçı, eğer akşam oyunu varsa, daha sabahtan oyunu düşünüp heyecanlanmaya başlar. Kimisini bir gece önceden tutar işin sancısı. Onu bilir, onu söylerim: Gerekli disiplin kurulamamışsa, tiyatro da tepesi aşağı gider...

ÖĞRENCİ - Özür dilerim ama, burada bir yanlış anlama oldu galiba: Gerçi bu da başlı başına bir konu olurdu ama, sanırım tiyatrodaki alkolizm hastalığından sözetmek istemediler...

MEYERHOLD - Çok doğru. Diyesim şu ki: Tiyatroyu seyirci için yaptığımıza göre; tiyatro da, oyun boyunca seyirciye içten işlemelidir. İnsanların içinde, tembelliği, alkolizmi, kendini beğenmişliği, sahtekârlığı ve karamsarlığı aşabilmek için gerekli en yüksek savaş gücünü uyandırmalıdır. Bugün seyirciyi tepeden tırnağa bu şekilde bombardıman etmek gerekiyor. ta ki, daha bilanço çıkarmak için erken olduğunu, önümüzde başka savaşlar olduğunu kavrasın...

ÖĞRENCİ - Boyuna "savaş, savaşım" deniliyor ama; kahımca bugün sahnelerimizde, tüm dünya tiyatrosu ölçüsünde savaşılmakta: Coriolanus'tan Antigone'ye dek bir dizi oyun, hattâ Pinochet'e ve ırkçı Güney Afrika rejimine karşı oyunlar sergileniyor. Sosyalizmin gelişimine ilişkin yasakların sergilenişinde de bu böyle: yeni düşünüş ve davranışın eskisiyle çatışması, yeninin çekingen ya da atılgan ilerleyişi...

BRECHT - Yalnız, belli bir bakış açısıyla da olsa, salt savaşların yansıtılması, ille de savaşçı bir tutumun varlığı anlamına gelmez. Bizim ulaşmamız gereken nokta, seyircide bir savaşıma kapı açmak olmalı. Bu da, şu sıralarda yapılanda çok farklıdır. Bugün oyunlar öyle sahneleniyor ki, seyirci aşağıda oturup bu çatışmalara bir doğa olayıymış gibi bakıyor. Kış ile baharın savaşını ya da balıkla balıkçının savaşını izler gibi. İnsanlar aşağıda oturup bunları izlerken önlerine bir de yenilik sürülüyor; diyelim, pazar günü yağmur yağdırılıyor... Gelgelelim, bu, yalnızca tatsız bir doğa olayıdır. Böyle savaşım olmaz.

ÖĞRENCİ - Peki nasıl olmalı?

PISCATOR - Aslında, bir tek gazetenin okunması bile, insanlığı ayağa kaldırabilmeli. Ama gelin görün ki, düşgücünün yokluğundan, çoğu insanlar, - dünyadan geçtim- kendi yaşamlarının bile farkında değiller! demek oluyor ki, insanlara daha etkili araçlar gerekiyor. Bunlardan birisi de bence tiyatrodur.

REINHART - Evet. Çağımızda insanlar, günbegün tüyler ürpertici haberlerle karşı karşıya kalıyorlar. Her gün de böyle binlerce gerçek trajedinin üzerine bir kayıtsızlık perdesi kapanıyor. Gerçi tiyatronun en kutsal işlevi insan sevgisidir; sahnede oyuncular yüreklerini yarıp ortaya sererler ve bunu yazarın kafasından çıkmış kişilerin yazgısı adına yaparlar. Ama tiyatro gene de, o tüyler ürpertici binlerce gerçek trajediyle nasıl yarışsın?

BRECHT - Gerçekten bazı şeyleri bir iyice düşünmeliyiz. Ben, deminki soru üzerinde tartışmanızı ve uygulamada da seçenekleri denemenizi öneririm. Bu bir zorunluluktur ve bence kararı bizde hep zorunluluklar vermelidir.

ÖĞRENCİ - Öyle diyorsunuz ama, eğitim planımız öyle yoğun, dersler öyle yüklü ki, soluk almaya zaman kalmıyor. Bu çeşitli konular önce Kültür Bakanlığı'nda ele alınıp tartışılsa da, ondan sonra...

BRECHT - Haa, bak orada bir durun delikanlı! Bana kalırsa bizde yapılan önemli bir yanlış var. Birileri bir şey mi yapmak istiyor; hemen ilgili makamlara kaş göz ediliyor: "Bunu Bakanlık yapsın"!... Oysa eskilerin sözüne rahatlıkla sahip çıkmakta büyük yarar var: "Kendi işini kendin yap!"... Bunu gerçekleştirebilirsek, ileriye doğru gerçek ve oldukça önemli bir adım atmış olacağız. Kendi alanınızdaki devrimleri, Bakanlarınız yapsın diye beklerseniz işiniz var. Bu, hâlâ kurtulamadığımız, biraz da Alman tarihine özgü bir tavır: Boyuna başkalarına bakıyoruz, şunu yapsalar ya da şunu yapmasalar diye. İyi de, biz ne yıpıyoruz?

MEYERHOLD - Biraz gözlem! Biraz öğrenme aşkı!

Biraz dikkat!... Daha dün, tiyatrodaki oyuncularımıza teker tekir sordum: "Tiyatromuzun önündeki sokak lâmbaları nasıl?"diye. Bir teki bile anlatamadı. E, ama bu bir skandaldır yani!

STANISLAVSKI - Yaratıcılıkta önayak olmayan oyuncularımızın sayısı az değil. Böyle oyuncular, provaya geliyorlar ve birisi onları alsın da yaratıcılığın yolunda götürsün diye bekliyorlar. Bu türden yaratma istemi gelişmemiş oyuncularla başkalarının sırtından geçinmeyi bekleyen oyuncuları, topluluktan uzaklaştırmak gerek.

BRECHT - Benim niyetim sözü başka bir noktaya getirmekti. Diyorum ki: Tiyatro için yazılmış büyük yapıtların dışında, nasıl etmeli de, bir zamanlar Agitprop hareketinde bulduğumuza benzer, küçük ve kıvrak savaş yöntemleri bulmalı? Bu nokta bana olağanüstü önemli görünüyor.

ÖĞRENCİ - Yani yeniden sokaklara, iş yerlerine ve sendika toplantılarına dönelim, öyle mi...?!

MEYERHOLD - Bugünkü gençler Agitprop'un nesini beğenmiyorlar, anlamıyorum. "İşçi Gençlik Tiyatrosu" hareketiyle ben ülkemde dev adımlar atılmasına önayak oldum. Tiyatro, yeni insanın oluşturulmasında bir çıkış noktası oldu. Çarların, soyluların ve toprak ağalarının mirasında bizim payımıza düşen tiyatro binalarına da sırt çevirdik. Terkettik...

REINHART - İzninizle, kısa bir süre sonra da gerisin geri o binalara döndünüz!

STANISLAVSKI - Bana kalırsa, yazarın oyununun ve oyundaki rollerin her akşam yeniden canlanacağı, düşüncenin ve varlığın yeniden biçimleneceği yaratıcı üretim atmosferinin her akşam yeniden doğacağı tek yer sahnedir: Kutsal sahne!

BRECHT - Agitprop tarzına karşı çok büyük bir önyargı olduğunu biliyorum. Ama bildiğiniz gibi, yeryüzündeki sorunların hepsi de yüce ve kutsal değil. Bu tür topluluklar, seyircilerin gerçek konumuyla, belki küçük ve sıradan ama gerçek olan sorunlarıyla ilgilenebilirler. Sonra böyle küçük gruplar, her zaman için ülkenin bütün tiyatrolarında, -birçeşit kendi kedine ateşleme yöntemiyle diyelim- örgenleşebilirler. Doğrusu bana bu hiç de güç görünmüyor. Biz kendi tiyatromuzda böyle bir şeyi yarım saatte örgütleyebiliriz sanıyorum.

ÖĞRENCİ - O zaman tiyatro binaları ne olacak?

BRECHT - Demiyorum ki, tiyatroları boşaltalım, Agitprop gruplarına doluşalım. Dediğim şu: Direkt ajitasyon yapan küçük gruplara gerekli olan ya da bu gruplarda olan savaşımcı tavır, tiyatromuza da büyük kazançlar sağlayacaktır.

MEYERHOLD - Biz binalara da sırt çevirdik; çünkü kutu sahneden kurtulmak istiyorduk. Binalardan kurtulup yaşamın içinde, hattâ en güzeli fabrikalarda ya da makinaların bulunduğu büyük işliklerde oynamak istiyorduk!

REINHART - Ben de "Kral Oidipus"u sahnelerken sirk çadırını seçmiştim. Bundan amacım, Antik Tiyatronun büyük etkinliğiyle sıkı sıkıya bağlı olan geniş boyutları yeniden gündeme getirmekti. Bugün bizler, beşbin kişilik bir tiyatroyu hayata geçirebilseydik; geniş halk kesimlerini de izleyici olarak çekebilirdik.

PISCATOR - Bizim "Total Tiyatro" projemiz, feodal ve burjuva dönemleri aşmış bir toplumun gereksinmelerini karşılamak amacıyla düşünülmüş ilk boyutlu denemedir. İşlevini yitirmiş geleneksel kutu sahnenin dışına çıkmış ve yeni tiyatro biçimleri oluşturmak için çaba göstermiş mimarların sayısı, o sırada çok azdı. Kendimize temelde şöyle bir problem koymuştuk: Seyircinin etken (aktif) duruma gelebilmesi için, sahne ile seyir yeri arasındaki mesafenin ortadan kaldırılması.

MEYERHOLD - Gerçekten de, çağdaş bir tiyatronun oluşturulması yolundaki devrimin duraklamısında bir tek neden vardı: Sahne ve seyiryerlerinin gereğince değiştirilip yeniden yapılması için para ve malzeme bulunamayışı.

BRECHT - Eğer bu yepyeni dünyaya sanatsal-pratik açıdan sahip çıkabilmeyi istiyorsak; herşeyden önce yeni sanatsal malzeme oluşturulmalı ve eskileri de değiştirmeliyiz. Kleist'ın, Goethe'nin, Schiller'in sanatsal malzemesini çok iyi incelememiz gerekir. Ama yeni olanı dile getirmek, yansılamak istiyorsak; yalnızca bunlar yeterli değildir artık.

MEYERHOLD - Buna katılıyorum. Geleneklerin, özen gösterilmeden de yaşayabileceği sanılıyor. Bu bir yanılgıdır. Geleneksel olanı da, yeni filiz vermiş bir lale soğanı özeniyle sulamak gerekir. Geleneklerin kendiliğinden yaşayacağını öne sürmek saçmalık olur.

PISCATOR - Ama bugün klasiklere, modern bir rejiyle etkinlik kazandırılacağı yerde, alaca-bulaca bir cırtlaklık yürleniyor!

STANISLAVSKI - İşte böylesine bulanıklıklar ve ilkesizlikler, bizde de diğer ülkelerde de, tiyatroyu bir çöküşe sürükledi.

PISCATOR - Klasiklerimiz çevresinde sürekli bilgiçlik yarışı yapıldı. Bu hengâmede, klasiklerin kendi çağları için toplumsal açıdan, dolayısıyla politik açıdan nasıl olağanüstü bir anlam taşıdığı unutuldu.

BRECHT - Gerçekten de bugün tiyatromuzda, türlü türlü denemelerin sonucu olarak, Babil kentindekine benzer bir şaşkınlık sürüyor. Aynı sahnede ve hattâ aynı oyunda, oyuncuların apayrı tekniklerle oynadıkları görülüyor. Konuşma tekniği acıklı bir durum almış; hele jestler konusunda oyuncular tümüyle şaş-

kırılık içinde. Bakıyorsunuz, bireysel (individuell) olması gereken yerde jestler keyfi; olması gereken yerde de rastlantısal. Aynı oyuncu, bir yandan yalnızca sirkte geçerli olabilecek bir jesti kullanırken; öbür yandan öyle mimikler yapıyor ki, salonun ilk sırasından bile ancak dürbünle seçilebilir.

ÖĞRENCİ - Afedersiniz ama, bizler, Babil'in son günlerine özgü bir şaşkınlıktan çok, sahnesel çeşitlilikten sözedildiğini duyuyoruz! Bu bakımdan şöyle sormak istiyorum: reji buluşlarının sınırı nerede kalmalı? Ya da böyle bir sınırlama koymak mümkün mü?

PISCATOR - Mümkün. Bir oyunun yeniden düzenlenmesi ve sahnelenmesi sürecinin itici gücü, rastlantısal buluşlardan oluşamaz. Bu itici güç, rejisöre yolunu dikte ettiren ve rejisörü sahneleyişte bazı açılara handiyse zorlayan bir "düşünce"nin ürünü olmak zorundadır.

STANISLAVSKI - Daha ilk adımlarda oyuncuyu kendisine yabancı görüş ve duyuşlarla, yabancı sonuçlarla bunaltmak; rejisör olarak kendi isteklerini ve düşündüklerini yüklemek doğru olmaz. Bu neye benzer? Henüz gebe kalmamış bir kadından, ille de bir oğlan doğurmasını istemeye benzer. Hem de "mavi gözlü, kumral, yakışıklı, iri kıyım olsun; üstelik bana da benzesin" der gibi bir şey. Ama sen istediğin kadar oğlan iste; sonuçta kız olacak. Hem de kızıl saçlı, mavi değil yeşil gözlü, iri kıyım değil minyon bir kız çocuğu. Doğaya buyruk yağdırılamaz ki!

MEYERHOLD - İzin verirseniz, ben tartışma arkadaşlarıma bir şey söylemek istiyorum. Bu "rejisör tiyatrosu" tezi, rejisörü oyuncular üstü bir varlık olarak görüyor. Öyle ki, "rejisörün sanatı, tiyatronun temeli olan oyuncuların da üstünde yer alacak" diyor. Bence bu saçma sapan bir görüş...

REINHART - Yalnız unutmayın ki, oyuncu dediğiniz biraz uyurgezerdir. Çok tehlikeli uçurumların kıyısında dolaşır. Onun için yalnız bırakmaya pek gelmez.

STANISLAVSKI - Çok doğru.

MEYERHOLD - Sorun şurada: Oyuncuların tek yanlı olarak eğitilmiş "aktörler", profesyoneller olması gerekmez. Oyuncular da işçiler olmalı...

ÖĞRENCİ - Yani amatörler diyorsunuz?! İşçi tiyatrosuna geri dönülmesini mi öneriyorsunuz?!

MEYERHOLD - Benim tiyatromdaki profesyoneller, toplasanız ikiyi üçü geçmez. Onun dışında tümüyle yeni ve taze bir ekiple çalışmayı yeğlerim. Genel olarak kadrom, taşradan gelme gencecik insanlardan oluşmuştur.

REINHART - İyi ama sayın meslektaşım, tiyatroda yeteneğin rolünü tümüyle yadsıyamayız ki!

MEYERHOLD - Yeteneği hiçbir yerde yadsıyamayız ki! Yetenek her türlü iş için gerekli: çalışma için, bir uçağı kullanabilmek için... Doğal ki tiyatro yapmak için de...

REINHART - Kortner'in güzel bir sözü var: "İşinde yaşamı bulamayıp da, yalnızca işinden yaşamaya bakan adam; işe göre adam isteyen tiyatro mesleğinde, adama iş uydurmuş demektir".

MEYERHOLD - Öyle sanıyorum ki, yeryüzünde benim kadar çok eleştirilmiş bir tejisör daha zor bulunur. Ama benim kendime yönelttiğim eleştirinin hepsinden daha acımasız olduğunu söylersem; bilmem inanır mısınız? Örneğin, son sıralarda yetiştirdiğim öğrencilerin sahneleyişlerini gördüğüm zaman; sahnedeki gidiş gelişlerden, bitmek tükenmek bilmeyen sahne değişimlerinden neredeyse başım dönüyor. O zaman korkuyla kendi kendime soruyorum: "Bunu gerçekten benden mi öğrendiler?"... Ama sonra "Hayır!" dedirtecek bir avuntu buluyorum: Çok genç ve deneyimsiz oldukları için; öğrencilerim, benim yanlışlarımı da büyütüyorlar da ondan! Çünkü yanlışlarımı da pek parlak biçimde öğrenmişler. Sonra da, "bundan böyle daha yalın ve daha sakin reji yapmak gerek" diye düşünüyorum. Böylece, ben de öğrencilerimden öğreniyorum.

BRECHT - Ben de sanatsal çalışmadan "aklı" uzaklaştırmaya yeltenen herkese, kuşkuyla bakmanızı salık veririm. Böyleleri, aklın gereklerini küçümsedikleri gibi; sözümona "sezgi" ile yaratır ve hiç durmadan "izlenim"lerini, "görüntü"lerini savunur dururlar. Zaten bunların ağzında akıl kavramı hanzolaşıverir. Hele bazılarında, neyin ne olduğnu tanımak bile olanaksızlaşır. Yanan evi vereceklerine, gökyüzündeki kızıllığı; nesnelerin karışımını vereceklerine, çizgilerin ve renklerin karışımını verirler. Şaşıyorum, çünkü bunlar, ilerici olduklarını, yeryüzü yaşamını değiştirmek istediklerini söylüyorlar. Gelgelelim, ilerici dediğin, nesnelere başka türlü bakar. Ve sorun, nesnelere bakan gözde değil, nesnelerin kendinde yatmaktadır. Gerek politikada, gerekse sanatta, nesnelerin ve olayların üstesinden gelebilmeliyiz. Yoksa yalnızca ustalık yetmez.

MEYERHOLD - O konuda çoktan anlaşıyoruz. Yalnız bu görüş taşrada da yeterince yerleşmiş midir, onu bilemiyorum. Yoksa başkentte, bu çeşit tartışmalarla konuşmalar çoktan tarihe karıştı.

ÖĞRENCİ - Böylece bana son soru içinde replik vermiş oldunuz. Evet, son sorum şöyle olacak: Geleceğin tiyatrosu üzerine düşünceleriniz?

STANISLAVSKI - Burada toplanmış olmamız bence çok önemli. Çünkü "tiyatronun yazgısı ne olacak"

sorusu hepimizi kaygılandırıyor. Tiyatro şu sıralar çok ciddi bir durumu yaşıyor. O açıdan, tiyatromuzu nasıl yönlendireceğimizi iyice düşünmeliyiz. Parti ve hükümet, bizden çağdaş sanatı bekliyor. Eğer bu arada, bunu çoktan düşünmüş olmamız gerektiğini anlar da, biraz sıkıntı duyarsak; çok iyi olur kanımca.

MEYERHOLD - Ben derim ki, bugünün görevleri, gelecek açısından bakılarak saptansa, ancak o zaman tiyatromuzun gelişmesiiyiye doğru olacaktır. Tiyatroyu öyle yapmalı ki, gelecekte seyircinin önüne yalnızca cıbıl bir tema sunulmakla yetinilmesin. Seyirci, zengin ve çarpıcı olan devrimci görüşleri, olağanüstü biçimler aracılığıyla içine sindirsin. Bakın örneğin, tren istasyonlarında tiyatro yapmak da olası. Asıl amaçladığımız, seyircinin uyuşuk, sessiz ve edilgen bir durumda oturup kaldığı eski tiyatro anlayışından kurtulmak. Seyirci de bizimle birlikte devinmeli. Sözgelimi, genç tiyatro mimarlarımız, yepyeni tasarımlar yaptılar. Geleceğin tiyatrosunu oluşturacak bu tasarılarda, seyirci sürekli bir devinim içinde bulunuyor. Örneğin bir tasarıda, seyirci salondaki ön sıradan en üst galeriye kadar raylar üzerinde yer değiştirebiliyor. Yani bir bakıma yaşam ve oyun birbirlerine karışıyorlar: Otomobiller, tramvaylar ve uçaklar, dolaysız olarak seyir yerine gelip gidebiliyorlar. Bu tasarılara göre gerçekleştirilecek gösteriler, şimdikine göre çok daha kısa olmalı doğal ki. İki saat bile çok! Bir saat yirmi dakika, ancak. Zaman gitgide değer kazanıyor çünkü.

REINHART - Geleceğin tiyatrosundan sözetmek gerekirse, herşeyden önce şunu vurgulamak isterim: Bence rejisör, tiyatronun gelişim çizgisi içinde geçici bir varlıktır. Burada hemen şunu da tekrarlayayım: Bence tiyatroda belirleyici ve asal unsur, topluca duyulan oyun sevincidir. Bu olmadan tiyatroyu düşünemiyorum. İyi oyuncuları alın, biraraya getirin; bugün tiyatroda, yarın handa, öbürgün samanlıkta, daha öbürgün kilisede, daha da isterseniz şu bizim lânet yükselti sahnelerden birinde, kısacası nerede ve ne zaman olursa olsun şaşmaz bir sonuç vardır: Oyuncu ortamını bulursa, harikulâde birşeyler doğar.

BRECHT - Bence toplumsal yaşamın geleceğe ışık tutacak süreçlerini seçip bunları işlemek gerek. Ama unutulmamalı ki, "toz pembe gösterme gayreti", yalnızca güzelliğin ve eğlencenin değil, aynı zamanda politik aklın da en sinsi düşmanıdır. Çalışanların yaşamı, daha anlamlı ve daha yaratıcı bir yaşam için verdikleri savaşım, sanatın en gözde konularıdır. Ama sahnede ve perdede, işçilerle köylülerin salt boy göstermesinin de bununla bir ilgisi yoktur... Burada şunu bir kez daha hatırlatmakta yarar var: Sanatın görevi, duyarlılıkla ve neşeyle eğlendirmektir. Hele biz Almanlar, bunu kendi kendimize ne kadar tekrarlarsak azdır. Çünkü bizlerde, kolaylıkla bedensiz ve bakışsız olma tehlikesi var. Daha biz dünya görüşünden sözederken, dünyanın avuçlarımızın arasında su gibi akıp yokoluvermesi, sık karşılaştığımız bir durumdur. Bizler için, maddecilik bile çoğu kez bir düşünce olmaktan öteye gidemiyor.

PISCATOR - Bence, geleceğin tiyatrosu, aklın çocuğu olacak. Özgün ve kutlanası güzellikte bir çocuk. Şöyle diyebilirim: Aischylos'tan günümüze, kimi neşeli kimi düşünceli koskoca bir deliler ve soytarılar topluluğu yaşıyor. Korkuları ve sevinçleriyle başlı başına bir dünya olarak... Geleceğin tiyatrosu, insan davranışının meskeni ve bütün büyük sorunlarla büyük düşüncelerin yansıtıldığı bir alan olacak. Yepyeni bir olgunluğa, sanatların yeni bir bireşimine varacak ve insan yaşamıyla düşüncesinin dile geldiği, eşi benzeri bulunmaz bir çalgıya dönüşecek...

ÖĞRENCİ - Hepinize teşekkür ederim...

Çevirenin Notları:

(X) Brecht'in 80. doğum yıldönümü olan 10.02.1978 tarihinde Berliner Ensemble'da "Brecht-Dialo" adı altında yapılan anma toplantıları ve açılışında sergilendiği için.

(xx) Burada J.W. Goethe'nin "Faust-Öğrenci Sahnesi"ne gönderme yapan kısa bir "manzume" vardı. Anıştırma işlevini yerine getirmediği için çevirmedim.

(xxx) Diskursiv: Anlatımda mantıksal sıra ve zorunlulukları gözeterek ilerleyen.

Çeviren **Yücel ERTEN**

DİKLEN

Sana dayatılmak istenen hayata İnsancıl'la birlikte HAYIR de.

GÜNLER / KİTAPLAR DERGİLER

Ruşen HAKKI

HAYDİ HAYIRLISI

(12 Nisan pazartesi)

Haluk Kırcı ve **Bünyamin Adanalı**'dan sonra **Ünal Osmanağaoğlu** da yakalandı...

Kimdir bu zat?

Cumhuriyet gazetesinin haberinde bu kişi şöyle tanıtılıyor:

"DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler ve TİP üyesi 7 gencin katil sanığı olarak 20 yıldır Kırmızı Bülten'le aranan Ünal Osmanağaoğlu, dün çıkarıldığı Bakırköy Nöbetçi 1. Sulh Ceza Mahkemesi'nce hakkındaki gıyabi tutuklama kararı vicahiye çevrilerek Metris Cezaevi'ne konuldu..."

Haberde şunu da öğreniyoruz:

"Bahçelievler katliamının yakalanamayan tek sanığı olarak Mahmet Korkmaz aranıyor. Davanın diğer sanığı Kadri Kürşat Poyraz ise başka bir suçtan Fransa'da tutuklu bulunuyor..."

Şimdi, **Ünal Osmanağaoğlu** doğru ve açık ifade verirse, Türkler cinayetinde silahı sağladığı ve saldırganları yönlendirdiği gerekçesiyle yargılanan **Celal Adan** ile cinayet talimatını verdiği iddia edilen MHP Genel Başkanı **Alparslan Türkeş**'in durumuna da açıklık getirilecekmiş...

Artık dünyamızda olmayan Türkeş'i herkes tanıyor.

Peki, **Celal Adan** kim?

Ülkücülükten istifa edip DYP saflarında yer alan ve bu partinin İstanbul İl Başkanlığı'na terfi eden bir kişi... Bu kişi, 18 Nisan seçimlerine DYP'den 2. Bölge 1. sıra milletvekili adayı olarak giriyor...

Celal Adan, milletvekili seçilecek ve de dokunulmazlık zırhına bürünecek!

Ünal Osmanağaoğlu da aklanabilir!

Nasıl mı?

Bahçelievler'de katledilen 7 TİP'li gencin avukatı **Erşen Şansal**, katil zanlılarının birbiri ardına yakalanmasından büyük mutluluk duyduklarını belirtip, "Birbiri ardına yakalanmalarından anlaşılıyor ki, devlet artık bu adamları himaye edip taşımıyor" derken, Türkler'in avukatı **Rasim Öz** ise **Osmanağaoğlu**'nun iki günlük sorgulamasının ardından adliyeye çıkartılmasını eleştirerek şöyle konuşuyor:

"Bu uygulama sanığın beraatını sağlamak için yapılıyor. Emniyette, kendisine olaylarla ilgili yüzleştirme ve tatbikat yaptırılmayan **Osmanağaoğlu**, her şeyi inkâr edecektir. Bence seçim yatırımı yapan hükümet, **Osmanağaoğlu**'nu yapılan bir anlaşma sonucu yakaladı. Polis solculara farklı, ülkücülere farklı davranıyor. Çifte standarda son verilmelidir. Osmanağaoğlu'nu da yakında **Oral Çelik** gibi spor kulübü başkanı veya **Celal Adan** gibi milletvekili adayı olarak görürsek şaşırmayalım."

Haydi hayırlısı!..

DÜNYA ŞİİR GÜNÜ

(21 Nisan Çarşamba)

Dünya Şiir Günü, bugün İzmit'te iki ayrı yerde, Türkiye Yazarlar Sendikası, Edebiyatçılar Derneği ve Kocaeli Edebiyatçılar Platformu üyelerinin katkılarıyla kutlandı.

Kocaeli Üniversitesi Konferans Salonu'nda saat 14'te başlayan gün, KOÜ Şiir Okulu'nca düzenlenmişti. Şiir Okulu Müdürü **İhsan Topçu**'nun sunduğu günün açış konuşmasını Rektör Yardımcısı **Prof. Dr. Özer Kenar** yaptı.

İstanbul'dan güne katılan şairlerden **Tarık Günersel**, Dünya Şiir Günü'nün doğuşunu hikâye etti. **Ayten Mutlu**, şiir üstüne konuştu.

Ben, **Kemal Özer**'in TYS adına yazdığı Dünya Şiir Günü Bildirisi'ni okudum.

KOÜ Öğretim Üyelerinden **Prof. Dr. Savaş Ayberk**, kirlenen İstanbul'u dile getirerek, şairlerin İstanbul'a sahip çıkmalarını istedi.

Konuşmalardan sonra şairler ve şair adayları şiirlerini okudular. Şiir dinletisinin ardından şairlere, KOÜ rektörü **Prof. Dr. Baki Komsuoğlu** imzası taşıyan teşekkür belgeleri verildi. Üniversitedeki gün, şairlerin kitaplarını imzalamasıyla bitti...

İkinci etkinlik, Kocaeli Sanat Evi'nde saat 19'da başladı. Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'nun düzenlediği ve **Fatma Türk Kuşkaya** ile **Mehmet Kılıçoğlu**'nun sunuculuğunu yaptığı günde, dünya şiirinde örnekler de sunuldu.

Ben, Dünya Şiir Günü Ödülü'nün Türkiye'de **Melih Cevdet Anday**'a verildiğini duyuyarak, şairin "Yanyana" adlı şiirini okudum, **Anday**'a sağlık diledim. bir alkışımız da **Melih Cevdet Anday**'a oldu...

AYKIRI İBRAHİM'İ ANDIK

(24 Nisan Cumartesi)

Suat Özdemir, İhsan Topçu, Nejat Gacar, Ruhan Odabaş ve ben "İbrahim Yıldız Şiir Ödülü" töreni için Karabük'e gittik. Karabük'te ilk uğradığımız yer, Özçelik- İş Genel Başkanı ve **İhsan Topçu**'nun kayınbiraderi olan **Metin Türker**'in anıt mezarı oldu... Sonra bir kebapçıda kebap yiyip ödül töreninin yapılacağı Yenişehir Kulübü'ne gittik. Tören öncesinde **İbrahim Yıldız**'ın oğlu **Halil Nihat Yıldız, Tahsin Şentürk, Abdülkadir Budak, İlhan Karaman, Mustafa Kademoğlu, Yetkin Aröz, Hüseyin Avni Cinozoğlu** ve **Bülent Güldal** ile sohbet ettik...

Vedat Günyol, Mehmet Başaran, Sami Karaören, Yetkin Aröz, Ahmet Özer ve Tahsin Şentürk'ten oluşan seçici kurul, birinciliği **Bülent Güldal**'ın "Gökülke" adlı kitabına vermiş. Orhan Tüleylioğlu "Her Karşılaşma Bir Veda", **Aydın Şimşek** "Aşk Ayrılığı da Bilir" ile mansiyona değer bulunmuşlar.

ADD Genel Başkanı **Yekta Güngör Özden**, protokole ayrılan yerde değil de, izleyicilerin arasında oturmayı yeğelemişti... **Özden**'den sonra **İbrahim Yıldız**'ın dostları konuştular. Sonra şairlerden şiirlerini okumaları istendi ve **Yetkin Aröz** ilk sırayı bana verdi. Yanımda şiir yoktu ve ezbere bildiğim tek şiir ise "İki Yampiri Bıldırcın" idi. Şiirimi okumadan önce şöyle dedim:

İbrahim Yıldız'ın memleketinde bulunmaktan, onun dostları ve okurlarıyla birlikte olmaktan mutluyum. İbrahim Yıldız, bir aykırı şairdi. Ben ona Aykırı İbrahim derdim. O, şiirimizin lüplüpçülerinden değil, emekçilerindendi. Onu bir kez daha sevgi ve saygıyla anıyorum."

1928 yılında doğan **İbrahim Yıldız**'ı 1994 yılında kaybetmiştik. O yıldan bugüne, Karabüklü şair ve aydınlar çok istedikleri halde, **İbrahim Yıldız** adı bir sokağa, bir caddeye ya da bir parka verilmemiş. **Yetkin Aröz** bunu gündeme getirdi ve **İhsan Topçu** da şiirini okumadan önce bu konuya değindi ve "Kocaeli bu konuda Karabük'e ağabeylik yapabilir. Biz İzmit'te iki bin imza ile Büyükşehir Belediyesi'ne başvurduk ve **Ruşen Hakkı** adı, oturduğu caddeye verildi" dedi.

Bülent Güldal'a ödülünü **Yekta Güngör Özden** verdi. "Orhan Tüleyliğlu'na ödülünü Karabük Valisi verir" diye geçiriyordum ki içimden, adım ünlendi ve çok şaşırdım! "Vali beye ayıp oldu" diye düşündüm!.. **Aydın Şimşek**, Ankara'daki bir etkinliğe katılacağı için Karabük'e gelememiş. Kendisine iletilmek üzere onun ödülü **Mustafa Kademoğlu**'na verildi.

Ödül töreninden sonra kokteyl vardı, ama biz İzmit'e dönmeyi yeğledik...

SEVMİYORUM...

sivasta rüzgarı sevmiyorum
mardinde ayışığını
gül yakıyor ve işbirlikçi rüzgar
pusu kuruyor ayışığı
insansıyı sevmiyorum
hu ve alev soluyanı
turkuvazı sevmiyorum yanıcılarda
ağıtı kardeş ölümlerinde
ve yaşamı yarasalar içinde...

al yüzümü sakla bütün zamanlarda
geçtik bu kentlerden

sivasta akşamı sevmiyorum
hakkaride seheri
ikisi de ölü buluyor açan gülleri
al yüzümü sakla bu acıyla
geçtik ekinokslardan
öp ve kuşla

sivasta çalınan sazı sevmiyorum
sazlarda yürüyen kara notayı.
ölüm rakamlarını...
katleden matematiği...
ekolojiyi; ağma eden çiçeği
gülleri kül içinde...
al yüzümü çiçekle
-sevmesem de gelirim-
beni sivasta bekle

anadoluda küstüm allaha
süt dili samahlar içirilirken şaha
urfada ibrahime küstüm
bakıp kaldı ateşe ve aha

sakla bu bu sözleri ve değiştir çocuk
sakalı sevmiyorum iblis yüzünde
hiç de gereği yok alttan tıraşın
sevmiyorum...

Nevruz UĞUR

Mehmet AYDIN

ANILARDAN BOYUTLU BİR DEMET

Edebiyatta *anı (hatıra)*, bir kimsenin başından geçin ya da kendi döneminde ortaya çıkan olaylar üstüne izlenim, gözlem ve görüşlerini sonradan anlattığı yazı türü diye tanımlanır. Günce gibi şimdiye ve geleceğe değil, tümüyle geçmişe yöneliktir. Anılar; tarihe, sanata ve edebiyat tarihine kaynaklık ettiği kadar, yöntem olarak birtakım sanat ürünlerinin oluşturulmasını da sağlar. Son yıllarda yayımlanan Niyazi Berkes, Memet Fuat, Mina Urgan ve Hasan Cemal'in anıları yazınımızda büyük yankılar uyandırmıştır.

Bunlardan biri de, tanınmış yazar ve Toplum Kitabevi sahibi Remzi İnanç'ın, *"Gün Gördüm Yüzler Gördüm"*(1) adlı yapıtıdır. Remzi İnanç bu yapıtını önsözde, üç kitap halinde düşündüğü dosyalardan ilki olarak belirtmiştir. Böylece bundan, ilerde iki ayrı anı kitabı daha çıkarılacağı anlaşılmaktadır.

İnanç adı geçen kitabında, son kırk yıllık süre içinde, ad yapmış tam 248 kişiden söz etmektedir. Bu, yazın tarihimizde çok zengin bir kaynak sayılır. Ayrıca bu seçilen dost ya da tanıdıklar, toplum katında birer yerleri ve etkinlikleri olan aydın kişilerdir. Yazar onları, hiç rötuş yapmadan vermeye çalışmıştır. Bu arada, yanıt vermelerine olanak sağlamak için kimi kişilerin sevimsiz bulduğu yanlarını da, daha yaşarlarken yazmada bir sakınca görmemiştir.

Kitap, sıradan bir anı olmayıp; bir bakıma insanlarımızın açmazlarını, toplumumuzda yaşanmış çelişkileri, türlü zulüm ve acıları da yansıtan bir dönemin ibret verici toplumsal tarihi sayılır. Yapıtta acımasızca harcanan birçok aydınımızdan söz edilir. Bu açıdan yazar da "Edebiyatı, bir anlamda devrimcilerin kendilerini ifade etmede, giderek kitlelere ulaşmada köprü görevi"yapmış olduklarına değinir. Öteden beri düşünce yapıtlarına konan ambargonun anlamsızlığını gündeme getirir. Kimi güçlerce aydınlarımıza yapılan saldırılarla, onlara karşı yeterli önlemler alınmamasından kaygılar duyar. Dostlarına vefasızlık gösterenlere sitemler göndererek, insanların ancak, yakınları ve dostlarıyla çoğalıp zenginleşeceğini belirtir.

R. İnanç; sorumluluk duygularıyla yüklü Nâzım, Yayıncı Muzaffer Erdost, Enver Gökçe, Asaf Çiğiltepe, Orhan Kemal, Avukat Halit Çelenk, Hasan Hüseyin, Tahsin Saraç ve Aziz Nesin'in halkımıza yaptıkları engin hizmetlerini dile getirir. Aziz Nesin'in bir yazısından aldığı şu sözlerini, onun kişiliğiyle tam olarak örtüştüğünü vurgular: "Ben bir simyacıyım, gözyaşlarımı gülmeceye çevirerek dünyaya sundum." Ayrıca yazar, onun hakkında şu yerinde yargıda da bulunur: "Kendisine yapılan pek çok haksızlığı, hatta ihaneti bir süre sonra bağışladı ama, bağnazlığa, yalana dolana, hele hele dangalaklığa hiç hoşgörülü olmadı. " der. Kimi yasal çerçevenin ise Türkiye'de bilim ortamının oluşmasını engellediğine parmak basar. *TİP Partisi*'nin serüvenini ele alarak, orada yaşananları gün ışığına çıkarma yolunu tutar. Her alanda bölünmelerin sık sık nedenlerini araştırır.

Özetlersek, Sayın Remzi İnanç, usta kalemiyle gördüğü yüzlerce yüzle, yaşanan acı tatlı bozbulanık günlerini, bir fotoğraf titizliğiyle okuyucularına sunmaktadır. Bu anı kitabını her aydınımızın okuyarak, üzerinde uzun uzun düşünmesi ve ondan birtakım olumlu dersler çıkarması gerekir.

(1) Gün Gördüm Yüzler Gördüm (Anılar), Remzi İnanç, Papirüs Yayınları, İstanbul, 1998

VARCAN BARIŞ

SUYU ARAYAN ATEŞ

Şiirler.

İNSANCIL

TÜRKÜLER -2-

Mehmet AKKAYA

Askerlik Türküleri

"Karaçadır ismi tutar / Beylik martin pas mı tutar / Ağlar ise anam ağlar / Osmanlılar yas mı tutar. "Bu güncel türküyle askerlik türkülerine giriyorum. Evet Osmanlılar yas tutmazdı. Şimdi insanları Somali'ye, Bosna'ya, Hicaz'a, Yemene, Kırım'a... gönderenler yas tutmazlar. Yası sevenleri, eşler, dostları, yoldaşları tutar. Türkünün devam eden sözlerinde" **Zenginimiz bedel verir / Askerimiz fakirdendir.**" Dizeleri vardır. Vaktiyle parası olanların askere gitmeyip bedel (para) ödedikleri bilinir. E... ne var bunda denilebilir? Hiç, türkü yüzyıllar önce bunu söylemiş siz yeni öğrendiyseniz gözünüz aydın. Askerlik türküleri incelendiğinde Osmanlının askeri-feodal, despot bir ülke olduğu dolayısıyla sürekli ve güçlü bir orduya ihtiyaç duyduğunu görürüz. İncelemeyi sürdürünce ayrıntılı bilgilere ulaşılabilir. Osmanlı, Selçuklulardan aldığı ikta sisteminin yerine dirlik sistemini koymuştur. Bu da çöküşü durdurmayınca 600 yıl sonra bunu da kaldırmış 1858 de arazi kanununu çıkartarak topraktan özel mülkiyet dönemine girmiştir. Fakat bu da Osmanlı'yı emperyalistlerin kucağına düşmekten kurtaramamıştır. İşte askerlik türküleri bu koşulların türküleridir, önemlidir. İçinde Osmanlı'ya itiraz vardır, sitem vardır, isyan vardır. Osmanlıya bir göz atalım. osmanlı hem sınır ötesi halklara karşı saldırgan bir tutum izlemiş hem de içte katliamlar yapmıştır. Etki tepkiyi doğurur fizik yasası toplumda da görülmüştür. Baba İshak ayaklanması, Şeyh Bedrettin, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal isyanı, Celali ayaklanmaları bunlardan bazılarıdır. Nihayet bu halk aşıklarının davranışlarında da belirleyici faktör olmuş, Pir Sultan ve Köroğlu deyim yerindeyse "ser ozanlar" olarak gündeme gelmişlerdir. Pir Sultan ve Köroğlu'nu "sertleştiren" tarihsel gerçekler nelerdir? Osmanlı 15. yy'da Şeyh Bedrettin isyanıyla eni konu sarsılmıştır. Bunun akabinde Sivas ve çevresinde ortaya çıkabilecek isyanlara karşılık Sivas valisinin ve çevre illerinin valilerine padişah sürekli ferman göndermiştir. Diklenen ezilecektir, sindirilecektir. Pir Sultan ve onun müridleri Kul Hüseyin ve Kul Himmet başta olmak üzere kimi halk ozanları bu fermana Karşı çıkmışlar, yasakları delmişler, bir anlamda türkülerini yasadışı yollarla söylemişler, halkın sorunlarını yasak-masak takmayarak dile getirmişlerdir.

Köroğlu'da bu döneme denk geldiğinden serttir. Karacaoğlan bir yüzyıl sonradır. Ve "yumuşaktır". Gevheri'de kısmen yumuşaktır. Dadaloğlu'na geldiğimizde yeniden sertleşir türküler. Zira iskan yasasını uygulamakta Osmanlı zor kullanmaktadır. Osmanlı'nın tarihi boyunca uyguladığı bu "Zor" karşısında başka bir zoru doğurmuştur. Bunun sonucunda acı olaylar yaşanmıştır. Aşıklar türkü yapmışlardır. Asker yolu bekleyen kadınlar türkü yapmışlardır. İşte bir asker türküsü. **"Mızıka çalında düğün mü sandın / Al Yeşil bayrağı gelin mi sandın / Yemen'e gideni gelir mi sandın"** Kavuştağı'da şöyle **"Tez gel ağam tez gel dayanamirem / uyku gaflet basmış uyanamirem / Ağam öldüğüne inanamirem"** Başta da belirmiştik. Yemen'in türküler içerisinde önemli bir yeri var. Yemen 380 yıl Osmanlı denetiminde kaldı. Birinci Paylaşım Savaşından sonra ayrıldı. Bu topraklarda çok savaş oldu. Belirsiz sayıda asker öldü. Başka bir Yemen türküsü askerin ağzından şöyle yansır. **"Gümüş cezvelerim kaynar ocakta / Yemen çöllerinde kaldım sıcakta / Altı aylık yavrum kaldı kucakta."** Ayrılık duygusunun, ölüm duygusunun hüzünlü dışavurmasından başka bir şey değildir. Şimdi de hem Hicaz'dan hem de Yemen'den söz eden başka bir türkü. **"Merhametsiz padişahlar, askeri / On sene bekletiyorlar Hicazda / Gidenler gelmiyor el verir gayrı / Soyka Yemen yiğit koymadı bizde."** Halk sanıldığı gibi savaşa asker göndermekten yana değildir. Hicaz'a, Yemen'e asker göndermeye de karşıdır. Halkın ağzından söylettirilen **"Allah devlete zeval vermesin"** sözü zora ki söylettirilmiş, halkın bakış biçimini ifade etmeyen bir sözdür. Halkın özünü türküler söylemektedir. Merhametsizleri baş tacı edemeyeceği ortadır. Şimdi de Antep savunmasından. **"Fransız'lar her taraftan yürüdü / Yağ kalmadı yüreklerde eridi / nice yiğitler istihkamlarda çürüdü."** Kavuştağı da şöyle. **"Hani benim mor sümbülü bağlarım / Antep diye hazin hazin ağlarım".** Burada da diğerlerinin aksine yurdun savunulması söz konusudur. Yurdu Osmanlı beyleri paşaları savunacak değil ya. Yine "mehmetçik" görev başındadır. Yine gelinler, kızlar, anneler, babalar... Asker yolu bekleyecektir. Şimdi de ölen askerin ağzından; **"istihkama indirdiler / kanlı gömlek giydirdiler / melül olma garip anam / bir oğlunu öldürdüler."** Türkülerdeki Osmanlı savaş demek, savaş, ayrılık, ayrılık, yoksulluk, ölüm ve göz yaşı demektir. Öznesini askerlerin oluşturduğu bu tür-

külerin parantez içindeki adı da savaş türküleridir. Üstelik bu savaşların hemen hepsinde Osmanlı haksızdır. Yazı yazılırken halkımızın yapmış olduğu barış türkülerini de belirtmek istedim. Fakat bu başlık altında değerlendirilecek türkülere pek rastlamadım. Çünkü barışın kendisi yoktu ki türküsü de yapılabilsin. Bununla beraber içinde barış arzularının geçtiği türküler vardır. Bunlar da yazı içerisinde diğer türkülere aktarıldı. Başka bir türkü **"cümle alem senin peşinde / kahpe Cezayir duman vardır başında."** Cezayir'e de sefer olmuştur. Bunlardan başka Kıbrıs ve Kerkük türkülerinde olduğunu belirtip devam edelim.

Mapushane Türküleri

Asyatik üretim tarzlarının genel karekteristiği zorbalıktır. Devlet ihtiyacını sınır ötesi halkları sömürerek bir de kendi halkına yüklediği ağır vergilerle gidermeye çalışır. İmalat sektörlerine, sanayiye kapalıdır. Halk, ileri ülkelerin halklarına göre yoksuldur ve başkaldırmak için fırsat kollamaktadır. Bu gerçekliği kavramakta sıkıntı çekmeye Osmanlı'nın güçlü ordu yanında hapishanelere de ihtiyacı vardır. Hapishaneler Osmanlı için kurtuluş bayrağı, halk için zülüm kalesidir. Bu sözlere değinmemin sebebi konuyu mapushane türkülerine getirmekdir. Mapushaneleri halkın dilinden, türkülerinden dinlemekdir. Halk, çoğu kez anlatmak istediğini yalın bir dille, dolambaçsız direk söylemektedir. Süsleme kaygısı gütmez. Sanat kaygısı yoktur. Hapishanelerle ilgili ilk elden bir halk sözüne kulak verelim. **"Mapushane seni yapan eller kırılsın, kırılsın da iki gözleri kör olsun."** Egemenlerin olmazsa olmaz dedikleri bu kalelerin halkta bıraktığı izlenim ortadadır. Türküsünü de şöyle söyler. **" Hapishane içinde üç ağaç incir / Ellerim kelepçe boynumda zincir / zincir sallandıkça yüreğim sancır." Hapishane içinde bir mermer direk / kimimiz yüz birlik kimimiz kürek / idam cezalarına dayanmaz yürek."** Egemenler halkın idam cezalarını desteklediklerini söyleye dursunlar. Halk gerçek düşüncesini, duygusunu yüzyıllar önce söylemiştir. Günümüzde de önemli bir konudur. Bu konuda halkımızın görüşünü öğrenmek isteyenler önce türküleri öğrenmelidir. Türküler öğretici ve aydınlatıcı niteliktedir. Yakın kuşak ozanlarımızdan Kul Ahmet (1996 da öldü) **"nasıl bir dünya istersiniz?** sorusuna verdiği şiirsel cevapta **"Jandarmasız ve polissiz bir dünya isterim"** diyerek halkımızın anlatmak istediğini özlü, ezgili bir biçimde ifade etmiştir. Mahpushaneyle ilgili bir Karaman türküsü de şöyledir. **"Bileydim Sungurluya gitmezdim / Gafil durup da martinimi vermezdim / Sol böğrümden değseydi de ölmezdim."** Kavuştuk kısmı da **"konmaz uykulardan kaldırdın beni / Ben de bir yiğidim öldürmen meni."** Hapishanenin kendisi dünyanın insana zindan edildiği yer olmakla kalmaz, kendisine bağlı çeşitli yargı organlarını ve sorgu yargıçlarını da soysuzlaştırır. Bu türküde bir mahkumun sorgu yargıcına söylediklerine tanık oluyoruz. Sorgu yargıcı mahkuma teslim olursa af edileceğini söylemiştir. Mahkum da martinini (tüfeğini) bırakıp teslim olmuştur. Türküye bakılırsa, yargıç sözünde durmamış kalleşlik yapmıştır. Mahkum teslim olduğuna pişmandır, üzüntülüdür, buruktur. Bundan dolayı duyguları hüzünlüdür, türkü hüzün yüklüdür. Yine bir Karaman türküsü dinleyelim, **"Duman vardır şu dağların başında / Arzum kaldı toprağında taşında / Bir biz değil cümle alem başında."** Kavuştak kısmı da; **"Asıyorlar kömür gözlüm ağla gel / Sözün geçer var beylere söyle gel."** Ezenler ezilenleri ezmeye başladıktan beri eziyorlar. Gelecekte de ezmeye, asmaya devam edecekler. Sınıf, sömürü ortadan kalkıncaya kadar bu böyle süreceğe benziyor. Anlaşılan daha çok mahpushane türküleri yapılacak, biz çok sayıda türkü dinleyeceğiz. Hiçbir sorun bireysel değil. Mahpushane de toplumsal bir sorun, türkü yapmak da toplumsal, türkü dinlemek de. Günümüzün aydınları, şairler ve yazarlar da bu konuyu eserlerinden sıklıkla işlemekteler. Çok sayıda ozan ve halk müziği sanatçısı eserlerinde mahpushane olgusuna yer vermektedir. Yıllar önce Neşet Ertaş, Orta Anadolu'dan **"mahpushanelere güneş doğmuyor"** diye seslenir. Zülfü Livaneli de 1970'li yıllarda bu tür toplumsal sorunları irdeleyen eserler sundu.

Zeybek Türküleri

Anadolu halk türkülerinin içerisinde zeybeklerin önemli bir yeri vardır. Yukarda, Anadolu'nun sosyal isyancılık geleneğinden söz etmiş ve isyanlardan örnekler vermiştik. Zeybekler o geleneğin es geçilemeyecek kuvvette bir halkasıdır. Bu efelik geleneğini kendine özgülüğü, bunu ortaya çıkaran üretim ilişkilerini özet düzeyde gözden geçirelim ve o yumuşak, muhteşem güzellikteki efe oyunlarını ve hoş bir ritimde tınlayan efe türkülerini öğrenelim. Osmanlı çok uluslu, çok geniş topraklardan ibaret bir toplum olmakla birlikte göçebeliğin yaygın olduğu konar-göçer obaların, aşiretlerin yaşadığı bir toplumdu. Osmanlı hakkı, hukuku asgari de olsa işletemediği için halk bir yanıyla kendi sorununu kendi yöntemleriyle çözme yöntemine giriyordu. Genel olarak zeybeklik bu toplumsal pozisyonların sosyal izdüşümleriydi. Zeybeklik, başında efenin bulunduğu ve onun yardımcılarıoları zeybek başlarının yanında en altta da kızanların olduğu bir çeteydi. Zeybekliğin iç işleyişi, kural ve davranışları (tüzüğü) halkın düşünce tarzı, gelenek ve göreneklerinden oluşuyordu. Zeybek türküleri bu coğrafyanın, geleneğin, göreneğin, duygu ve düşüncelerin türküleridir. Diğer türkülerde olduğu gibi zeybek türküleri, mertliğin, eşitliğin, özgür olmanın, kardeşliğin, yoldaşlığın türküleridir. Zeybeklerin yemini bu söylenenleri kuvvetlendirir niteliktedir. **"Dar günümde zor günümde hak yolumda dönmeyeceğime söz olsun, ser verip sır vermeyeceğime ant olsun"** Zeybek türkülerine geçmeden önce kimi folklorik öğelere değinmek, türkülerin hangi felsefe üzerine

kurulduğunu anlamak açısından faydalı olacaktır. Genel felsefesi zenginden alıp yoksula vermek olan zeybeklik kurulu düzene muhaliftir. Zeybekliğin işleyişini daha iyi anlamak üzere sabrınızı taşırmak pahasında olsa aşağıdaki diyalogu aktarıyorum. Efe kızanları başına toplamıştır. Kızanlara güçlü ve tok bir sesle seslenir. **"Şu kara dağaların sahibi kim?** Kızanlar: **"Efemiz"** (Hep bir ağızdan). Efe: **Yiğidi kim?** Kızanlar: **"Efemiz."** Efe: **"Susuz derelerde kavak biter mi?"** Kızanlar: **"Bitmez."** Efe: **"Bitkisiz diyarda duman tüter mi?"** Kızanlar: **"Tütmez."** Efe: **"Yiğit kime derler?"** Kızanlar: **Sözünde durup efesiyle ölene.** Efe: **Korkak kime derler?"** Kızanlar: **Sözünden dönüp aman diyene."** Efe: **"Duvarı ne yıkır"** Kızanlar: **"Nem yıkar."** Efe: **Yiğidi ne yıkar?** Kızanlar: **"Gam yıkar."** Efe: **İnsan dünyaya ne için gelir?"** Kızanlar: **"Ölmek için."** Efe: **"Yiğide öğüdünüz ne?"** Kızanlar: **"Zalimden korkmasın."** Efe: **"Şeytana bel bağlanır mı?"** Kızanlar: **"Yardımcımızdır bağlanır."** Efe: **"Adem uşağına bel bağlanır mı?"** Kızanlar: **Bağlanırsa ağlanır."** Diyalogda geçen son sözler şaşırtıcıdır. Şeytana bel bağlanması insanoğluna ise güvenilmemesi gerektiği ısrarla vurgulanmıştır. Yukarda da türkülerle folklor ilişkisine vurgu yapılmıştır. Zeybeklerde de yoğunluklu olarak karşımıza çıkıyor. Dinsel öğretilere göre tanrı insanı yarattıktan sonra insana secde etsin, kulluk etsin diye de şeytanı yaratmıştır. Fakat şeytan bu kulluğa isyan etmiştir. Zeybekler de bu dinsel motifi alıp değerlendirmişlerdir. Kaldı ki buna benzer motifler türkülere de girmiştir. Anadolu da sürrealist (Gerçeküstücülük) nitelikleriyle dikkati çeken türküler yapılmıştır. Şiirler yazılmıştır. Batı bölgelerimizden de isyancılık duygusunun, kahramanlık duygusunun türküleri söylenmiştir. Yine yardımyataklık suçlamalarının kaynağında da efelerin yerleşim alanlarındaki yatakları, yardımcıları, destekçileri yer almaktadır. Ağırlık noktasını Ege bölgesinin teşkil ettiği bu coğrafyadaki üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan bu isyancılık geleneğinin üstyapıya kültüre, sanata yansıyan biçimi türkülerdir, türkülerin içerisinde de zeybek tarzıdır. Zeybek tarzındaki türkülere bir örnek verelim. **"Karşı ki dağı oydular / içine de çete koydular / Yörük Ali'nin adını Hz. Ali koydular"**. Yörük Ali Ege bölgesinde çete savaşlarının temsilcisidir. Bu bölgedeki tahtacılar (Alevi) yurttaşlar tarafından yapılmış bir türküye benziyor. Bir başka Zeybek türküsü de **"Yörükler yaylasında süt bakır bakır / yörükler kızının gözleri çakır / Güle de bülbül konmuş ne güzel şakır"**. Yörüklerde hayvancılık başlı başına bir geçim kaynağıdır. Türküde de geçim araçlarından söz etmektedir. Günümüzde sıkça söylenen bir zeybek türküsü de şöyledir. **"İzmir'in kavakları / Dökülür yaprakları / Bize de derler Çakıcı... Yâr fidan boylu / Çakıcıya sözüm yok"**. Diğer adıyla Çakırcalı -Mehmet Efe olarak bilinen Çakıcı 1872-1912 yılları arasında Aydın, Muğla, civarında efelik yapmıştır. Haksıza, haksızlığa karşı çete savaşı yapmıştır. Bir dönem düzenle anlaşıp ovaya inmiştir. Karşı taraf anlaşma kurallarına uymayınca yeniden dağlara dönmüştür. Çakırcalı Mehmet Efe Yaşar Kemal tarafından da romana uyarlanmıştır. Zaten türküler, destanlar, efsaneler çağımızın edebiyatını önemli ölçüde belirlemektedir. Halk çok sevdiği Çakıcı için gerçek üstü masallar uydurmuş türküler yapmış şiirler söylemiştir. Sarı Zeybek de Ege bölgesinin ün yapmış eşkiyalarındandır.. Genel düşünce yapısı diğerleri gibidir ki efelerin düşünce biçimi, duyguları Anadolu halk önderlerininki ve halk ozanlarının ki gibidir. Bu durum Anadolu'nun hangi düşünce tarzıyla aydınlanacağının da ip uçlarını vermektedir. Şimdi Sarı Zeybek **"Sarı Zeybek şu dağalara yaslanır / Yağmur yağar silahları ıslanır / Deli gönül bir gün olur uslanır."**

Sürecek

KENDİNİ HAYKIR

Kendini haykır kendini unutma
Bütün renkleri taşıyamaz bu ip
Bu yüzden tümünü siyaha gömüyor
Sırtında barut elinde kazma
Şu cambazlar yok mu şu cambazlar
Senin rengini de gömecekler bir karanlığa
Katil gökkuşağına ses ver
Kendini haykır kendini unutma
Yaşamak ancak göz değmemiş bir renge
değer
Mordan maviye mavinin serçe telaşına

Hikmet KAVASOĞLU

AKADEMİK HAYATA BAŞLADIN KARDEŞİM

Eren OMAY

- Kahvaltı hazır oğlum.
- Saoğl anne.

Biraz peynir ermek yedim. Bir bardek çay içtim.

- Birşey yememişsin!
- Canım istemiyor. Bavulumu hazırlayacağım, yarın erkenden Edirne'ye gideceğim.
- Burada bir iş bulamadın mı?
- Bulamadım, gideceğim.
- Hayırlısı, ben hiç istemiyorum ama...
- Ben çıkıyorum!
- Nereye?
- Fakülteye, Diplomalarımız hazır değilmiş, yerine verilen çıkış belgesini alacağım.

Evden çıktım. İstanbul'a özgü bir sonbahar sabahı. Açık mavi bir gökyüzü. Yorgun bir güneş. Sonbahar sarısı bir aydınlık. Herşey canlı. Fakat bir burukluk, hüzün seziliyor. Uzun, sarı saçlı kız balkonda değil. Ne yapıyor acaba? Bir sigara yaktım. Dolmuş durağına doğru yürüdüm. Deniz! Sanki ilk defa görüyorum. Dümdüz. Hareketsiz. Yaz denizi gibi göz kamaştırıcı deil. İnce bir sisin oluşturduğu tül altında yorgun yatıyor. Dolmuşa binmedim. Yürüyorum. Barbaros'un türbesi. Maliye binası. sarayın bahçe duvarları. Ve Dolmabahçe yolu. Yaşlı, görkemli ağaçlar. Tepeden birleşmişler. Adeta kubbeli bir tavan oluşturmuşlar. Yaprakları yarı yeşil yarı sarı. Aralarından güneş zor sızıyor. Solgun bir aydınlık dökülüyor.

Yürüyorum. Karşıda bir kız geliyor. Yüzün tam seçemiyorum. Ama endamı güzel. Ahenkle yürüyor. Hiç sevgilim olmadı. Aslında oldu, fakat hayal, uzak sevgililer. Elini tuttuğum, gözlerine baktığım yârim yok. Sadece benim mi? Hiçbirimizin yok. Genç kız sevgisinden muhrumuz. tanıdığımız kadınlar, Abanoz Sokağı'nın zavallıları. Zavallı onlar mı, biz mi, bilemiyorum. Uzak, küçük Doğu Anadolu kasabasındaki ilkokulda kız var mıydı? Vardı, tabii. Doktorun kızı, memurların kızları. Yüzlerini hatırlamıyorum. Hafızamdan silinmiş. Ortaokul ve lisede sınıfımızda hiç kız yoktu. Erkekler dünyasında büyüdük, delikanlı olduk. Belki bu yüzden, hepimiz biraz haşin, kabadayı tavırlı. Fakat içli ve romantik.

Üniversitede yüz kırk dokuz erkek ve bir kızdık. Sınıfımızda kız öğrenci olduğunu, onbeş, yirmi gün sonrafarkettim. Bir süre sonra, Nilüfer de saçlarını kısacık kestirdi. Modaya uygun elbiselerini bıraktı. Pantolon giydi. Yavuz'la bilek güreşi yapmaya başladı. Mezuniyet çayına bile kız arkadaş bulamadık. Birkaç arkadaşımızın nişanlısından başka hanım yoktu. Vedat, salonu çiçeksiz bahçeye benzetti. İçtik. Sahrhoş olduk. Bağıra bağıra hüzünlü şarkılar söyledik.

Acaba kız nereye gidiyor? Kibarca yaklaşıp, beraber yürümeyi mi teklif etsem! Filmlerde oluyor. Ama gerçek hayatta olur mu böyle şeyler? Yoksa Akman gibi laf mı atsam! Ama o sevinsinler diye çirkin kızlara laf atar. Bu güzel. Hem epeyce güzel. Yanımdan başını yere eğip geçti. Kızardığımı hissettim. Heyecanlandım. Hemen bir sigara yaktım. Gümüşsuyu'na çıkan merdivenlerde durdum. Boğaz'a baktım. Güzel. Güzelden başka bir şey. Maddeleşmiş şiir. Boğaz adı bu güzelliğe uymuyor. Başka bir isim bulmalı. Belki Divan şiirinde vardır. Boğaz'a yeni bir isim düşünerek yürüdüm. Bulamadım.

Taşkışla'nın önündeyim. Alıcı gözüyle bir daha baktım binaya. Mermer merdivenleri, sütunları, sağlam taş duvarları ile ağırbaşlı bir bina. Soğuk görünüşlü. İnsanı çekmiyor. İtiyor. Abdülaziz yaptırmış. Acaba bir üniversitenin merkez binası olacağını düşündü mü?

Taşkışla'nın kapısı. Ahşap, yüksek, çift kanatlı, ağır. Zor açılıyor. Ben hep omuzumu dayar, iterim. Söylenirim. Altay, - Kızma yav, der. - Üniversite kapısı böyle olmalı. Zor girilen bir yer olduğunu hissettirmeli. Taşkışla serin. Uzun, yüksek tavanlı koridorlar, büyük pencerelere rağmen loş. Koridorlar boş, cansız. Fakat bir uğultu var sanki! Ders aralarının uğultusu duvarlarda yankılanıyor gibi. Beş yıl koridorlarda duyduğum sözler çınlıyor kulaklarımda. - Vize iyi gitmedi. - 4.30'a Yeni Melek yapalım mı? - Ulan ne arabacı takımınız var! - Türkiye'yi mühendisler kurtaracak... Arkadaşlarımı görüyorum sanki. İşte İbrahim! Dolapların arasında mektup okuyor. Dinçer duvara dayanmış, dalgın, sigara içiyor. Akman, Yılmaz'ı kovalıyor. Koridor futbolcuları kan ter içinde geliyorlar...

Sınıfların kapıları açık. Sıralar gözüme çarpıyor hemen. Öğrenci varken sıralar kaybolur, gözükmez. Geniş, mermer merdiveni tırmanıyorum. Rektörlüğün önündeyim. Rektörün hademesi Hasan Amca, pencereden Hilton'u seyrediyor. Ak saçlı, uzun boylu, güzel bir insan. Okumamış, ama bilge. Inal'ın deyişiyle, alim değil fakat arif.

- Hasan Amca, merhaba.
- Merhaba, Mühendis Bey!

- Dalga geçme Hasan Amca!
- Oğlum, mühendislikte iş yok. Gel seninle ticaret yapalım.
- Bu kadar okuduktan sonra ticaret mi yapacağım!
- Peki git, yarı aç yarı tok maaşa talim et. Vurgun zamanı bu zaman! İlerde o da zorlaşacak. Ömrüm aranızda geçti. Mezun olur, küük dağları yarattım sanırsınız. Bir iki sene geçer, evlenip çoluk çocuğa karışınca maaş yetmez, süngünüz düşer.
- Hasan Amca niye öyle diyorsun, İlim, teknik bizde!
- Akılsız oğlum! İlim, teknik bu memlekette para etmez. Etse, Allah gibi korktuğunuz hocalarınızın karnı doyar...
- Genel sekreter yerinden mi?
- İçerde, gir.

Kapıyı vurdum. Gel sesi ile odaya girdim. Genel sekreter, gösterişli masasında çalışıyor. Bir süre başını kaldırmadı. Neden sonra yüzme baktı.
- Ne istiyorsun?
- Çıkış belgemi.

Adımı, fakültemi sordu. Bir kağıt parçasına yazdı. Zile bastı. İçeri bir memur girdi. Tanıyorum. Bizimle futbol oynardı. Bana hiç bakmadı. Varlığımdan habersizmiş gibi duruyordu. Başı hafif öne eğik. Ellerini göbeğinin altında kenetlemiş. Gözlerini yarı kapalı. Galiba memurlar amirlerine saygılarını böyle gösteriyorlar. Stajda gördüğüm mühendisler böyle değildi. Küfür ederlerdi. Kaba şakalar yaparlardı. Amir, memur farkı pek belli olmazdı. Genel sekreter, memuru biraz bekletti. Adımı ve fakültemi yazdığı kağıt parçasını verdi. Çıkış belgesini getir, dedi. Memur sessizce çıktı. Kısa bir süre sonra geldi. Çıkış belgemi masanın üzerine bıraktı ve gitti. Genel sekreter masasının gözünü açtı. Bir kağıt aldı. Bana uzattı.
- Al, bu kağıtta yazılı olanları oku.
- Nedir bu?
- Yemin! Yemin edeceksin.
- Etmesem olmaz mı?
- Neden?
- Dekor uygun değil!
- Lütfen ciddi olun!
- Çok ciddiyim. Mezuniyet belgesi böyle mi verilir? Yemin böyle mi olmalı? Etmeyeceğim!
- Çıkış belgeni vermem!

Yemini hızla okudum. Çıkış belgemi aldım.
- Yemin olmadı Sekreter Bey!
- Neden?
- Ayağımı kaldırdım.
- Dışarı çık, yoksa hademeyi çağırırım!
- Kızmayın canım, gidiyorum!

Odadan hızla çıktım. Heyecanlandım. Yüzüm yandı. Islık çalarak Mimarlık Fakültesi'nin koridorlarında yürüyorum.

Sonunda kurtuldum! Namussuz herif, hiçbirimizi adam yerine koymaz. Hocalar da öyle! Sevmezler bizi. Horlarlar. Hep tembel olduğumuzu söylediler. Halbuki hepimiz çok çalıştık. Türkiye liselerinin en çalışkan, en başarılı öğrencileriydik. Mezun olduktan sonra gelecek güzel günler, rahat hayat hepimizi gayrete getirirdi. Ders kitabı yok. Not yok. Hocanın söylediğini yazamazsam yandın. Artık kurtuldum. Bu binaya bir daha ayak basmayacağım. Trefli Oktay, diplomasını alınca Taşkışla'nın kapısına işemişti. Haklıymış çocuk.

Koridorun ucundan Asistan Cengiz gözüktü. Elinde kağıtlar, hızlı hızlı yürüyor. Yaklaşınca gülümsedi. Ben de gülümsedim.
- Ne haber?
- Çıkış belgemi aldım.
- İş buldun mu?
- Evet. Edirne'de.
- İstanbul'da niye çalışmıyorsun?
- İstanbul'da iş yok.
- Ben sana bulurum.
- Sağol. Edirne'de arkadaşlar var. Beraber askere gideceğiz.
- Evin burada. İstanbul'da kalman senin için daha avantajlı olur.
- Haklısın, fakat iş bulamadım.
- Ben bulurum.
- Peki bul! İş nerede?
- Fakültede. Asistanlık.
- Hadi canım. Benim yapacağım iş değil.
- Yaparsın. Hem de gayet iyi yaparsın.
- İltifat ediyorsun, sağol. Ama ben başka işler yapmak istiyorum.
- Bu işi bir dene. Yürümezse başka birşey denersin.

Arkamızdan sesler geldi. İkimiz de dönüp baktık. Erdal, Gökalp, Baba Oktay geliyorlar. Her zamanki gibi, Erdal ile Gökalp hem yürüyor, hem birbirlerine sataşıyorlar. Arada bir durup, "ulan"ı, "hayvan" ı bol bir tartışmayı sürdürüyorlar. Baba Oktay, onlarla duruyor, onlarla yürüyor. Tartışmaya katılmıyor. Yaramaz iki çocuğun çektiği tekerlekli heykel gibi. Bizi gördüler. Sustular. Ağır ağır yanımıza yaklaştılar. Cengiz'e merhaba, bana n'aber dediler. İkimiz de sesizce karşılık verdik. Çocukların asistanlık önerisini duyup benimle dalga geçeceklerini düşündüm. Tedirgin bir ifadeyle yüzlerine bakıp sırıttım. Cengiz onlara döndü.
- Arkadaşınızı asistan olması için ikna etmeye çalışıyorum.

Çocukları bir sessizlik sardı. Şaşkınlıklarını ifade eden bir sessizlik. Erdal, sigarasını hırsla emdi. Dumanını özenle, uzun uzun üfledi. Baba Oktay, sigaralı eli göbeğinin üstünde, hareketsiz, Gökalp başını kaldırdı. Yüzünde bir tebessüm belirdi ve kayboldu. Eminim içinden İzmir'e has bir külhanbeyi özdeyişi söylemiştir. Hafifçe öksürdü, boğazını temizledi. Anladım. Ciddi bir havaya bürünüp, tumturaklı cümlelerle fikrini söyleyecek. Nitekim, konuşmaya başladı.
- Teklifinize, arkadaşım adına, kendi adıma, sınıfımız adına teşekkür ederim. Çünkü bir arkadaşımızın ilim dünyasına adım atmasını sağlıyorsunuz. Hepimiz

gurur duyduk. Bana döndü,
- Arkadaşım, bu bulunmaz teklifi kabul et. İlmin heyecan dolu dünyasına gir. Senin bu dünyada başarılı olacağına inanıyorum. Sen zanaata düşkünsün. İstanbul gibi bir zanaat dünyasında zevkle ilim yaparsın.
Baba Oktay hepimizi şaşırttı ve konuştu.
- Yanlış söyledin, o senin dediğin sanat, zanaat değil.
- Baba, kusura bakma. Ben o iki kelimeyi hep karıştırırım. Fakat arkadaşımız, ne dediğimi, zannederim anlamıştır.

Evet, anlamıştım. Gökalp, ikimizin de çok sevdiği bohem eğlencelerine zanaat derdi. Gökalp'in bu yorumuyla hayallere daldım: Asistan oluyorum. Gündüz üniversitede birşeyler yapıp, geceleri İstanbul'un bohem dünyasında yaşıyorum Aşk, içki, şiir dolu serüvenler. Dolu dolu yaşanan bir hayat. Hemen cevap verdim:
Cengiz, tamam. Kürsü kabul ederse asistan olurum
- Bekle, ben Hocasından randevu alayım
- Cengiz, kürsüye yöneldi. Hepimiz birşey söylemeden onu izledik. Erdal atıldı:
- Aptal herif! Asistan olacakmış. Ulan, senin bu heriflerin içinde işin ne! İki gün dayanamazsın.
Gökalp Erdal'ı küçümseyerek süzdü.
- Amma kafasızsın! Asistan olsun, torpilimiz olur. Biz de fakülteyi bitiririz. Grubumuz dağılmaz.
Cengiz kürsüden çıktı. Yanımıza geldi. Sustuk.
- Hoca yarın 9.30'da seni bekliyor. Sakın gelmemezlik etme.
Gökalp, sakin, umursamaz bir tavırla sordu:
- Hoca olumlu konuştu mu?
- Evet, asistana ihtiyacı var.
Erdal yüzüme sigara dumanı üfledi. Alaycı bir tavırla,
-Yeni hocamıza bakın beyler! dedi. Gökalp elini omuzuma koydu.
- Bu ite bakma. Bize yardım edersin, değil mi?
- Elbette. Bizim için arkadaşlıktan, dostluktan daha kıymetli birşey var mı? Ben kurtuldum deyip sizi unutacak mıyım!
- Erkek adamsın bilirim.
Erdal, Gökalp'e küçümseyerek baktı.
- Ulan İzmirli, hemen yağcılığa başladın. Bırakın şimdi bunları da, yurdu gidip briç oynayalım.

Hiçbirimiz birşey söylemeden yürümeye başladık. Durgunlaşmıştım. Aslında durgunluk değildi, ciddi olmak gayretindeydim. Yanımızdan geçen öğrencilerden farklı hissediyordum kendimi. Hoca olma fikrine hemen alışmıştım. Birden sanki duygularımı anlamışlar gibi utandım.

Yurda geldik. Merdivenleri tırmanıp, Monte Karlo dediğimiz 302 no'lu odaya girdik. Erdal, masayı hazırladı. Kağıtları dağıttı. Tartışarak, kavga ederek de olsa uzun süre briç oynadık. Neden sonra sıkıldık, oyun bitti. Gökalp, bir yatağa uzandı. Herkez odanın bir köşesine dağıldı. Odayı bir sessizlik sardı. Birden kapı açıldı. Yıldırım içeri girdi. Göz çukurlarına sığamayan iri gözlerini üzerimizde gezdirdi.
- Ne var ulan! Öldünüz mü?
Kimse cevap vermedi. Yanıma geldi, itekleyerek,
- Konuşsanıza be! Ne oldu?
Gökalp yerinden doğruldu:
- Hocayla böyle konuşulur mu?
- Ne saçmalıyorsun sen!
- İteledığin, be dediğin adam, bugüne bugün hocamızdır!
Yıldırım bana döndü. Gözleri meraktan daha da büyüyerek;
- Ne diyor bu?
- Bakma sen ona. Asistan olmamı teklif ettiler. Onu söylüyor.
- Yok canım, daha neler!
- Eeh, git başımdan! Mecbur muyum seni inandırmaya!
-Baba, doğru mu dedikleri?
- Doğru
- Yaşadık ulan! Projelerime yardım edersin artık. Eee, hadi kalkın. Boğaz'a içmeye gidelim. Kutlamalıyız bu işi!
Gökalp ayağa kalktı, gerindi.
- Senin gibi aptaldan beklenmez ama, iyi düşündün. kalkın gidelim.
Hepsi toparlandılar, bana dönüp, "hadi kalk" dediler.
- Ben gelemem. Eve gideceğim.
Erdal kızdı,
- Hemen Hoca mı kesildin başımıza, başka zaman en önde giderdin!

Yanıma geldiler. Kollarımdan tutup sürükleyerek koridora çıkardılar.
- Ben gelemem, annem bekliyor.
- Süt çocuğu musun ulan! Hadi yürü.

Taksim'e çıktık. Boğaz'a giden bir otobüse doluştuk. Sarıyer'deki meyhaneye havalı bir giriş yaptık. Meyhane oldukça tenhaydı. Pencerenin yanındaki masaya yerleştik. Konuşmadan denizi seyrettik bir süre. Koyu mavi ve çırpıntılı bir deniz. Garson geldi. Gökalp, görmüş geçirmiş akşamcı edasıyla ağır ağır mezeleri söyledi. Limonun ne kadar sıkılacağını, zeytinyağının ne kadar konacağını ayrıntılı açıkladı. Sonunda bir büyük dedi. Bize döndü:
- Etlerden ne istersiniz?
Birbirimize baktık. Gökalp bizim adımıza karar verdi.
- Dokuza doğru lüferleri getir.

Garson ve komi masayı mezelerle süslediler. Kırmızı, yeşil, beyaz çeşit çeşit renk masada yerini aldı. Gelişi güzel değil. Bir uyum içinde. Görüntü hepimizi etkiledi. rakıya uzandık. Gökülp, "durun" dedi. Şişeyi aldı. Kutsal bir görevi yerine getirircesine, bardaklarımıza rakı koydu. Hepsinin eşit olmasına özen gösterdi. Sularını herkez kendisi koydu.
- Buyrun Beyler!

Şerefe diye mırıldanarak birer yudum aldık. Çatallar mezelere uzandı. mezelerden atıştırdık, rakılarımızı yudumladık. Sigaralar yakıldı. Boğaz'a, yeşille denizin mavisinin yarattığı müthiş güzelliğe daldık, gittik. Sigaralar yakıldı. Boğaz'a, yeşille denizin mavisinin yarattığı müthiş güzelliğe daldık, gittik. Uzun süre ko-

nuşmadık. Sessizliği Baba Oktay bozdu.
- Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin:
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde.
Mehtab, iri güller ve senin en güzel aksin...
Velhasıl o rüya durmakta yerli yerinde!
Yıldırım kadehinden iri bir yudum aldı. Peynire uzanırken;
- Baba, yine şiir miir deyip gecemizi bozma. Bıktım şu Orha Veli'den.
- Orhan Veli değil, Yahya Kemal! Gökalp, Orhan Veli'den oku. Öğrenir belki.
- Baba, bu adam anlamaz şarkıdan şiirden! Orhan Veli'ye ayıp olur.
- Şiirsiz şarkısız içilir mi?
Erdal, Baba Oktay'ı yatıştırdı;
- Telaşlanma Baba. Herşeyin saati var.
Gökalp'in ihtarıyla kadehlere sarıldık. Boş, anlamsız konularda söyleştik. Sarhoşlukla ayıklığın ara kesitindeydik. Biraz sonra alkol çoğumuzu etkisi altına alacak, iç dünyamızı ortaya serecektik. Nitekim öyle oldu; Baba Oktay garsonu çağırdı. Eline para sıkıştırdı
- Şef, "Rüzgar Kırdı dalımı" şarkısını çal!

Garson, pikabın yanına gitti. Meyhaneyi Behiye Aksoy'un sesi kapladı. Genizden gelen, hüzünlü bir ses. Kadehlere sarıldık. Şarkının meyanında Baba ağlamaya başladı. Erdal, umursamaz havalarda patates tava söyledi. Meyhane yükünü aldı. Hepimiz ve herkes sarhoş. Masalar arasında sohbetler başladı. Gökalp yan masaya kaydı. Ceketini çıkarmış, iskemlenin arkasına asmış. Gömleğinin kollarını sıvamış. Boğaz balıkçıları ile sohbet ediyor. Baba, bana tekrar aşkını anlatmaya başladı. Yıldırım ile Erdal koyu sohbete dalmışlar. Günlük dertler geride kaldı, iyice sarhoş olduk. Bir süre sonra hesabı ödedik, ağır ağır dışarı çıktık. Dışarıda serin bir sonbahar gecesi. Boğazın derinliklerinden gelen motor sesleri duyuluyor. Suyun içinden yansıyan hafif bir ses. Karınlıklar içinde bir geminin süzüldüğünü hayal meyal görüyoruz. Denizi, bir kumaşı kesen makas gibi yarıyor. Feneri, lacivert gökyüzünde kayan kırmızı bir yıldız gibi.

Sahilde yürüyoruz. baba Oktay koluma girdi. Hızlandık, diğerleri geride kaldı, durdum. Diğerlerini bekledim. Oktay biraz uzaklaştı. Suların yaladığı büyük bir beton parçasının üstünde. Çömelmiş. Yanına gittim. Sulara bakıyor. Sular karanlık. Katran gibi siyah. Sessiz, soğuk ve ürkütücü, Akmıyor sanki. Dev bir yılan gibi kayıyor.
- .....
- Ağlıyor musun?
- Atacağım kendimi Boğaz'a.
- Kendine gel Baba, yine ne oldu!
- Bu dönem de mezun olamadım. Bitiremeyeceğim bu fakülteyi. O kız yedi senedir beni bekliyor. Utanıyorum, yüzüne bakamıyorum artık! Ölmek istiyorum! Yanına çömeldim. Gözlerini sulara dikmiş. Yüzü gergin, ciddi. Kolunu tuttum. Hızla çekti. Tekrar tuttum. Korkuyorum. Baba güçlüdür. Atlarsa, beni de götürür. Sulardan korktum. Hayır. Ölümden korktum. Kolunu bıraktım. Bağırdım.
- Çocuklar, çabuk gelin! Baba atlayacak!
Koştular, geldiler. Hep beraber Baba'yı uzaklaştırdık. Herkes birşey söyledi.
- Delinin zoruna bak!
- Baba, kusura bakma ama, içki seni sarhoş etmiyor, delirtiyor.
- Şarkı ile şiir ile içersen, sonu böyle olur.
Yıldırım'ın sözleri Baba'yı kızdırdı. Okkalı bir küfür savurdu. Yürümeye başladık. Bahçeli, güzel evler. Bazıları ışıklar içinde. Önlerine park etmiş arabalar. Erdal, arabaların üzerinde yürüyor. Gökalp kızdı.
- İşte bir deli daha! İn aşağıya be!
Erdal aldırmadı. Yürümeyi sürdürdü. Son arabanın üstünde tepindi ve atladı. Bir villanın bahçe kapısına takılı numarayı söktü.
- Ne yapacaksın onu?
- Yatağımın başına asacağım.
- Asacak başka şey bulamadın mı?
Hepimiz durgunlaştık. İç dünyalarımıza daldık. Birbirimize sokulmadan ve konuşmadan yürüyoruz. Gökalp yoruldu, arkada kaldı. Bağırdı.
- Durun be! Bir vasıtaya atlayıp gidelim.

Kaldırımda toplandık. Bir taksi durdu önümüzde. Pazarlık ettik. İçine doluştuk. Beşiktaş'ta indim. Bir dolmuşa atlayıp eve geldim. Kapıyı yavaşça açtım. İçeri girdi. Mutfağa gittim. Su içerken annem geldi.
- Neredesin?
- .....
- Sen yine içki içmişsin. Yat, yat da baban uyanmasın.

Kendimi yatağa attım. Başım ağrıyor. Midem kötü. Yarı uykuda, yarı uyanığım. Gözlerim sanki büyümüş, uyumamı engelliyor. Bir ara sızmışım. Pencereden gelen ışıkla uyandım. Başım çatlıyor. Midem berbat. Hemen hazırlanıp dışarı çıktım. Açılmak için yürüdüm. Hiç iyi değilim. Taşkışla'ya doğru yürümeye karar verdim. Köşedeki berberi görünce, sakal traşı olmadığımı hatırladım. İçeri girdim.
- Usta, sakalımı alır mısın?
- Hayhay.

Koltuğa oturdum. Gözlerim kızarmış. Yüzüm sapsarı. Berber, kafamı geriye çekti. Boynuma bir havlu sardı. Gözlerimi kapadım. Dışarıdaki gürültüler beynimde yankılanıyor. Sıcak fırçanın yüzüme dokunmasıyla ürperdim.
- Akşamdan kalmışsın.
- Evet...
- Ben seni düzeltirim.
- Sağol usta, önemli biriyle konuşacağım.
- Elim uğurludur.
- İnşallah.

Traş bitti. Yüzüme kolanya sürdü. Başımı lavaboya yaklaştırdı. Ilık suyla yıkadı. Elleriyle başımı iyice sıktı. Tekrar geriye itti. Şakaklarımı ovdu, sıktı. Saçlarımı taradı. Koltuktan kalktım. Parasını ödedim, çıktım. Oh, dünya varmış. Bir sigara. Midem bulandı, attım. Yürüdüm...

Saat dokuzda kürsünün önündeydim. Biraz uzak-

laştım, panolara baktım. Ayakta zor duruyordum .Hasan Amca'nın çay ocağına gidip, kendimi bir iskemleye attım.
- Ne arıyorsun burada?
- Sorma Hasan Amca. Bana bir kahve.
- İçmişsin sen.
- Nasıl anladın?
- Saçımı değirmende ağartmadım.
Kahveyi pişirirken sordu:
- Ne diye bu halde geldin buraya?
- Nazım Bey'le randevum var.
- Ne konuşacaksınız?
- Asistan olacağım.
- Sen iflah olmazsın akılsız oğlum!
- Niye Amca?
Asistanlık, parası az uşaklık.
- Amma yaptın!
- Hadi, kahveni iç de git.

Kahvemi bitirdim. On dakika daha var. Kalktım. Koridorda ağır ağır yürüdüm. Tam dokuz otuzda kürsüden içeri girdim. Kürsünün holünde durdum. Hocaların odalarının kapıları kapalı. Hangisi Nazım Bey'in odası? Heyecanlandım. Dışarı çıktım. Hademeye sordum. Umursamaz bir edayla, kapısında yazılı dedi. Tekrar girdim. Evet, yazılı: Prof. Dr. Nazım Eken. Kapıyı vurdum. Giriniz, sesini duyunca, ceketimi ilikledim. Kapıyı yavaşça açtım. İçeri girip, yine yavaşça kapıyı kapattım.
- Buyurun!
- Hocam dün Cengiz Bey size bahsetmişti...
- Haa, gel, otur.
Gösterdiği koltuğa oturdum. Hoca, başını önündeki kağıtlara eğdi. Bir süre okudu. Birden bana döndü.
- Kusura bakma. Şunu bitireyim.
- Rica ederim Hocam.

Hoca kağıtlara daldı. Etrafa bakıyorum. Yüksek tavanlı, geniş bir oda. Hoca'nın masası büyük ve gösterişli. Duvarda Türkiye haritası. Üzerine, mavi, kırmızı, yeşil renkli boncuklar yapıştırılmış. Boncuk değil, toplu iğne galiba. Asma kat da var. Çelik dolaplar görülüyor. Odanının diğer duvarları, ahşap kitaplıklarla kaplı. İçleri kitap dolu. Asma katın altında, dört büyük meşin koltuk var. Bir halının etrafına dizilmişler. Ortalarında, yuvarlak, üstü camlı bir masa. Arkamdaki pencere açık. Serin bir rüzgar sırtımı yaladı. Döndüm. Boğaz, bütün güzelliğiyle gözler önünde. Daldım.
- Eveet!

Hocanın sesiyle irkildim. Gülümsedim. Hoca geriye yaslandı. Dizini masaya dayadı. O da gülümsedi. Kültablasından piposunu aldı. Cebinden kibrit çıkardı. Piposunu yakmak için uğraştı. Yaktı. Yanaklarını oynata, oynata piposunu emdi. Etrafı dumanlar sardı. Midemde hafif bir bulantı. Başım ağrıyor.
- Adınız ne?
- Kemal. Kemal Onay.
- Lisan bilir misin?
- Lugat yardımıyla mühendislik kitaplarını okuyorum.
- Eh, fena değil. senin tayinini yapalım.

Yanındaki telefona uzandı. Bir numara çevirdi. Bekledi. Hocanın kafası, vücudunua göre büyük. Şakakları, başının ön tarafları açılmış. Kalan saçları gür. Kırlaşmış. Burnu küçük. Yüzünde tuhaf duruyor. Kaşları yukarı kalkık. Gururlu bir adam galiba. Bize derse gelmedi. İyi tanımıyorum. Telefonun ahizesini sertçe yerine koydu.
- Memurlar da yerinde bulunmaz ki!
- .....
- Senin soracağın birşey var mı?
- Yok Hocam, yalnız...
- Evet?
- Şey, Nedim Bey'den çekiniyorum. Bilirsiniz sert hocadır.
Güldü. Hafifiçe yerinden doğruldu. Piposunu kültablasına bıraktı.
- Nedim Bey yok. Avrupa'da. Bir yıldan önce dönmez. Başla sen, bir sene sonra bakarız.

Midem bulanmaya başladı. Başıma müthiş bir ağrı saplandı. Terliyorum. Hoca'nın önünde kusarım diye korktum. Hemen çıkmalıyım dışarı.
- Kabul ediyorum Hocam. İltifatınıza layık olmaya çalışacağım.
- Dekanlığa çık. Fuat Bey'i bul. Bana telefon etsin.

Kalktım. Ceketimi ilikledim. Hoca elini uzattı. Tokalaştık. Hızla odadan çıktım. Tuvalete koştum. Midem çok rahatsız. Öğürdüm durdum. Ter içinde kaldım. Yüzümü yıkadım. Başımı suyun altında tuttum. Biraz açıldım. Yavaş yavaş Dekanlığa çıkan merdivenleri tırmanmaya başladım. Hademeye Fuat Bey'i sordum. Odasını gösterdi. Girdim. Üç hanım ve Fuat Bey, bir masanın başında toplanmışlar. Farketmediler beni. "Fuat Bey" diye seslendim. Dördü de hızla döndü.
- Fuat Bey, beni Hoca gönderdi.
- Nazım Bey mi?
- Evet.
- Demin telefon etti. Buyur, otur.
Masasına geçti. Masanın önündeki iskemleye oturdum.
- Çay içer misin?
- Hayır, teşekkür ederim.
Sekreter hanımların gözleri üstümde. Sıkıldım. Terledim. Başım dönüyor. Midem berbat.
- Rahatsızım. Yarın gelsem olur mu?
Fuat Bey güldü. Sevecen bir tavırla konuştu.
- Tabii, şu kağıtta yazan evrakları hazırla. Altı resimle birlikte yarın getir. Tayinini yapalım. Uzattığı kağıtları aldım. Hemen kalktım. Yarım yamalak veda edip, odadan çıktım. Tuvalete koştum. Midem fena...Taşkışla'dan çıktım. Param olsa, taksi ile eve gideceğim. Yok. Zar zor Taksim'e kadar yürüdüm. Beşiktaş dolmuşuna bindim. Gözlerimi kapadım. Başımı cama dayadım. Biraz düzeldim. Dolmuş hareket etti. Açık camlardan gelen tatlı bir esinti biraz kendime getirdi. Dolmuştan indim. Eve kendimi zor attım. Hemen yatağa girdim. Sızmışım.

Uyandığımda, hava kararmıştı. Annem çok kızgın-

dı, ama çorba hazırladı. Biraz düzeldim. Tekrar yattım. Geceyi yarı uyanık geçirdim. Erkenden kalktım. Muhtardan, askerlik şubesinden, hükümet tabibliğinden gerekli evrakları aldım. Resim çektirdim. Öğleden sonra Taşkışla'ya gittim. Fuat Bey'e gittim. Evrakları inceledi. Bana döndü.

- Hayırlı olsun. Kürsüye git, Hoca'ya herşeyin tamam olduğunu söyle. İşe başlayabilirsin.
- Bu kadar basit mi?
- Önce sizi teknisyen kadrosuna tayin edeceğiz. Bunun muamelesi basit.
- Teknisyen nedir? Ben asistan olacağım diye geldim.
- Önce teknisyen tayin ederiz. Hoca bir süre dener. Beğenirse, asistanlığa tayin eder. Yok beğenmezse, teknisyenlikte kalırsın.
- Aralarındaki fark önemli mi?
- Yok canım. Aşağı yukarı aynı şey. Çalışmaya başla, durumu daha iyi anlarsın.
- Sağolun Fuat Bey.
- Güle güle, hayırlı olsun.

Aşağı, kürsüye indim. Hocanın odasının kapısını vurdum.

- Giriniz!
- Hocam, tayinim yapıldı.
- Hayırlı olsun. Yarın dokuzda gel. Çalışmaya başla.
- Müsaadenizle.

Çıkarken, Hoca, "bir dakika" dedi. Döndüm.

- İşe başlama yazısını yazdır.

Anlamadım. Sormaya çekindim. "Peki efendim" deyip çıktım. Kürsünün önünde durdum. İşe başlama yazısı nedir? Kime yazdıracağım?

Fuat Bey'e gitmeye karar verdim. Odadan içeri girince, Fuat Bey güldü.

- Birşey mi var?
- Fuat Bey, Hoca işe başlama yazısı istiyor.
- Peki, yazalım. Necla, yazıver bir zahmet.
- Kürsü kağıdı yok.

Hiç birşey anlamadım. Fuat Bey zile bastı. İçeri giden hademeye, Nazım Bey'in kürsüsüne git. Kürsü kağıdı al, gel, dedi.

- Oturun, Kemal Bey.
- Kağıdı Hoca'dan mı alacak?
- Hayır. Kürsüde memur var, ondan alır.

Hademe kağıdı getirdi. Fuat Bey, sekreterlerden birine verdi.

- Yaz kızım. "Kürsümüz teknisyen kadrosuna tayin edilen, Yük. Müh. Kemal Onay, 11.05.1961 günü görevine başlamıştır. Bilginize arz ederim. Prof. Dr. N. E. " Fuat Bey, yazıyı zarfa koydu, bana verdi.
- Yarın Hoca'ya imzalat, bana gönder.

Merdivenleri hızla indim. Neşeliyim. Aynı zamanda heyecanlı. Kendimi güçlü hissediyorum. Koridorlar daha aydınlık. Hızlı hızlı yürüyerek Taksim'e geldim. Eve gitmek için dolmuş durağına yöneldim. Vazgeçtim. İstiklal Caddesi'nde tur atmaya karar verdim. Vitrinlere baktım. Elbiseleri alıcı gözüyle inceledim. İstediğimi yapabilir, istediğimi alabilirim gibi geldi. İnsanlar daha sevimli ve canayakındı. Eve döndüm.

Sabahleyin erkenden uyandım. İtina ile hazırlandım. Neşeli, fakat heyecanlıyım. Evde duramadım. Dışarı attım kendimi. Dolmuş kuyruğuna girdim. Sigara yaktım. Etrafa bakınıyorum. Bir tanıdığı gelmesini, ona asistan olduğumu söylemek istiyorum. Hocaların arasına girdim. Bizim için erişilmez olan bu insanlarla beraber çalışacağım. Öğrenciler bana "Hocam" der mi acaba? Demezler. Asistanlara "abi" denir bizim üniversitede.

Dolmuşa bindim. Herşey aydınlık ve değişik gözüküyor. Kendimden eminim. Dolmuştan indim. Hızla yürüyerek Taşkıyla'ya geldim. Saat sekiz otuz. Erken. Ne yapsam acaba? Orta behçeye gittim. Havuzun etrafındaki mermer banklardan birine oturdum. Havuzu temizlemişler. Su pırıl pırıl. Kırmızı süs balıkları, kıvrak hareketlerle yüzüyorlar. Fıskiyelerden fışkıran sular, havada uzun ve yüksek bir yay çizdikten sonra havuza kökülüyor. Etrafa serinlik ve suya has bir name yayılıyor. Bahçenin her yanı çiçek. Çiçeklerin altı çimen. Görkemli ağaçlar bahçeyi gururla seyrediyor. Bir kuş sesi. Başımı kaldırdım. Dalların arasında, küçücük, renkli bir kuş. Gökyüzü mavi ve aydınlık. Küçük, tülbent inceliğinde bir bulut süzülüyor. Bu bahçeyi çok severim. Her zaman güzeldir. Bugün bir başka güzel.

Kalktım. Ağır ağır kürsüye doğru yürüdüm. Dokuza beş var. İçeri girdim. Lavaboda bir hademe ellerini yıkıyor. Soran gözlerle bana baktı.

- Nazım Bey geldi mi?
- Odasında.

Hocanın odasının kapısını vurdum, içeri girdim.

- Günaydın efendim.
- Günaydın. Kusura bakma, adın neydi?
- Kemal. Kemal Onay.
- Gel seni Alman Hoca'yla tanıştırayım.

Alman Ordinaryüs Profesörü tanıyordum. Bir yarıyıl bize ders anlatmıştı. Uzun boylu, görkemli ve ak saçlıydı. Asistanlarla derse gelir, dersi Almanca anlatırdı. Bir asistan tercüme ederdi. Öğrenciye iyi davranan ciddi bir hocaydı. Sever ve sayardık.

Hoca masadan kalktı. Yürüdü. Kapıyı açtım. Odadan çıktık. Arkasından yürüdüm. Bir kapının önünde durduk. Hoca kapıyı vurdu. Anlamadığım bir ses işittim. Önde Nazım Bey, arkasında ben içeri girdik. Nazım Bey Almanca konuştu. Alman ayağa kalktı. Elimi sıktı. Tebessüm etti. Nazım Bey bana döndü.

-Sen dışarıda bekle.

On dakika sonra odadan çıktı.

- Gel odanı göstereyim.

Lavabonun olduğu küçük koridoru geçtim. Hoca, kapıyı açtı ve bir odaya girdi. Durakladım. Hoca, "gelsene evladım" dedi. Hızla odaya girdim.

- Burada oturacaksın.
- Peki efendim.
- Hocam, işe başlama yazım.

Zarfı uzattım. Aldı. İçinden kağıdı çıkardı.

- Öğrenemediler gitti! Benim değil, Alman'ın imzasını açacaklar. Götür düzelttir.

Yazıyı bana verdi, odasına gitti. Ne yapsam, kime düzelttirsem! Fuat Bey'e gitmeye karar verdim.

- Hoşgeldin. Buyur.
- Fuat Bey, işe başlama yazısını Alman Hoca imzalayacakmış. düzltmek mümkün mü?
- Kolay, düzeltiriz.
- Ne yapmam gerekir?
- Siz kürsüye girdin. Ben hallederim.
- Sağolun.

Koşarak merdivenleri indim ve odama girdim. Odada iki masa var. Hangisini seçsem? İkisi de aynı. üzerinde telefon olanı beğendim. Oturdum. Masayı inceledim. Ahşap, masif bir masa. Bir tarafında çekmeceler var. Çekmecelere tek tek baktım. Hepsi boş. Odada altı tane camlı dolap var. Duvarlar boyunca sıralanmış. Hepsi kitaplarla dolu. Açmak istedim. Hepsi kilitli. Kitaplar ciltli. İngilizce, Fransızca ve Almanca. Hocalar bütün bu kitapları okudular mı? Üniversitede kalsam hepsini okumam gerekir mi? Zor iş diye düşündüm. Benliğimi bir karamsarlık kapladı. Gelecekten korktum. Kürsünün kapısı açıldı. Dönüp baktım. Geleni tanıyordum. Sınavlarda gözcülük yapardı. Laboratuarda deney yaparken hocaya yardım ederdi. Kimimiz doçent, kimimiz asistan olduğunu söylerdik. Sessiz ve soğuk bir insandı. Kırlaşmış saçları, çökük avurtları, eskimiş elbiseleri ile yorgun ve bezgin görünürdü. Ellerini lavaboda yıkadı. Mendili ile kuruladı. Ayaklarını sürüyerek bana yaklaştı. Elini uzattı. Tokalaştık.

- Kürsüye hoşgeldin. Ben Mahmut.
- Sağolun, ben Kemal.
- Hoca asistan aldığını söyledi. Kürsüyü teslim etmemi istedi.

Kürsüyü teslim almak düşüncesinden ürktüm. Hiç birşey diyemedim. Mahmut Bey, asma kata çıkan merdivenleri tırmandı. Aşağıda onu izledim. Bir masanın çekmecelerini açtı. Anahtarlar aldı. Aşağıya indi.

- Bu anahtarlar kitap dolaplarının. Bunlar da çelik dolapların. Çelik dolaplarda eski imtahan soruları var. tekrar asma kata çıktı. Elinde iki dosya ile ağır ağır indi.
- Bunlar gelen ve giden yazıların dosyaları.

Masaya bıraktı. Ezik ve yorgun, yukarı çıktı. Masama oturdum. Sigara yaktım. Kalktım. Kitap dolaplarını açmak istedim. İlk dolabı açtım. İngilizce bir kitap aldım. Okumaya başladım. Anladım ve sevindim.

- Mahmut Bey, nereden kağıt bulabilirim?
- Ben size bir iki tane vereyim. Dekanlıktan eksik malzemeleri isteyin.

Masadan kalktım. Asma katın merdivenlerini tırmandım. Mahmut Bey de kağıtlarla geldi. Merdvenin ortasında buluştuk. Kağıtları aldım ve masama döndüm. Okumaya devam ettim. Bilmediğim kelimeler çıktı. Kalktım, dolaplarda sözlük aradım. Bir Redhouse buldum. Sevindim. Sanki bir yardımcı bulmuştum. İstekle okumaya devam ettim. Bir süre sonra Mahmut Bey, daktiloda yazı yazmaya başladı. Makinanın tıkırtıları dikkatimi bozdu. Sesler, yüksek tavanlı odada yankı yapıyordu. Kalktım. odada dolaştım. Pencerenin önünde durdum. Boğaz'ı seyretmeye daldım. Şehir hatları vapurları gidip geliyordu. Şişman bir taka tembel tembel ilerliyordu. Kız Kulesi, yalnız ve sessiz, denizin ortasında öyle duruyordu. Asma kattan inen Mahmut Bey'in ayak sesleri ili irkildim. Masama oturdum. Mahmut bey, bir iskemle alıp yanıma geldi. Masanın öbür tarafına oturdu. Sigara paketini çıkardı. Bana da ikram etti. Sigaraları yaktım.

- Bu kürsünün derslerini kimden okudunuz?
- Nedim Bey ve Alman'dan.
- Nenim Bey'den korkar mıydınız?
- Kim korkmaz ki?
- Sınıftaki haline bakma. Çok neşeli, babacan bir hocadır. Gelsin göreceksin.
- Bir yıl Avrupa'da kalacakmış.
- Zannetmem, yakında gelir.
- Nazım Bey öyle söyledi.
- Aslında Nedim Bey profesör olacaktı bu kürsüye. Nazım Bey işini uydurdu ve prof oldu.
- Bu kürsüde çok asistan vardı, ne oldular?
- Nazım Bey gelince ayrıldılar. Nazım Bey'e dikkat et. Tehlikeli adamdır.
- Ne yapar ki?
- Zamanla anlarsın.

Koridordan ayak sesleri geldi. Nazım Bey içeri girdi.

- Odama döndüm. Mahmut Bey, asma katın korkuluğundan sarktı.
- Ne dedi?
- Bir iş verdi. İmtahan sorularını sıraya diz, dedi.

Mahmut Bey, masasına döndü. Daktiloda yazmaya başladı. odanın içini tıkırtılar kapladı yeniden. Makinadan yükseler sesler, Mahmut Bey'in ruh halini yansıtıyor gibiydi. İsteksiz ve kırgın.

Daktilonun sesinden çalışamadım. Eski sıraya koymaya karar verdim. Çelik dolabı açtım. Bir yığın sınav soru kağıdı. Soruları okudum. Birbirine benziyordu. demek bunun için Nedim Bey, ısrarla soru kağıtlarını geri isterdi. "Soru kağıdını, cevap kağıdına iğneleyin. Vermeyenin notunu ilan etmem", diye bas bas bağırırdı. Soru kağıtlarını tarih sırasına göre sıralamayabaşladım. Sıkıcı bir iş. Bir sigara yaktım. Pencereden Boğaz'ı seyretmeye başladım. Boğaz'ın güzelliği odadan aldı götürdü beni. Mahmut Bey'in sesiyle irkildim.

- İşte akademik hayata başladın kardeşim. Hayırlı olsun...

Ayağa kalktık.

- Mahmut, yazı bitmedi mi?
- Hayır Hocam.
- Gevezelik etme de yaz!

Beni azarlamış gibi utandım. Her tarafımı ateş bastı. Mahmut Bey hareketsiz duruyordu.

- Dolapların anahtarları nerede?

Telaşla verdim. Bir dolabı açtı. Bir kitap aldı, kilitledi, anahtarları verdi.

- Bunlar hep kilitli kalacak.
- Peki efendim.
Hızla odadan çıktı.
- Demedim mi? İnsanı hep azarlar böyle. Nedim Bey'in adamı olduğumu zanneder ve bana kızar. Sözde, Alman'ın onun için yazdığı Profesörlük Komisyonu Raporu'nun kopyasını Nedim Bey'e vermişim. Dedikodu, ama inanıyor.

Mahmut Bey, omuzları çökük, daha yorgun ve ezik, asma kata çıktı. Üzüldüm. Telefon çaldı, açtım.
- Ben Nazım. Odama gelir misin.
- Peki Hocam.
Nazım Bey'in kapısını vurdum. Buyrun, sesini işitince odasına girdim. Kapının yanında durdum.
- Buyrun Hocam.
- Mahmut'la yüzgöz olma. Ona dikkat et. Tembel ve dedikoducudur. Kürsüde olanları dışarıda anlatır. Daima iş ver ona.
- Peki Hocam.
- Olur efendim.
- Çelik dolapta eski imtahan soruları var. Senelre göre sıraya diz.
- Olur efendim.
- Odama döndüm. Mahmet Bey, asma katın korkuluğundan sarktı.
- Ne dedi?
- Bir iş verdi. İmtahan sorularını sıraya diz, dedi.

Mahmut Bey, masasına döndü. Daktiloda yazmaya başladı. Odanın içini tıkırtılar kapladı yeniden. Makinadan yükselen sesler, Mahmut Bey'in ruh halini yansıtıyor gibiydi. İsteksiz ve kırgın.

Daktilonun sesinden çalışamadım. Eski soruları koymaya karar verdim. Çelik dolabı açtım. Bir yığın sınav soru kağıdı. Soruları okudum. Birbirine benziyordu. Demek bunun için Nedim Bey, ısrarla soru kağıtlarını geri isterdi. "Soru kağıdını, cevap kağıdını iğneleyin. Vermeyenin notunu ilan etmem", diye bas bas bağırırdı. Soru kağıtlarını tarih sırasına göre sıralamaya başladım. Sıkıcı bir iş. Bir sigara yaktım. Pencereden Boğaz'ı seyretmeye başladım. Boğaz'ın güzelliği odadan aldı götürdü beni. Mahmut Bey'in sesiyle irkildim.
- İşte akademik hayata başladın kardeşim. hayırlı olsun...

Hasan ÖZKILIÇ

KUŞ BORANI

Öyküler

İNSANCIL

TOHUM

ses mi renk mi koku mu
çekirdeğinde gizil su

taş mı kuş mu çiçek mi
akrep mi yoksa
yüreğinde cehennemi

yol koşmalar üzerinde bir hançerin
köprülerle ısırgan gömleği
yersel göksel

bir hücreydi geldiği
şarkısız bahçe
dolanarak karanlıklara
deniz dipleri dersine dağ
gittiği mi kristal saray

gökyüzü tümden sığar gibi
bir ceviz kabuğuna
tohum işte bir gizem

zamanı dokuyan sularla
ya tek ağaç yabanıl
ya bir orman honalı

Hüseyin TOPÇUGİL

GÜRCÜ YÖNETMEN ALEKSANDRE KANTARİA VE REFİK ERDURAN İLE
TİYATRO ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Mustafa YAKUT

1999 ilkbahar sezonunda, ünlü Gürcü yönetmen Aleksandre Kantaria, Refik Erdura'ın yazdığı "Yemenimin Uçları" adlı oyunu İstanbul Devlet Tiyatrosu'ndasahneye koyma projesini gerçekleştirdi. Böylece alışlagelmişin tersine, yabancı bir yönetmen yerli bir oyunu yorumlamış oldu. Refik Erduran'ın girişimleri, 1959 doğumlu, genç yönetmen A. Kantaria'nın Türkiye'ye gelmesinde oldukça etkili oldu. Gürcüstan - Türkiye Bilimsel - Kültürel ilişkiler Derneği Başkanı Doç. Lia Çlaidze de bu ilişkinin kurulmasında önemli rol oynadı.

Şimdi A. Kantaria ile yaptığımız söyleşiye geçiyoruz.

- Sayın Kantaria, Mart 1998'de, Atatürk Havalimanı'nda Refik Erduran ile birlikte sizi karşıladığımızda, yani Türkiye'ye ilk gelişinizde neler hissettiniz?

- Öncelikle benim için sevindirici olan, havaalanında beni Gürcülerin karşılaması oldu. Buradaki Gürcülerde büyük bir sıcaklık ve sevgi hissettim. Bende aynı duygular içindeydim. Havaalanında, karşımda özellikle sizi gördüm ve sizinle Gürcüce konuşmaya başladım. Bu benim için çok mutluluk verici. Projemize gelince, bunu, daha önce bir gazeteyle yaptığım röportajda da belirtmiştim. Kültürel ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesine yönelik olarak benim Türkiye'ye gelmem, daha doğrusu bir Gürcü rejisörün Türkiye'ye, İstanbul'a gelmesi, R. Erduran'ın inisiyatifiyle ve Çveneburi dergisinin aracılığı ve yardımıyla gerçekleşti.

Bunun çok iyi bir gelişme olduğuna inanıyorum. İlk geliş değil elbette, ama ilk adımlardır. Daha sonra daha ciddi adımlar da atılacaktır. Kültürel birliktelik her zaman politik birliktelikllerden daha sağlamdır. Çünkü, politik dostluklar havaya bağlıdır. Bugün politikacıların birlikte olması gerekiyorsa birliktedirler. Kültürel birliktelikllerden durum farklıdır. Eğer kültürel dostluk başlarsa sonuna kadar devam eder, yani kalıcıdır.

-Aralık 1998'de, yani ikinci gelişinizde proje somutlaştı. Bu proje ve "Yemenimin Uçları" adlı oyun hakkında neler söyleceksiniz?

Bu oyunu bana, Tbilisi'ye gönderdiler. Gürcüceye çevrildi, okudum. Konuşunu beğendim; Türk halkıyla ve Türkiye'nin problemleri ile ilgili görünüyor olması aslında tehlikeli bir durumdu. Ama ben burada toplumsal bir problem gördüğüm için kabul ettim; sadece kadının problemi söz konusu olsaydı, başka bir şey göremeseydim tabii ki benim sahneye koyacağım bir oyun olmazdı. Burada insanın psikolojik durumları işlenmişti ve bunlar her ulusta olabilecek problemlerdi. Örneğin yalnızlık duygusu, bir şeye ait olmama duygusu... Bunlar yüzyılımızın sonlarında çok şiddetli hissedilen duygular. Birbirimizi kaybediyoruz, birbirimizle pek ilgilenmiyoruz, hepimiz kendi içimize kapanık yaşıyoruz. Böyle bir problem var ve bu yüzden ben de bu malzemeden kendi yorumumla bir oyun oluşturabileceğime karar verdim. Bunun, bir Türk oyunu olmayacağını, bir Türk oyununu da sahneye koyamayacağımı: oyunda gördüğüm ana fikrin benim yöntemlerimle yorumlanışı olacağını da yazarına söyledim. Bu konuda anlaştık ve böylece başladık.

- Türkiye'de başka projeler var mı? Gürcüstan'daki ve diğer ülkelerdeki çalışmalarınız arasında nasıl bir yere koymayı düşünüyorsunuz?

- Eğer doğru ise, çünkü ne derecede doğru olduğunu bilemiyorum. Refik Bey altı bölümlük bir dizi çekmeye karar vermiş. Yani ATV televizyonunun siparişi ile "Yemenimin Uçları" adlı oyunun teması esas alınarak, tabii ki bu konu biraz daha geliştirilerek ve kahramanları artırılarak dizi film çekilecek. Eğer filmin çekimi gerçekleştirilirse, elbetteki bu ciddi bir proje olur ve diğer ülkelerdeki, hatta Gürcüstan'daki projelerimi bile ikinci plana alabilirim. Bir kısım çekimler Tbilisi'de de gerçekleşebilir.

- Gürcü tiyatrosu hakkında genel bilgi verir misiniz?

- Gürcü tiyatrosunun tarihi Milat'tan önceki tarihlere dayanır. Bunu aktarmak çok uzun süreceğinden ben kısaca anlatmaya çalışayım: Binlerce savaştan dolayı tiyatro bir süre yok olur. Sonra tekrar toparlanır. Özellikle halk gösterileri şeklinde ortaya çıkar.

Profesyonel tiyatro ise 18. yüzyılda II. Erekle döneminde oluştu. Daha sonra bu kadro savaşta öldü. İlia Çavçavadze. Akaki Tzeretei zamanında tekrar canlandı. 19. yüzyılda bazı hareketlenmeler görüldü. Ancak dünyaca kabul edilen hareketlenmeler 1922 yılından itibaren gerçekleşti. Kote Marcanişvili, Sandro Ahmeteli gibi tanınmış rejisörler Gürcü tiyatrosunun başına geçtiler. Yani Gürcü tiyatrosunun kendi kökleri, gelenekleri, okulu var.

Gürcüstan tiyatrosunda birçok ünlü oyuncu ve rejisör ismi saymak mümkün. Günümüz Gürcü tiyatrosuna gelince, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının getir-

diği ekonomik sıkıntılar tiyatroyu da etkilemesine karşın, tiyatro işlevini korumayı başardı. Çünkü biz Gürcülerde sanatçılık ruhu var. Bu yüzden Gürcü tiyatrosunun bugün ciddi ve yüksek düzeyde olduğuna inanıyorum. Gürcüstan'da rejisörlük okulu da var. Bu okul, oyuncuların eğtiminde önemli rol oynamaktadır: bildiğim kadarıyla Türkiye'de böyle bir okul yok. Olmadığı için de oyuncular daha sonra rejisör oluyorlar ve bu yüzden oyuncuların eğitimi eksik kalmaktadır. Türkiye'de her şey yeteneğe bağlanmaktadır, yetenekli olan bir oyuncu kendi çabası ile bir yerlere gelmektedir. Bu konuda bir metot, pedagojik eğitim, rejisörlük disiplini, rejisörlük rejimi kısacası rejisörlük okulu yoktur. Gürcüler, Türk tiyatrosuna bu yönlerden önemli katkılarda bulunabilirler. Türk tiyatrosunun da yetenekli oyuncuları var ve bu karşılıklı ilişkilerin Türk tiyatrosuna yararlı olabileceğine inanıyorum. Gürcü tiyatrosunda bugün Robert Sturua, Temur Çheldze gibi ve ayrıca birçok genç, değerli rejisörler çalışmaktadır. Gürcü tiyatrosunun çağdaş bir seviyede olduğunu, ilginç proje ve perspektiflerinin var olduğunu düşünüyorum.

- Türk tiyatrosu hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?

Türk tiyatrosu hakkında ayrıntılı bir bilgim yok. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türk tiyatrosunun da sultanlar zamanına dayandığını biliyorum. Ama günümüz Türk tiyatrosunda gördüğüm oyunlardan yola çıkarak şunu söyleyeblir ki çok ilginç oyunlar olduğu gibi seyircisi de var.

- Gürcüstan'daki tiyatro çalışmalarınız; Tbilisi'de oturuyorsunuz, Telavi'de çalışıyorsunuz, diğer çalışmalarınız nasıl gidiyor?

- Eskiden Tbilisi'de Ahmeteli Tiyatrosu'nun sanat yönetmeni olarak çalışıyordum. Şimdi Telavi Tiyatrosu sanat yönetmeniyim. Buna paralel olarak Tiyatro Enstitüsü pedagoguyum, öğrencilerim var. Tbilisi'de yaşıyorum, ama Telavi'de de evim var. Kimi zaman orada, kimi zaman buradayım. Tbilisi ile Telavi arası iki saatlik yol. İstanbul şartlarında düşünürsek pek de uzak sayılmaz. Ama Tbilisili olarak düşünürsek uzak sayılır. Yani Telavi'de çalışıyorum, provalar devam ediyor. Şu anda orada başka bir rejisör çalıştığından rahat gelebildim Türkiye'ye: öğrencilerim sınavlara hazırlanıyorlar bugünlerde. Gittiğimde yeniden, beni bekleyen işlerle uğraşacağım. Kısacası benim Gürcüstan'daki görevim öğrencileri yetiştirmek ve tiyatronun sanat yönetmenliğini yapmak.

- Şimdiye kadar kaç yapıt sahnelediniz? Örnekler verir misiniz?

Klasiklerin dışında genelde Gürcü yazarların oyunlarını sahneledim; özellikle Rezo İnanişvili'nin eserlerini. Otar Çheidze, Guram Goçanaşvili gibi çağdaş Gürcü yazarlarının eserlerini de sahneledim. Artur Miller'in "Köprüden Görünüş"ünü, Schiller'in "Haydutlar"ını Litvanya'da sahneye koydum. Shakespeare'in "II. Richard"ını Gürcüstan'da sahneye koydum. 17-18 yıldır tiyatroda çalışıyorum, tümü şu anda aklıma gelmiyor, saysam da uzun sürer. Hem klasiklerden hem de yaşayan Gürcü, Rus ve başka yabancı yazarların oyunlarından 30 kadar eser sahneledim.

- 1981 yılında "Folklor Tiyatrosu"nu kurdunuz; bilgi verir misiniz?

- 1981 yılı Sovyet dönemi idi. Okulu yeni bitirmiştim. O zamanlar Gürcüstan'da folklora karşı büyük bir ilgi vardı: bazı tanınmış folklorcular dağlara, Acara'ya, Hevsureti'ye, Mtianeti'ye gidiyorlardı ve buralardan folklor malzemeleri toplayarak Tbilisi'ye dönüyorlardı. Tbilisi'de geceler düzenleyip halk şairlerini çağırıyorlardı. Bunun üzerine "Folklar Tiyatrosu" kurma düşüncesi gelişti. Birkaç arkadaşla toplanıp "Folklor Tiyatrosu" kurmaya karar verdik. O zamanlar tiyatro kurmak para olsa da kolay değildi. İzin almak çok zordu. İlk önce Filarmoni temelinde bu grubu oluşturduk. Yazar Guram Goçanaşvili'nin yardımıyla efsanevi bir Gürcü kahraman üzerine bir oyun sahneledik. Sonra, yine bazı projelerimiz vardı, ama bu Folklor Tiyatrosu ancak bir yıl varlığını sürdürebildi, çünkü bu tiyatro Komünist Partisi'nin hoşuna gitmedi ve bize engel oldular, biz de dağılmak zorunda kaldık. Beni başka bir tiyatroya sanat yönetmeniolarak gönderdiler. Kısacası, bu tiyatro kısa bir süre var olabildi.

Hangi ödülleri aldınız?

Okulu bitirdiğimden beri birçok ödül aldım. Hepsini saymam zor. Sezonun en iyi oyunları, sezonun en iyi rejileri. Bu ödülleri birçok kez, 5-6 kez aldım, hatırlamıyorum. Daha büyük ödüllere gelince 1983 ve 1995'te iki kez Gürcüstan Devlet Ödülü, 1992'de Sandro Ahmeteli Ödülü'nü aldım. Bir de "Sanat Emektarı Ödülü" aldım. Tüm bunlar Sovyetler zamanında idi. Şimdi bu tür ödüller pek sık verilmiyor.

- Yurtdışında hangi ödülleri aldınız?

- Yurtdışında festivallere gidiyorduk. Oyunlarımız yarışmalarda ödüller kazandı. Almanya, Estonya, Hırvatistan ve Mısır uluslararası tiyatro festivallerinde en önemli ödüller oyunlarımıza verildi.

- Oyunculuk dersleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

- Oyunculuk desleri verdiğim öğrenciler bugünlerde tatildeler. Olağan bir şekilde sürüyor. Bu benim üçüncü öğrenci grubum. Bizde4 yıllık oyunculuk eğitimi ve 5 yıllık da rejisörlük eğitimi verilir. Şu anda hem rejisörlere, hem de oyunculara dersler veriyorum. Oyunculukla ilgili teorik dersler veriyorum. Üçüncü sınıftan itibaren bir oyun sahnelemeye başlıyoruz. Dördüncü sınıfta da kendileri sürdürüyorlar. Daha sonra da değişik tiyatrolarda görev alıyorlar.

- Aileniz hakkında da bilgi alarak söyleşimizi bitirelim isterseniz.

Eşim tiyatro uzmanıdır. Adı Marika. Tiyatro ile ilgili yazılar, eleştiriler yazıyor. Bizde böyle bir meslek de var. Ayrıca enstitüde dersler veriyor. Öğrenciliğimizde, enstitüde birlikte öğrenim gördük. 15 yaşında bir oğlumuz var, adı Giorgi, bir yıl sonra liseyi bitirecek, Henüz ne olacağına karar veremedi, ancak bazen tiyatro rejisörü, bazen de gazeteci olmak istiyor. Futbol

da oynuyor. Bu kadar, küçük bir ailemiz var!

- Küçük ama iyi bir aile! Yaklaşık iki aydır buradasınız. Kısa zamanda kavuşmanızı diliyorum, Söyleşiiçin çok teşekkür ederim.

- Ben de teşekkür ederim.

Refik Erduran ile söyleşi:

- Sayın Refik Erduran, "1985'lerden beri gelen tanışıklığımız ve ortak çabalarımız, A, Kantaria'nın Türkiye'ye gelmesiyle, Gürcü tiyatrosu ile Türk tiyatrosu arasındaki etkileşim konusunda önemli meyvesini vermiş oldu." diyebilir miyiz?

-Sanıyorum bu ilk somut meyve oluyor, ama sonuncu olmayacak. Umarım, Türkiye ile Gürcüstan arasında, özellikle tiyatro, ama genelde kültür alanında çok verimli bir işbirliğinin başlangıcına bir katkı sağlar.

- Gürcü tiyatrosu hakkında geniş bilgi sahibi olduğunuzu biliyoruz. On yıl kadar önce Tbilisi'ye UluslararasıTiyatro Kongresi'ne gitmiştiniz. İsterseniz oradan başlayalım.

- Evet, epeyce bir zaman oluyor, ama aklımızda taptaze bir anı gibi durmakta. Doğrusu Tbilisi'ye gittiğimde, Gürcü tiyatrosu üstüne pek bilgili değildim. Benim için çok tatlı bir süpriz oldu. Birçok oyun gördüm. Her biri, ama istisnasız her biri, son derece düzeyli, etkili, hem aydın denilen kişiler tarafından, hem de halk kitleleri açısından çok olumlu, çok büyük bir ilgi ile karşılanacak ve karşılanmakta olan çarpıcı sanat ürünleri idi. Oradan hayran ayrıldım doğrusunu isterseniz ve daha o zamandan, ilk fırsatta Türkiye ile Gürcüstan arasında bir "Tiyatro Köprüsü" kurulmalı dedim.

- Bir yazınızda, Tbilisi'nin, tiyatro açısından, Londra, Paris, New York gibi kentlerle aşık atabilecek düzeyde olduğunu belirtmiştiniz. Bunu biraz açar mısınız?

- Londra'da, Paris'te, New York'ta ve başka Amerika kentlerinde, Avrupa'nın diğer merkezlerinde, Almanya'da, İsveç'te, Çek Cumhuriyeti'nde, Macaristan'da ve Rusya'da pek çok oyun görme fırsatı buldum. Japonya'da bile bir hayli oyun gördüm. Türkiye'de tabii ki ömrüm tiyatro izlemekle geçti. Bütün bu deneyimlerimin çerçevesinde ve o ölçüler içinde, Gürcü tiyatrosunun birinci planda olduğunu, yani en üst düzeyde bir tiyatro olduğunu kesinlikle söyleyebilirim.

- Gürcüstan'daki ve Türkiye'deki tiyatro rejisörlüğü hakkında bir değerlendirme yapabilirmisiniz?

- Gürcüstan'da tiyatro rejisörlüğü eğitimi var. Türkiye'de ne yazık ki yok. Sonuç, oradaki sahneleme düzeyi genellikle bizdekinden yüksek. Fırsat buldukça Gürcü yönetmenleri konuk etmek, bu konudaki noksanımızı bir ölçüde gidermeye çalışmanın bir yolu olabilir.

- Türkiye Bölüm Başkanı olduğunuz ITI'nın (Uluslararası Tiyatro Enstitüsü) etkinlikleri ve konumuzla yani Gürcü tiyatrosuyla ilgisi nedir?

- ITI, adı üstünde, uluslararasında tiyatro köprüleri kurmakla görevlidir. Son zamanlarda bu görevi daha yaygın ve etkin biçimde yerine getirmeye çalışmaktayız. Rusya, Macaristan, ABD gibi ülkelerdeki tiyatro kuruluşlarıyla oyun metni ve prodüksiyon değiş tokuşu konusunda anlaşmalara vardık. Şimdi listeye Gürcüstan'ı eklemek istiyoruz. Gürcü dostlarımızın Türk tiyatrosuna ilgi göstermesi bu niyetin gerçekleşmesini kolaylaştırır.

- Türk tiyatro yapıtlarının, Gürcü rejisörler yönetiminde uluslararası festivallere katılması projenizle ilgili bilgi verir misiniz?

- İşbirliği anlaşmasına vardığımız ülkelerle uygulanacak programlar umduğumuz başarılar ulaşırsa karşılıklı festivaller düzenlenecek. Rusya'da "Türk Oyunları Festivale". Türkiye'de "Rus Oyunları Festivali" düzenlenmesi gibi... O aşamalarda beğenilen oyunların ortak girişimle başka ülkelerdeki uluslararası festivallere gönderilmeleri de gündemde. Türk oyun metinleriyle Gürcü rejisörlerin buluşmasından kaynaklanacak ürünlerin bu tür sanat panayırlarında çok tutulacağını düşünüyorum.

- Aleksandre Kantaria ile başka projeleriniz var mı?

Aleksandre Kantaria'nın yönetmenliğini çok beğendim, kendisini insan olarak da çok sevdim. Gerçi ilk işbirliğimiz için "Yemenimin Uçları" adlı oyunumun seçilmesi bir bakıma yanlış oldu. Çünkü türkülerimiz üstüne kurulu, çok "yerli" bir oyun o. Sayın Kantaria "yerli" boyutu hemen tümüyle dışlayıp evrensele yönelik bir çalışma yaptı. Ama sonuç yine de çok başarılı oldu. Uygun bir oyun yazdığımda kendisiyle yeniden işbirliği yapmak isterim. Ayrıca televizyon alanında da çok başarılı olduğunu duydum. Ekranlarımızda yayımlanacak bir dizinin onun yönetmenliği ile çekilmesini önereceğim.

- "Yemenimin Uçları"nın 2 Şubat'ta prömiyeri yapıldı. Neler söyleyeceksiniz?

"Yemenimin Uçlar"nda salon doluyor ve ayakta alkışlanıyor. Yukarıda belirttiğim yanlışımıza karşın insanüstü bir çabayla kısa sürede bu sonucu yaratan Kantaria dostuma şükran borcum var.

- Teşekkür ederim.

Ben de teşekkür ederim.

KIPIRDA
Yıldızlı bir dünyaya
yalnız gidemezsin.
Yıldızlı bir dünya için
İnsancıl'ın
yürüyüşüne katıl.

ÖYKÜ

KUTLAMA

Özgürel ÖZDEMİR

Salondaki kalabalık, Birinci Geleneksel Altın Kalem Ödüllerinin dağıtılacağı tören için toplanmıştı. Kalabalığı oluşturanlar, en azından bir mansiyon almadan ayrılmayacaklardı buradan. Yani, boş yoktu.

Ödül alacak olanların çağrılacağı sahnenin gerisine, fon olarak yaldızlı bir pano yerleştirilmiş, ortaya kürsüyle mikrofon konmuş, onların önüne de çiçekler dizilmişti.

Gecenin iki sunucusundan biri, iki kelimeyi bir araya getiremeyen, parıltılı, dekolteli bir kızcağız, diğeri, smokini, papyonu ve vıcık vıcık jölelenmiş diken saçlarıyla cilalalanmış kalasa benzer bir oğlandı. Kız, sık sık ne söyleyeceğini unutuyor, şaşkınlığından dudaklarına takılmış silikonları bir türlü toparlayamıyor, sürekli sırıtarak porselen dişlerini sergiliyordu. Töreni düzenleyenler, kızın derin yırtmacının ve göğüs niyetine taşıdığı iri silikonların durumu kurtadığını sanarak, züğürt tesellisi buluyorlardı. Oğlan desen, ağzı laf yapmak şöyle dursun, sadece dekoratif bir unsur olarak düşünülmüşe benziyordu.

Kalabalığın arasında, ünlü yazar Yanar Döner de vardı. Son kitabıyla Altın Kalem Ödülüne layık görülmüştü. Kitap, arka kapak tanıtımını yazanların deyişiyle, "Yanar Döner'in özyaşamöyküsel tanıklıklarını ve en kişisel itiraflarını" içeriyordu.

Yanar Döner, söz konusu kitabında, 'bir zamanlar' inandığı bütün değerlerin geçersizliğini sonunda anladığını, o dönem yürekten benimsemiş olduğu ideallerin 'yaşam karşısında eriyip gittiğini' yazıyordu:

"...O zamanlar çok gençtim, toydum. Sosyalizm filan gibi bir takım yanlış ideolojilere kapılmış, bütün insanların eşit, özgür olabileceği masalına inanmıştım. Bu yüzden, başıma bir sürü bela açılmıştı. Ne kadar boş kafalıymışım. Şimdi kafam ve cebim oldukça dolu. Kendi kendime diyorum ki, be hey sersem, sana ne insanların eşitsizliğinden, sefalet ve felaketlerinden! Bazı kişilerin diğerleriden ayrıcalıklı olması kaçınılmaz bir şeydir, bunu öğrendim ve kabullendim. İnsanlar sefalet içinde yaşıyorlarsa, bu da yaşam biçimine ilişkin bir seçim olarak değerlendirilmelidir. Eski ve yeni dünya düzeni, böyle gidecek. Tarihsel akışı biz mi değiştireceğiz? Zaten tarihin de sonu gelmiş diyorlar, ki doğrudur, her şey bitmiştir artık. Elveda proleterya! Ah, ah! Bu derin gerçekleri kavramadan önce, dogmatik fikirlerin esiri olmuştum. Kandırılmıştım, dış mihrakların oyununa gelmiştim. Allahım, nasıl o kadar saf olabilmiştim!"

Yanar Döner, ödülünü almak için çağırılmayı beklerken, çok gergindi. Bir an, burada hiç bulunmamış olmayı bile istedi, hayıflanarak. *"Ne yapıyorum ben? Salonda toplanmış şu kaz sürüsü, tören saçmalıkları... Ne kadar anlamsız. Çok kolaymış her şey. Geçmişte bağlandığın değerlere küfret, sonra da bunu pazarla."*

Neyse ki kendini toparladı: *"Kendine gel yahu! Alman için o kadar uğraştığın ödül birazdan ellerinde olacak. Geçmişin de, buradaki sersemlerin de canı cehenneme. Önemli olan sensin. Oyunu kuralına göre oynadın ve kazandın. Daha ne istiyorsun?"* diye, hayalinde kendisini azarladıktan sonra, her zamanki timsah gülümsemesini suratına oturttu. Smokinin içinde biraz daha terledikten sonra, sıra ona geldi. Sunucu kız, adını okudu.

Yanar Döner, heyecan içinde sahnenin basamaklarını tırmanmaya başladı. Sanki her şey, filmlerdeki ağır çekim sahneler gibiydi: Vee müzik, vee ışıklar, vee alkışlar, alkışlar... Derken, mikrofondan çıkan çarpma sesi, birbirine karışan eller... Hay aksi, oysa kendi kendine o kadar da prova yapmıştı.

"Ödülü al, tokalaş, hayır, önce tokalaş sonra... hay allah kahretmesin, gülümse, hadi gülümse. Teşekkür konuşması... Konuş."

Yanar Döner, mikrofonun başına geçti, ödülü artık elindeydi.

"İşte bütün salon bana bakıyor. Beni dinliyorlar."

Ağzını açtığında, seyircilerden birinin yüzü, nereden çıktığı belirsiz bir spot ışığıyla aydınlanıverdi. Geçmişten gelen, çok iyi tanıdığı bir yüzdü bu. Onu görmek, Yanar Döner'in üzerinde soğuk duş etkisi yapmıştı.

"Ama... onun... burada olması imkansız! Deliriyor muyum? Hayır, benzerlik olamaz. Bu O!"

Onu en son, yıllar önce bir sabah, okuduğu gazetenin ilk sayfasındaki siyah beyaz bir fotoğrafta görmüştü. Vurulmuş, kendi kanının içinde yatarken. Kan göllenmiş, kaldırım taşlarının arasından akıyordu. O zaman da şimdiki kadar şaşırmıştı:

"Daha dün kantinde rastlamıştım ona. Çay içmiş, konuşmuştuk. Alçaklar! katiller!"

Cinayeti protesto etmek için yürüyüş düzenlemişlerdi. Yanar Döner, en öndeydi. Sesi kısılana kadar slogan atmış, yumrukları sıkılı, yürümüştü.

'Orada olmaması gereken' eski dost, seyircilerin arasında sahneye doğru ilerliyor, basamakları çıkıyordu. Genç yüzünde canlılık belirten hiçbir renk yoktu.

Yanar Döner, mikrofonun başında, ağzı açık, öylece donakalmıştı. Seyirciler hiçbir şey anlamadan alkışlıyorlar, konuşmasını bekliyorlardı. Salonda fısıldaşmalar başlamıştı:

"Ne oldu buna yahu?"

"Heyecandan dili tutuldu herhalde. Kolay mı, bu ödüllü almak için az mı yırtındı."

Silikonlu dudaklar, boş yere fısıldıyordu:

"Yanar Bey, n'oldu? Ay, iyi misiniz?"

Yanar, hiçbir şey görmüyor, duymuyordu. Seyirciler, sahnedekiler silinip yok olmuşlardı sanki. Sadece O...

"Bana doğru geliyor. Göğsündeki üç kurşun deliğini seçebiliyorum. Teni, dudakları bembeyaz. Sadece gözleri canlı, inanılmayacak kadar canlı."

Eski dostu, Yanar Döner'in yanı başındaydı şimdi. Gözlerinde alaycı parıltılarla yazarın gözlerinin içine baktı, sağ elini tokalaşmak ister gibi uzattı. Uzaktan geliyormuş gibi puslu, ama karşısındakinin kulaklarında patlayan bir sesle:

"Tebrik ederim." dedi.

Yanar Döner, dehşetten felç olmuş gibiydi, ödülünü elinden düşürdü. Kendisi de külçe gibi ağır, yığılıp kaldı.

YARILMA

Yarılmadığım an yok gibidir
Duygusuz sözcüklere bulanır
gündüzlerim
Akşamsa, geceyse zaman
Kayan yıldız sesine, kıyısız dalgalara
uzanır kulaklarım
Janus değilim ben : Benzemez yüzüm
diğerime
Şimdinin kırılgan dalına konsa da geçmişin
kuşları
Harcadığım tarihim ışımaz geleceğe

Ah sen ! Yitirilen özne, şizofren bilinç
Yarık aynada parçalanan suret
Düğümler çözmekle geçerken ömrün
hiçbir kılıç işlemez kendi düğümüne

Ah sen ! Kuşlarla dostluğu yücelten meczup
boşuna didinmen : Mavinin çok uzağında

cübbenin rengi
Haklısınız : Denge adamına yakışmaz bu
yürek
bir yabani av hayvanı gibi kıstırılıp deşilmeli
deşilmeli durmadan : Ne kadar aşk irini,
kangren
yalnızlık, çürümüş imge varsa atılmalı

Dalgınlık. Perşembeymiş duruşmamı varmış
Az önce buradaydı yasalarım, dosyalarım
Cübbem : Yitik
Ya ben : Nededeyim ?

Mehmet Akif TUTUMLU

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Nisan Cumartesi

İlk yaz geldi mi...

Bu yıl kış sert geçmedi. Kar bile şöyle bir göründü, sonra hızla çekti gitti. Tabii bütün bunları İstanbul için söylüyorum.

Mevsimler böyle gelip geçecek işte... Şimdi bir şey söyleyeceğim ama çekiniyorum. Hani büyük lokma ye, büyük laf etme derler ya... yaşamak için ciddi mücadele verenleri, biraz şaşkınlıkla, biraz hayranlıkla izliyorum. Genç insanların bu mücadelesini anlıyorum ama, bencileyin yaşını başını almışları bir türlü anlayamıyorum.

Sorun şu. Sıksan sıksan şu dünyada kaç yıl yaşayacaksın. Bin yıl yaşayacak değilsin ya... Eğri büğru, eciş bücüş yüz yıl yaşamanın ne anlamı var. Ha, anlarım, hayat güzeldir, eziyet, horlanma, kalleşlik yoktur... yaşamak güzeldir... o zaman yaşa.

Zengin değilsen, uzun boylu yaşayacaksın da n'olacak.

Yaşlılıkta yoksulluk, rezilliktir.

Kendi payıma, yaşamak... bir gün daha fazla yaşamak için mücadele etmedim. 56 yaşına nasıl ulaştım, ona da şaşıyorum.

Büyük laf etme derken söylemek istediğim şu. Yaşamak için mücadele etmeye de hiç niyetim yok. Her sabah kalktıkta, "Eh" diyorum, "bugün de devam edeceğim"

Antik dönemde şöyle derlermiş, "En iyisi doğmamış olamaktır, olabildiğince erken ölmek ondan sonra gelir"

Soru. Peki, kendini niye öldür müyorsun. Kendini öldürmenin bir anlamı olmalı. Geçen gün **insancıl**'da arkadaşlarla konuştum. Şöyle dedim, n'aptıysak devrimcileri, birlikte mücadele noktasına getiremedik. Acaba, bir manifosto... bir protesto yayınlayıp kendimi öldürsem, etkili olur mu.

Arkadaşlardan biri bile etkili olur demedi.

Tabii, sonra kendime güldüm. Bu, kendini önemsemenin bönce bir duygusuydu. Sağlığımında önemsemediler beni. Hiç ciddiye almadılar. Öldükte niye önemsesinler, niye ciddiye alsınlar.

Şimdi şunu söylemeliyim. Toplumu kavrayan... sorgulayan... hisseden... insanı bilen bir bilincin varsa, mutlu olamazsın bu dünyada. Sözgelimi, insanlar yoksulluk içinde kıvranırken, bir başkasının villalarda yaşamasını aklım almıyor.

Adam yoksulluğu görüyor, ama zenginliğe devam ediyor. Ben bu işi anlayamadım. Adam, bilimin bütün verilerini kullanıyor hayatında ama, toplumsal bilimin verilerini kullanmıyor. Bugün, insanlığın vardığı ekonomik düzey, bütün insanların esenlikli yaşamasını sağlayabilecek durumda. Ama toplumsal adalet yok.

Bütün bunlardan sonra şuna geliyorum. Toplumu kavrayan... sorgulayan... hisseden... insanı bilen gençlerin, biz yaşlılara hiç aldırmadan örgütlenip, bizim yapamadığımızı yapmaları gerekiyor. Yoksa son derece mutsuz olurlar bencileyin.

Şu bilinmeli. Mahkemeli, jandarmalı, polisli,noterli, bankalı bir dünya... silahların üretildiği bir dünya insan için değildir.

Mahkemeler, polisler, jandarmalar, silahlar kimin için. Bizi yok edecek... haklarımızı alacak... esenliğimiz bozacak başka varlıklar mı var. Bütün bunlar onlar için mi.

Yazıktır insanın insana ettiği. Bir dilim ekmeği, onurluca paylaşamayan bir varlığa insan denirse tabii.

Milyonlarca yıl sonra yontulmuş taştan bilgisayarak geldik ama, o varlığı insan yapamadık.

Böyle bir dünyada çok yaşamak daha çok üzülmek değil mi.

10 Nisan Cumartesi

Dün, İstanbul Üniversitesi Öğrenci Kültür Merkezi'nde aydınlanma üstüne bir konferans verdim.

Güzel oldu.

Kitaplara göre aydınlanmanın n'olduğunu anlatmadım. Aydınlanma üstüne benim savlarım var, onları anlattım. Konuşmama şöyle başladım. "Birgün evinizde yangın çıktı. Siz yangını söndürmek için harekete geçerken komşunuzda da yangın çıktı. Önce evinizdeki yangını söndürüp, sonra komşuya yardıma mı gidersiniz. Yoksa önce komşunuza mı yardım edersiniz"

Herkez önce kendi evindeki yangını söndüreceğini söyledi. İşte biz böyle yaşıyoruz. Çoğunluk böyle yaşıyor. Tabii kendi evindeki yangını değil, komşudaki yangını söndürmek için mücadele edenler var. Ama çok az.

Biz genelde bu duruma... önce kendimizi kurtarma derkesine nasıl düştük... Bunu anlattım.

Konferans sürecinde iş şu noktaya geldi. Nerden başlayacağız. Bu konuda somut iki örnek var. Onu anlattım. Bunu sizin de bilmenizi istiyorum.

Birincisi. Evrensel Kültür, Adnan Özyalçıner'in yönetiminde Öykü Atelyesi, Kemal Özer'in yönetiminde Şiir Atelyesi açmış, burda genç insanlara seminer veriliyor.

Ben de geçen hafta orda, sanatın kökeni, daha sonra sanatın şiir, tiyatro, öykü, roman biçimine nasıl dönüştüğünü örneklerle anlattım. Bu, bütün kültür merkezlerine örnek olsun. Kültür merkezleri tezelden böyle seminerler başlatmalı.

İkincisi. Seminerden sonra bir oyun vardı. **Gülsuyu Anadolu Sahnesi**, Mehmet Esatoğlu'nun yazıp yönettiği **Vur Bakalım Ne Olacak** adlı oyunu oynadı. Burda önemli olan nokta, **Gülsuyu Anadolu Sahnesi** oyuncularının, Gülsuyu'nda oturuyor olmaları. Gülsuyu'nda oturan... alışan insanlar **Gülsuyu Anadolu Sahnesi** oyuncuları.

Burda yöntem şu. Ben gidip Gülsuyu'nda oyun oynamayacağım. Ben, bu işi Gülsuyu'nda oturan insanlarla yapacağım.

Her bölge kendi şairini, kendi yazarını, kendi oyuncusunu, kendi ressamını çıkarmalı.

İşte aydınlanma hareketini başlatmak için iki temel nokta... daha ne duruyorsunuz. Şunu da söyleyeyim. Bursa'da oturan bir küme genç insan Özgür Üniversite'yi Bursa'da açmak için harekete geçti.

20 Nisan Salı

Seçim sonuçları şunu gösterdi. Türkiye halkı, eşitlikçi, demokratik, özgürlükçü bir ülke istemiyor. Buna şaşmamak gerekir. Dünyanın her yerinde halk, günlük düşünür. Gelecek tasarımı bile günlükle sınırlıdır. Burdan bakıldıkta Türkiye'de halk, yıllardır ciddi bir güvensiz ortamda yaşadı... yaşatıldı. İşte bu sonuç, güvensizlik, halkı, büyük ölçüde otoriter MHP'ye döndürdü.

Halkın söylediği şu. Demokrasiymiş, özgürlükmüş, eşitlikmiş, bırak bunları, önce benim güvenliğimi sağla.

Türkiye'de seçime giren sol partiler, halkın bu endişesini dikkate almadı. Bir de şu var. Türkiye'de halkın büyük çoğunluğu sağ görüşlüdür. Bu görüş, seçimden seçime verilen mücadeleyle değiştirilmez.

Şimdi MHP, ciddi bir olgu olarak önümüzde duruyor. Tabii yüksek bir özbenlik duygusuyla. Bu duygunun etkisiyle Türkiye halkının milliyetçi - Turancı olduğu sanısına düşerlerse ciddi rahatsızlıklar yaşanır ülkede.

Sol bu durumda n'apmalı. Bunu söylemeyi gereksiz sayıyorum. Çünkü dinlemiyorlar.

Gerçekten imtiyazsız bir Türkiye... gerçekten sınıfsız bir Türkiye... insanların esenlik içinde yaşadığı bir Türkiye. Ne kadar uzak şimdi. Ama **İnsancıl**, aydınlanma mücadelesini sürdürecek.

22 Nisan Perşembe

Hastayım. İki günden beri bütün eklem yerlerim ağrıyor. Tuhaf bir duygu... bu ağrıyı seviyorum. Parmaklarımı... dizlerimi... omuzlarımı sıktıkça ağrı yükseliyor.

Hekime gitmiyorum.

Bu ağrılar geçici mi, yoksa bedenimi kemirecek bir hastalığın belirtisi mi, bilmiyorum. Sonuç birkaç güne kadar belli olur. Ya geçer ya da kıpırdayamaz durumda olurum. Ama en azından cumartesi gecesine kadar ayakta olmalıyım. **Damar** dergisi, Kemal Özer'le Tacim Çiçek için kutlama günü düzenliyor. Kutlama cumartesi gecesi yapılacak. Ben de orda konuşmacıyım.

Şimdilik asprinle ayakta duruyorum.

MHP'nin kazanmasıyla ilgili düşüncemi bir kez daha söylemek istiyorum. Günlük gazetelerin yazarları MHP'nin kazanmasını olumlu yorumluyor. Ben, böyle düşünmüyorum.

Şimdi durum şu. Türkiye'de barışı savunan parti 200 bin oy aldı. Savaşı... şiddeti savunan parti 4 milyon oy aldı.

Sen barışı savunuyorsun, barışın erdemlerini anlatıyorsun, Türkiye dinlemiyor seni. Neden böyle oluyor bu. Oluyor, çünkü Türkiye'de kınım kültürü... şiddet kültürü egemen. Bu kültür her türlü ilişkide kendini gösteriyor.

Şu olaya bakın şimdi. Anadolu Sigorta'ya sağlık sigortası yaptırmış biri, mart ayında Başkent Üniversitesi hastenesinde fıtık ameliyatı olur. Bu ameliyatı Hacettepe Üniversitesi Tıb Fakültesi'nde Prof Dr. Zafer Öner yapar, hastadan 1 milyar 725 milyon alır. Oysa Türk Tabibler birliğinin belirlediği fiat 118 milyon 500 bin liradır.

Bunun üstüne Anadolu Sigorta'nın sağlık danışmanı, ameliyatla ilgili bilgi almak için Prof. Dr. Zafer Öner'i, arar. Önce bulunamaz. Sekreteriyle konuşulur. Daha sonra Anadolu Sigorta'nın sağlık danışmanı olan hekime, Prof. Dr. Öner şu faksı çeker. "...denen adam" Siz benim ameliyat ücretlerimi takdir hakkını kimden alıyorsunuz? Siz kimsiniz? Telefonda bile konuşma hakkına sahip değilsiniz. (...) Haddinizi bilin. Siz benim muhatabım değilsiniz. Bir daha sekreterimi aramayın.

Eşek gibi cilve satmayın (Meral Tamer, Tüketici Gözüyle, Milliyet. 21/499.)

Türkiye'nin büyük çoğunluğu Prof. Dr. Zafer Öner. Bu kişi Türkiye'de çoğunluğun tipik temsilcisi.

Bilgi isteme recasına, "Eşek gibi cilve satmayın" diyen birine barış desek bir etkisi olmaz. Ama eline sopayı alıp kapısına dayanırsan Öner, "Kurban olayım abi" diye diz çöker.

Peki böyle mi yapmalı. Hayır. Anadolu'yu... insanı kurtarmak için insani kültür... insani aydınlanma hareketi başlatmalı.

Bu sorun MHP'yi dengeleme sorunu değildir.

26 Nisan Pazartesi

Yağmurlu bir günde yazıyorum... Cumartesi günün Ankara'daydım. Gece 01.30"da hareket ettim Ankara'ya...

Otobüste dinlendim.

Sabah Ankara... Özgen Seçkin beni aldı. Doğru Öğretmenler Evi'ne. Kemal Özer'le Gülşah Özer orda kalıyormuş. Sonra hep birlikte Özgen Seçkin'in evine. Zerrin hanımın sabah kahvaltısına...

Tabi hoplayıp zıplayan Toy...

Öğleden sonra Remzi İnanç'ın Toplum Kitapevi'ne... Remzi İnanç'ın orda güzel birkaç saat geçirdim. Raftan bir kitabı almak... karıştırmak... sonra yerine koymak... Bu güzel duyguyu çoktandır unutmuştum. Sağolsun Remzi İnanç, hiç karışmadı bana. "Ne çekiştirip duruyorsun kitapları" demedi.

Teşekkür ediyorum Remzi İnanç'a.

Sonra **Damar**... sonra etkinliğin yapılacağı yer...

Kemal Özer'le Tacim Çiçek'e emek ödülleri verildi. Güzel bir geceydi... Kemal Özer üstüne ben konuştum.

Konuşmam pek beğenildi... Kokteylde rakı içerken bir genç "Konuşmalarınızı nasıl hazırlıyorsunuz" dedi. Uzun konuşmalarda sorun yoktur. On-onbeş dakikalık kısa konuşmalar her zaman sorunludur... tehlikelidir. Çok ciddi hazırlanmak gerekir.

Kemal Özer'le ilgili konuşmamda temel noktaları daha önce belirledim. Girişi açık bıraktım. Gece'nin durumuna göre belirlerim dedim. İyi de oldu.

O gece saat 01.00'de İstanbul'a hareket ettim... Ankara'dan ayrılırken yağmur çiseliyordu. Yağmurun çiselemesine sevindim. Sonra da kızdım kendime. Yağmurun çiselemesine de sevinmek n'oluyor dedim.

Ankara'da o gece... emek ödüllerinin verildiği gece mutlu olduğumu söylemiştim konuşmamda. Gerçekten de mutluydum. O mutluluğun bir süre sonra gideceğini de biliyordum. Öyle oldu. Otobüs hareket ettikte mutluluktan eser kalmamıştı içimde.

Karamsar... can sıkıntılı yanım bütün ben'imi kaplamıştı. Neyse yanımdaki koltuk boştu. Yolculukta canımı sıkan bir durum da bu. Tanımadığım biriyle saatlerce yanyana oturmak ciddi bir biçimde canımı sıkıyor. Tanımadığım kişilerin konuşma girişimini önlemek için hemen elime bir kitap alıyorum, okuyor gibi yapıyorum. Çoğu dayanaksız bu kişiler, bir süre sonra uyuya kalıyor... o zaman kitabı bırakıyorum.

Ben, gece boyu hiç uyumuyorum. Saatlerce ne mi yapıyorum. Hayal kuruyorum. Geçmiş güzel günleri düşünüyorum.

Ankara'da iyiydim. Eklemlerimin ağrısı geçmişti sanki. Otobüs hareket ettikte yine ağrılar başladı. Hele ellerim. Bastıra bastıra ağrıları denetledim. Her parmakda ağrı şiddeti değişik. En şiddetli ağrı sol elimin işaret parmağında. Dizlerimdeki ağrı daha hafif. Belki de bu ağrılar ayakta ders vermemden kaynaklanıyor. Pazartesi - cuma günleri **İstanbul Özgür Üniversite**'de ayakta dört saat ders veriyorum. Neyse... Otobüs gidiyor... ben dinleniyorum. Hayal kuruyorum. **İnsancıl** ödeme sıkantısından kurtulmuş... maddiyattan kaynaklanan sorunlar çözümlenmiş... **İnsancıl** yeni atılımlara başlıyor. Tasarladıklarımı bir bir gerçekleştiriyorum. **İnsancıl** yeni okurlarla yalnız Türkiye'ye değil, bütün dünyaya yayılıyor. **İnsancıl** en azından beş yabancı dilde bütün dünyada dağıtılıyor.

Bu hayalin içinde kızgınlıkta var. Niçin bunu yapamadım... niçin bu hayallerimi çok kişinin ortak hayali konumuna getiremedim.

Belki de kimse inanmadı bana. Gerçekleşmesi imkansız... boş bir hayal diye baktılar.

Peki bende bu hayaller nerden kaynaklanıyor. Bende yetersizlik duygusu var. N'apılırsa yapılsın yeterli bulmuyorum. Hep daha... daha diyorum. Sözgelimi, **İnsancıl**, her ay Birleşmiş Milletler Sekreteri'ne gitmeli. Ama biz Türkiye'nin dışına çıkamadık. Ciddi biçimde canıma sıkıyor bu. Üstüme ateş basıyor... boncuk boncuk terliyorum can sıkıntısından. Gittik gittik... az gittik uz gittik, bir de dönüp baktım ki, arpa boyu yol gitmişiz.

Bunca mücadele... bunca sıkıntı... bir arpa boyu yol...

Bu sıkıntıyla geçmiş güzel günleri düşünüyorum. Biraz rahatlıyorum. Geçmiş güzel günlere **Damar Emek Ödülleri** de katıldı.

O gece

Böyle böyle saatler ilerliyor... şafak söküyor. Ortalığın yavaş yavaş ışıması... nesnelerin yavaş yavaş belirginleşmesi heyecanlandırıyor beni... Sanki eldeğmemiş yeni bir dünyaya giriyorum. Şafak sökümünün heyecanlı anında bile ölüm duygusu peşimi bırakmıyor. Birgün... hangi gün olduğu belli değil... ama mutlaka son kez göreceğim şafağın söküşünü. Tabii hangi günün son olacağını bilmiyorum. Bundan ötürü yolculuklarda gözümü dört açıyorum... şafağın sökeceği anı beklemek için. Aydınlık, kendini saklayan sevgili gibi yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Sonra güneş, bütün güzellliğiyle... hiç sakınmasız usul usul koynuma giriyor.

Hiç durmasın otobüs... hemen varsın varacağı yere diyorum. Çünkü beş altı saatlik yolculuğa dayanamayan insanların tatsız uyanışları canımı sıkıyor. Kimileri de yolculukta rahat uyumak için yastık taşıyor.

Görüyorum. Yastığını özenle yerleştiriyor. Güluyorum. Böyle düşündüğüm... yastıkçılara gülduğüm için kendimi de ayıplıyorum. Herkesten aynı davranışı beklemek doğru değil. Kimi uyur, kimi uyumaz, sana ne... Doğrusu bu.

Bu gece 23.30'da İzmir'e hareket ediyorum.

30 Nisan Cuma

Çoktandır şunu düşünüyorum. Yaşamayı neden bu kadar çok seviyoruz. Herhangi bir şeye aşırı düşkünlük hoş görülmez ama, yaşamaya aşırı düşkünluk hiç kınanmaz.

Yaşamaya aşırı düşkünlüğü pekiştirmek... yaşama dürtüsünü hep diri tutmak için neler neler yapmıyoruz. Türlü türlü yiyecekler... içkiler... giysiler...cicili bicili araçlar. Sonra bunları elde etmek için de kıyasıya bir mücadele.

Hekimler de boş durmuyor tabii. İnsanları daha çok yaşatmak için gece gündüz demeden haldır haldır çalışıyorlar.

Ama bütün bu uğraşlar bir noktadan sonra işe yaramıyor... yaşamak için çırpınıp didinen günün birinde ölüp gidiyor.

Ölüm bilgisi son derece işlevsiz. Evrenin yaşına göre saniyelik bir ömür için neler neler yapıyoruz. Öleceğimizi bile bile yaşamaya düşkünlükten... bu düşkünlük yüzünden kumpas kurmaktan geri kalmıyoruz. Öbürü ölecek, biz kalacağız, öyleyse "hep bana, hep bana yaşamalıyım" diye düşünüyoruz.

Yaşama düşkünlük yüzünden alçalıyoruz.

Metroya binerken... on, bilemedin yirmi dakikalık yolculukta insanların itişmeleri... oturmak için itişmeleri beni nasıl rahatsız ediyorsa, insanların yaşama düşkünlüğü de rahatsız ediyor.

Metroda geri duruyorum. İtişenlere... zavallılıklarına bakıyorum. Yaşama düşkünlük ben de o kişilerle ilgili zavallılık duygusu uyandırıyor. Yaşama düşkünlükten elden geldiğince uzak duruyorum. "Ödül almak" "makam sahibi olmak" "birinci olmak" "merkez olmak" "başkan olmak" için çırpınanlara uzaktan bakıyorum.

Ama bu uzaklık bana yeterli gelmiyor. İtişmeden de olsa ben de onlarla metroya biniyorum. Onların arasındayım. Onlar, itişmeyi yitirmiş biri diye bakıyor bana. Yaşamak için çırpınmasam da, onların arasındayım. Onların gözünde, ödülsüz... makamsız... hiçbir yer başkan olmamış... hiçbir yerde birinci olamamış... sinik... hep yenilmiş, hep başarısız olmuş biriyim.

Oysa ben, hiç itişmedim, ne metroda, ne hayatta. İtişseydim ben de bir şeyler olurdum... bir şeyler kapardım.

Ben, yalnızca kendimle itiştim. Dıştan... verilmiş olanı istemedim. İçten... kendimden yaratıcı olma mücadelesi verdim. Yine de onları arasındaydım. Onların arasındayım. Şimdi şunu duşunuyorum. Kendimi onlardan nasıl kurtarabiliriterek ödül alan yazarlar... "Beni 100 bin kişi, beni 150 bin kişi, beni 200 bin kişi okuyor... benim kitabım 50 baskı yaptı, benim kitabım 100 baskı yaptı" diye böbürlenenler ÖDP'den milletvekili adayı oldu. Böbürlenip duran bu ödülcü yazarların savlarına göre okurlarını toplasan bu partinin bir milyonu aşkın oy alması gm. Çünkü onlar ciddi bir biçimde rahatsız ediyor beni. Ama onlarda hiç rahatsızlık belirtisi görmüyorum. İşte bir örnek. Edebiyat dünyasında itişerek, onu bunu erekir. Oysa bu partinin oyları 300 bine ulaşamadı.

Nerde şimdi o böbürlenenler... Nerde yüzbinlerce okurunuz. Yoksa bu okurlar, yüzbinlerce okur, kitapları alıp yer altına mı iniyor.

100 bin, 200 bin okuru olduğunu savlayan bu yazarlar okurlarından niçin hesap sormuyor. Hakedilmemiş... itiş kakış elde edilmiş bir "makam"ın utancını mı yaşıyorlar yoksa. Hayır. Kendilerine toz kondurmadan... kıyıcı bir umursamazlıkla halkı suçlar onlar... alıkıran başkesenlerle başbaşa bıraktıkları halkı... Bir başka alanda itiş kakış yaşayan Fikri Sağlar "Onaltı katil var" diyor "Meclis"te.

İktidardayken niye hesap sormadın onlardan. Susurluk Komisyonu'nda sabun köpüğü şişirmekten başka n'aptin da konuşuyorsun şimdi.

SONRASIZ

Kendine dön gün...
kimlere gözünü kapadın bu gece vakti,
sensizliğin zorunlu baharına katılmak,
inanılması güç sevinçlere boğuyor kalemi...
seni yaşamaksa bunun ötesi, yani...

Kırgın ve birinci şahıs başlangıçlı yazılar
çiziliyor şimdi, sana uygun renklerle...
yüreğime inen sonbaharda kendine hep
düşme
zorunluluğu hisseden mürekkep damlaları
beklenti adlı zamanımın çiçekleridir.

Yusuf VAROL

İşte böyle... Aynı yüzyılda, aynı topraklarda yaşamak zorunda kaldığım... her alanda itişmekten başka bir eylem düşünmeyen bu varlıklardan nasıl kurtulabilirim.

Seminerler... konferanslar için çıktığım uzun gece yolculuklarında bunları da düşünüyorum. Otobüs durur durmaz, bavulunu ilk önce almak için bagaj kapısında itişenlere cigaramı tüttüre tüttüre bakıyorum. İtiş kakış bittikten sonra, sessizce gidip çantamı alıyorum.

İtiş kakışcılardan kurtulmak için düşünüyorum. Doluya koyuyorum olmuyor... boşa koyuyorum olmuyor.

İNSANCIL YAYINLARI

Felsefe-Araştırma Dizisi	**TL**
DÜŞÜNCE TARİHİ / Afşar Timuçin	7.000
FELSEFE BİR SEVİNÇTİR / Afşar Timuçin	1.000
ÖZGÜR PROMETHEUS / Afşar Timuçin	1.000
N.HİKMET'İN ŞİİRİ / Afşar Timuçin	1.500
ESTETİK / Afşar Timuçin	4.000
FELSEFE SÖZLÜĞÜ / Afşar Timuçin	4.000
KAVRAMLARA FELSEFE İLE BAKMAK / Betül Çotuksöken	3.000
Şiir Dizisi	
ÇÖL / Afşar Timuçin	1.000
BÖYLE SÖYLENMELİ BİZİM TÜRKÜMÜZ / Afşar Timuçin	1.200
DESTANLAR /Afşar Timuçin	1.200
SAVAŞÇININ TÜRKÜSÜ / Afşar Timuçin	1.500
İNSANIN AYAK SESLERİ / Berrin Taş	1.000
BİR KENTİ AĞLIYORUM / Berrin Taş	1.000
CUMARTESİ ANNELERİ / Aydın Öztürk	1.200
BİR SAKSILIK DÜNYA / Ayhan Ergün	1.200
FARENİN ÖLÜM BALADI / İsmet Alıcı	1.200
GÜL DİKENİNİ ÖPÜNCE / Arif Madanoğlu	1.200
AÇIK GECE / Ömer Bilge	1.000
ABC DENEMESİ / Aytekin Açık	1.000
AŞK ŞİİRİ / Anıl Meriçelli	1.000
BİR CAN YONGASIDIR AŞK / Ahmet Necdet	2.000
ÇOCUK GÜLÜNCE / Mesut Aşkın	1.000
SUYU ARAYAN ATEŞ / Varcan Barış	1.500
MODERN İNGİLİZ-AMERİKAN ŞİİRİ/ Anıl Meriçelli	2.000
Öykü Dizisi	
AŞKOLSUN KIRLANGIÇLAR / Afşar Timuçin	1.200
AKANYILDIZ / Cengiz Gündoğdu	1.500
MARTISIZ DENİZ / Semiha Uçuk	1.000
UZAYDAN GELEN KADIN / Semiha Uçuk	1.000
ARKA BALKON / Kezban Özbay	1.000
İNSAN ELİ / Mehmet Şekeroğlu	1.000
KUŞ BORANI / Hasan Özkılıç	1.200
Çeviri Şiir	
KIRMIZI KIRMIZI BİR GÜLDÜR AŞKIM / Anıl Meriçelli	1.500
UMUTSUZ BİR AŞKIN ŞAİRİ / Emily Dickinson	1.500
Deneme - Eleştiri Dizisi	
YILDIZ GÜNCESİ / Cengiz Gündoğdu	1.500
SORU / Cengiz Gündoğdu	2.500
ELEŞTİRİ / Cengiz Gündoğdu	1.500
TARİHİN IŞILDAĞI / Adnan Özyalçıner	2.000
DAĞLARLA / Attilla Erdemli	2.000
ÖDP'YE KENAR NOTLARI / Temel Demirer	1.000
OKUL SÖZLÜĞÜNÜN ELEŞTİRİSİ / Yusuf Çotuksöken	1.000
DENEMENİN KIYILARINDA / Yusuf Çotuksöken	1.000
ŞİİR GÜNDEMİ / Sennur Sezer	1.000
DEĞİNİLER / Osman Bozkurt	1.000
IŞIĞA DOĞRULUM / Berrin Taş	1.000
AŞK... YENİ İNSANIN DİLİ / Berrin Taş	1.000
GEZİ NOTLARI / Semiha Uçuk	1.000

ÇALIŞTIĞIMIZ DAĞITIMCILAR
BİRLEŞİM DAĞITIM : (0212) 527 73 90 - 526 86 65
PAPİRUS DAĞITIM : (0212) 511 15 05
YÖN DAĞITIM : (0212) 511 79 16 - 526 82 07

İNSANCIL / FELSEFE

AYDINLANMA YOLU

İNSANCIL YAYINLARI